

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

VAKFİYELERE GÖRE XV-XVIII. ASIRLARDA
MAKEDONYA'DA VAKIFLAR VE İŞLEVLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mumin OMEROV

BURSA 2016

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

**VAKFİYELERE GÖRE XV-XVIII. ASIRLARDA
MAKEDONYA'DA VAKIFLAR VE İŞLEVLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mumin OMEROV

DANIŞMAN

Yrd. Doç.Dr. Saadet MAYDAER

BURSA 2016

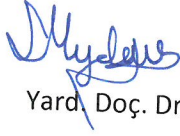
TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı'nda Mumin OMEROV'Un hazırladığı "Vakfiyelere Göre XV-XVIII. Asırlarda Makedonya'da Vakıflar ve İşlevleri" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 01/07/ 2016 günü, 14:00 – 15:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ..Başarılı..... olduğuna .....aybirligi..... ile karar verilmiştir.

Yard. Doç. Dr. Saadet MAYDAER

Uludağ Üniversitesi

Üye

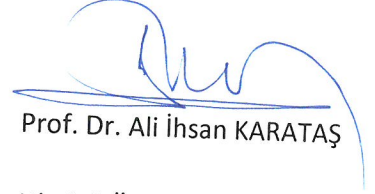
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Yard. Doç. Dr. Yunus AKYÜREK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ

Uludağ Üniversitesi

Üye

01/07/ 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ Vakfiyelere Göre XV-XVIII. Asırlarda Makedonya’da Vakıflar ve işlevleri” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

12.07.2016

Adı Soyadı: Mumin OMEROV

Öğrenci No:701422014

Anabilim Dalı: İslam Tarihi

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü:

ÖZET

Adı ve Soyadı : Mumin OMEROV
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslâm Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xiii+ 153
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Saadet MAYDAER

VAKFİYELERE GÖRE XV-XVIII. ASIRLARDA MAKEDONYA'DA VAKIFLAR VE İŞLEVLERİ

Bir sosyal yardımlaşma kurumu olan vakıfların geçmişi Peygamber Efendimiz zamanına kadar dayanır. Ancak vakıfların zirve yaptığı dönem Osmanlı zamanıdır. Osmanlı Devleti'nde hayatın her alanında hizmet veren vakıflar devletin büyüyen gelişmesinde oldukça önemli rol oynamıştır. 1391 yılında fethedilen Makedonya'nın Türk-İslam toprağı olmasında, şehirlerinin gelişmesinde orada kurulan vakıfların önemli katkıları olmuştur. Bu çalışmada Makedonya'da kurulan vakıfların neler olduğunu, kimler tarafından kurulduğunu, hangi hizmetleri yaptıklarını arşivlerde yer alan vakfiyeler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Makedonya'da yönetici sınıfından olan kişilerin kurduğu vakıfların hem sayıca hem de gelir olarak diğerlerinden daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Ancak halk tarafından da kurulan pek çok vakıf bulunmaktadır. İncelenen vakfiyelerde Makedonya'da kurulan vakıfların daha çok Üsküp, Manastır ve Ohrişehirlerinde yer aldığı görülmektedir. Bunun sebebi bu şehirlerin merkezî konumda olması ve yöneticilerin buralarda yaşamasıdır. Günümüzde hala ayakta kalmayı başarmış vakıf eserleri ise daha çok Üsküp'te bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Makedonya, Osmanlı Devleti, Vakfiye, Vakıf, Vakıf Hizmetleri.

ABSTRACT

Name and Surname : Mumin OMEROV
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : History of Islam and Islamic
Branch : History of Islam
Degree Awarded :
Page Number : xiii+ 153
Degree Date :
Supervisor : Asist. Prof. Dr. Saadet MAYDAER

WAQFS IN MACEDONIA AND THEIR FUNCTIONS IN XV-XVIII. CENTURIES ACCORDING TO WAQFIYAS

The history of foundations as social aid organizations goes back to the time of our Prophet (PBUH), but the perfect time of foundations is Ottoman time. The foundations in Ottoman Empire have served in every aspect of life and had an important role for the development of the empire. Macedonia has been conquered in 1391 and there are many contributions of the foundations about spreading Islam and development of the cities. We have tried to examine the foundations founded in Macedonia, their founders and the services which they carried in the light of archive documents. We saw that the foundations founded by executives in Macedonia are more in number and income than the others. But there are also many foundations founded by ordinary people. According to our research most of foundations are in Üsküp, Manastir and Ohrid. The reason is that these cities have a central position and the executives live there. Nowadays the most of survived foundations are in Üsküp.

Keywords:

Macedonia, Ottoman Empire, Foundation, Vakfiye, Foundation Services.

ÖNSÖZ

İslam kültür ve medeniyetinin en önemli kurumlarından birisi şüphesiz ki vakıf kurumudur. Vakıf kurumu ilk defa Peygamber Efendimiz zamanında başlamış daha sonra da gelişerek devam etmiştir. Peygamberimizin sadaka-i cariye ile ilgili hadisi bu kurumların ilham kaynağı olmuştur. İslamiyet'in tüm incelik ve güzelliklerini yansıtan vakıflar yüzyıllar boyunca sayısız hizmette bulunmuştur. Hatta bu hizmetler sadece kendi zamanları ile kalmayıp kendisinden sonra gelecek nesilleri de kapsamıştır. Böylece nesilden nesile uzanan gönül köprüleri vakıflar sayesinde kurulmuştur.

Vakıflar eğitim, sağlık, din hizmetleri, fakirlere maddi yardım başta olmak üzere her alanda topluma hizmet etmişlerdir. Hatta yardıma ihtiyaç duyan hayvanlar için bile vakıflar kurulmuştur. Bu vakıfları kuranlar tarihte az rastlanılacak yüce gönüllülük örnekleri sergilemişlerdir. Vakıflar her yönden kuruldukları yerlerin gelişimine katkı sağlamış ve İslam şehirlerini kalkındırmışlardır. Ayrıca yeni kurulan veya fethedilen şehirlerde de İslam kültür ve medeniyetinin yerleşip gelişmesinde vakıfların çok önemli katkıları olmuştur.

Peygamberimiz zamanında başlayan vakıf kurumlarının zirve yaptığı dönem şüphesiz Osmanlı dönemidir. Osmanlı şehirleri vakıflar sayesinde zamanının en gelişmiş şehirleri olmuşlardır. Halk kurduğu vakıflar sayesinde devletten yardım almadan pek çok ihtiyacını kendisi karşılamıştır. Devleti yönetenler de bu sayede başka meseleler ile ilgilenebilmişlerdir. Osmanlının bu kadar uzun süre yaşamasında ve güzel işler yapabilmesinde vakıfların katkısı oldukça fazladır.

Şüphesiz Osmanlı Devleti'nde vakfın olmadığı yer yoktu ancak biz tezimizde Makedonya'da kurulan vakıfları inceledik. Makedonya 1391 yılında fethedilen küçük şirin bir Balkan ülkesidir. Yüzyıllar boyu Osmanlı egemenliğinde kalan bu ülkenin gelişmesinde, ayrıca Türk ve İslam memleketi olmasında burada kurulan vakıfların payı oldukça yüksektir.

Makedonya fethedildikten sonra Osmanlı'nın iskân politikası sonucu Anadolu'dan getirilen Türkmenler buraya yerleştirilmişlerdir. Ancak bu kişilerin ihtiyacını karşılayacak tekke, cami, medrese, mektep, aşevi gibi kurumlar henüz yoktu. Maddi durumu yeten hayırseverler pek çok dini ve sosyal kurumu inşa ettirmiş ve

yaptırdıkları kurumların ihtiyaçlarını karşılamak için bu kurumlara gelirler tahsis etmişlerdir. Böylece İslam kültür ve medeniyeti Makedonya’da kök salmıştır. Bu kurumlardan bazıları günümüze kadar ayakta kalarak bu kültür ve medeniyetin mkemelliğini tüm insanlığa haykırmaktadır.

Tezin her aşamasında bilgisinden ve fikirlerinden istifade ettiğim değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Saadet MAYDAER’e, vakıflar konusundaki fikirlerinden faydalandığım kıymetli hocam Prof. Dr. Ali İhsan KARATAş’a, tezimde desteklerini esirgemeyen arkadaşlarım Faruk Taylan EKİ, Arş. Gör. Ramazan DOğANAY’A, Muhammet Sait BAYRAK ve Yaşar GÖRGÜLÜ’ye teşekkür ederim.

Mumin OMEROV

Bursa 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiii

I.GİRİŞ

A.Çalışmanın Amacı	1
B.Çalışmanın Kapsamı	2
C.Çalışmanın Yöntemi	2
II. VAKFIN TANIMI VE KISA TARİHÇESİ.....	4

BİRİNCİ. BÖLÜM

KURUCULARINA GÖRE VAKIFLAR

A. SOSYAL STATÜLERİ AÇISINDAN VAKIF KURUCULARI	7
1. İlimiyeye Sınıfına Mensup Vakıf Kurucuları.....	8
a. Muslihuddin b. Abdülğani'nin 956/1549 Yılı Vakfiyesi	11
b. Abdülbaki Efendi'nin 1128/1715 Yılı Vakfiyesi.....	13
c. Mehmed Efendi b. Mustafa Efendi'nin 1164/1750 Yılı Vakfiyesi.....	14
d. Şeyh Zekeriya Efendi'nin 1193/1779 Yılı Vakfiyesi.....	15
2. Seyfiye Sınıfına Mensup Vakıf Kurucuları	17
a. Sungur Çavuş'un 838/1434 Yılı Vakfiyesi	19
b. İshak Bey'in 848/1444 Yılı Vakfiyesi	21
c. İsa Bey b. İshak Bey'in 874/1469 Yılı Vakfiyesi	23
d.Yahya Paşa b. Abdülhay 912/1506 Yılı Vakfiyesi	27
e. Koca Sinan Paşa'nın 994/ 1585 Yılı Vakfiyesi.....	31
f.Mehmed Paşa b. Koca Sinan Paşa'nın 1017/1608 Yılı Vakfiyesi.....	34
g.Mustafa Paşa'nın 1074/1663 Yılı Vakfiyesi.....	37

h. Süleyman Efendi b. Mürüvvet Ağa'nın 1088/1667 Yılı Vakfiyesi	39
1. Yusuf Ağa b. İbrahim'in 1199/1784 Yılı Vakfiyesi	43
i. El –hac Ahmed Ağa b. Osman'nın 1092/1681 Yılı Vakfiyesi	44
3. Makedonya'da Seyyidlerin ve Şeriflerin Kurduğu Vakıflar.....	47
a. Es-Seyyid el-hac Muhyiddin b. Abdülvehhab 1001/1592 Yılı Vakfiyesi	48
b. Es-Seyyid el-Hac Mustafa Nuri Bey 1086/1675 Yılı Vakfiyesi.....	49
c. Şâf-î Zâde Seyyid Sadi Efendi'nin 1131/1718 Yılı Vakfiyesi.....	50
4.Reaya Sınıfı.....	51
a. Reaya Sınıfına Mensup Erkeklerin Kurduğu Vakıflar	54
1. Mehmed Bey b.İsa Bey. Kebir Mehmed Bey b. İsa Bey	54
2. Kebir Mehmed Çelebi b. İsa Bey 874/1469 Yılı Vakfiyesi	56
3. Solak Mehmed Bey'in 1038/1628 Yılı Vakfiyesi.....	57
4. Hasan Ağa b. Halil Efendi'nin 1174/1760 Yılı Vakfiyesi	57
5. Mehmed b. İbrahim'in 1177/1763 Yılı Vakfiyesi.....	59
6. Ahmed b. İbrahim'nin 1188/1774 Yılı Vakfiyesi	60
7. El-Hac Halil Ağa b. Mustafa Ağa'nın 1196/1778 Yılı Vakfiyesi.....	60
b. Reaya Sınıfına Mensup Kadınların Kurduğu Vakıflar.....	61
1. El- Hacı Ayşe Hatun bt. Sağır Mehmed'in 1004/1595 Yılı Vakfiyesi.....	63
2. El –Hacı Ayşe Hatun bt. Hüdaverdi'nin 1093/ 1682 Yılı Vakfiyesi.....	63
3. Hatice Hatun bt. el-Hac Ahmed'in 1174/1760 Yılı Vakfiyesi	64
4. Ümmühan bt. Yusuf'un 1126/1714 Yılı Vakfiyesi	65
5. Hatice Hatun bt. Nuh'un 1183/1769 Yılı Vakfiyesi.....	65

İKİNCİ BÖLÜM

MEVKÛFÂTÂ GÖRE VAKIFLAR

I.GAYR-İ MENKUL VAKIFLAR.....	68
A. KONUTLAR.....	68
1.Evler	69
2.Hücreler ve Odalar	69
3.Ahırlar, Samanlıklar ve İzbeler	70
B. TARIM ARAZİLERİ.....	71
1.Tarlalar	71

2.Arsalar	72
3.Çiftlikler	72
4.Bahçeler	73
5.Çayırlar	74
6.Bağlar	74
7.Bostan	75
8.Yaylak	75
9.Ağaçlar	75
10.Vakıf Köyleri.....	76
C. TİCARİ İŞLETMELER.....	77
1.Dükkanlar	77
2.Hanlar	79
3.Hamam	79
4.Kervansaray.....	81
5.Ribat	81
6.Değirmenler.....	82
II. MENKUL VAKIFLAR	83
A. PARA VAKIFLARI	84
B. KİTAP VAKIFLARI	87
C. HAYVAN VAKIFLARI	94
D. DİĞER MENKUL VAKIF MALLARI	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİZMET AMAÇLARINA GÖRE VAKIFLAR

I. DUA HİZMETLERİ	96
A.Cüzhan	97
B.İhlaşan.....	98
C.Namazların Öncesinde ve Sonrasında Okunan Aşır ve Dualar	100
II. DİN HİZMETLERİ	102
III. EĞİTİM HİZMETLERİ	103
A. CAMİLER VE TEKKELERDE YAYGIN EĞİTİM	104
B. MEKTEPLERDE ÖRGÜN EĞİTİM	109

C. MEDRESELERDE ÖRGÜN EĞİTİM.....	112
IV. SOSYAL HİZMETLER.....	116
V. BELEDİYE HİZMETLERİ.....	119
SONUÇ.....	122
KAYNAKÇA	124
EKLER.....	135

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: İlmîye Sınıfına Mensup Vakıf Kurucularının Vakfettiği Mallar.....	11
Tablo 2 : İlmîye Sınıfına Ait Mevkufat Listesi Tablosu.....	16
Tablo 3 Seyfiye Sınıfı Vakıf Kurucularının Vakfettikleri Malların Tablosu.....	18
Tablo 4 Seyfiye Sınıfı Vakıf Kurucularının Vakfettikleri Malların Tablosu.....	19
Tablo 5 Seyfiye Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi	45
Tablo 6 : Makedonya’da Seyyidlerin ve Şeriflerin Kurduğu Vakıflar	48
Tablo 7: Seyyidler Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi	51
Tablo 8: Reaya Sınıfına Mensup Vakıf Kurucuları.....	53
Tablo 9: Reaya Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi.....	67
Tablo 10: Gayr-i Menkul Konutlar.....	71
Tablo 11: Gayr-i Menkul Tarım Arazileri.....	77
Tablo 12: Gayr-i Menkul Ticari İşletmeler	83
Tablo 13: Para Vakfı Kuranların Tablosu	84
Tablo 14: Makedonya’da Vakfedilen Tekke ve Zaviyeler	108

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin(oğul)
Bkz.	: Bakınız
bt.	: Binti(kız)
B.O.A	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İ.S.T.E.M.	: İslam Sanat Tarih Edebiyat Musiki
M.C.A.Ü.	: Makedonya Cumhuriyeti Arşivi Üsküp
M.Ü.İ.F.D.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Nşr.	: Neşreden
O.T.A.M.	: Osmanlı Tarih Araştırmaları Merkezi
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
ss.	: Sayfadan sayfaya
sy.	: Sayı
T.D.V.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
t.y.	: Basım tarihi yok
U.Ü.İ.F.D.	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
V.D.	: Vakıflar Dergisi
V.G.M. A.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
yy.	: Yüzyıl
YYLT	: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
YYDT	: Yayınlanmamış Doktora Tezi

I. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde sosyal hayatı etkileyen en önemli kurumlardan biri vakıflardır. Vakıf kültürüne İslam Medeniyeti'nin bir mirası olarak sahip çıkan Osmanlı Devleti, bu kurumu geliştirmiş ve yaygınlaştırmıştır. Bu sayede çeşitli alanlarında hizmet sunulmuş ve toplumun refahı sağlanmıştır. Vakıflar farklı amaçlara hizmet eden farklı statülere mensup kişiler tarafından kurulmuştur. Toplumun farklı kesiminden kişilerin vakıf kurmaları onların bu konudaki hassasiyetlerini göstermektedir.

Osmanlı Devleti Makedonya bölgesini fethettikten sonra bu bölgeye iskân siyaseti doğrultusunda Anadolu'dan müslümanları getirip yerleştirmiştir. Bu sayede Makedonya'nın müslümanlaşması sağlanmıştır. Makedonya'daki bu toplumsal değişim Osmanlı kurumlarının orada yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu toplumsal değişimin günümüze kadar ulaşan en büyük göstergesi de şüphesiz vâkıfların kurduğu eserler olmuştur. Bu eserler Makedonya'nın çok çeşitli yerlerinde görülmektedir. Ayrıca hizmet alanlarının çeşitliliği açısından da vakıflar dikkat çekicidir. Örneğin kurulan vakıflar arasında bölgeye gelen seyyahların ve ziyaretçilerin hayvanlarının iaşesini karşılamak için kurulmuş vakıflar bulunmaktadır. Bunların yanısıra halkın ihtiyacı olan buzları temin eden, yılın mübarek gün ve gecelerinde fakirlere, cami cemaatine özel yemekler hazırlayan vakıflar da bulunmaktadır.

A. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı İslam Medeniyeti'nin bir geleneği olan vakıf kültürünün Makedonya bölgesindeki etkilerini araştırmaktır. Böylelikle Osmanlı'nın bu vakıfları neden kurduğu, hangi alanlarda hizmet verdiği, vakıfların sürekliliğini nasıl sağladığı gibi merak konusu olan konular hakkında fikir sahibi olabilmektir. Ayrıca bu bilgiler sayesinde toplumun sosyal hayatı, ekonomik durumu ve kültür yaşamının öğrenilmesi de çalışmanın amaçları arasındadır. Makedonya'da günümüzde mevcut olan eserlerin kimin tarafından, nasıl ve neden yapıldığını öğrenmek, çalışmanın maddi amacını oluşturmaktadır.

B. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmada, Vakfiyelere Göre XV-XVIII. Asırlarda Makedonya'da Vakıflar ve işlevleri Makedonya'da hem yönetici sınıf, hem de Osmanlı toplumundaki diğer sınıflar tarafından kurulmuş vakıflar incelenmiştir. Kurulan vakıfların kurucuları mensup oldukları sınıflar açısından çeşitlilik göstermektedir. Çalışma, vakıf kurucuları ve vakıfları açısından oldukça geniş bir yelpazede hazırlanmıştır. Bu vakıf kurucuları arasında Seyfiye, İlmîye ve Kalemîye sınıfından insanlar bulunmaktadır. Bunların yanısıra reaya sınıfına mensup olan kişilerin de vakıfları bulunmaktadır. Vakıf kurucuları arasında Seyyidler, Şerifler ve tarikat şeyhleri yer almaktadır. Bir diğer önemli vakıf kurucuları ise reaya sınıfına mensup hatunlardır.

C. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada arşiv kaynakları ve günümüz eselerinin araştırılması yöntemi benimsenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ilk önce Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi taranmış ve tezin konusu ile alakalı belgeler belirlenmiştir. Araştırma sırasında Makedonya vakfiyelerini içerisinde 628, 626, 609, 632, 605, 633, 989, 744, 629, 627, 623, 988 numaralı defterler bulunmuş tezin kapsamı dâhilinde olan XV. - XVIII. yüzyıl vakfiyeleri kurumdan alınmıştır. 987 numaralı defter, diğer defterlere nazaran daha çok Makedonya vakfiyesine sahiptir. Bu vakfiyeler arasında olan XV. - XVIII. yüzyıllara ait vakfiyeler Arapça olarak yazılmıştır. Bu vakfiyeler çalışmada kullanılmadan önce Arapça olarak latinize edilmiş ve daha sonra anlam olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. XV. - XVIII. yüzyıllardaki vakfiyeler ise Osmanlıca olarak yazılmıştır. Bu vakfiyeler de öncelikle latinize edilmiş ve sonra günümüz Türkçesi'ne aktarılmıştır. Türkiye'deki vakfiyeler bulunup Türkçe'ye çevrildikten sonra Makedonya arşivlerine gidilip, oradaki arşivler taranmıştır. Makedonya arşivlerinden de tezin konusu kapsamında beş adet vakfiye bulunmuştur. Fakat bulunan bu vakfiyeler ile Türkiye'deki vakfiyelerin aynı vakfiyeler olduğu görülmüştür. Aynı olmasına rağmen bu vakfiyeler farklılık arz edebilecekleri göz önünde bulundurularak detaylıca incelenmiştir. Vakfiyeler tamamlandıktan sonra Başbakanlık Osmanlı Arşivleri taranmıştır. Tarama sonucunda vakıflar ile ilgili çeşitli belgeler bulunmuş ve çalışmada kullanılmıştır.

Çalışmada vakfiyeler ve diğer arşiv kaynaklarının yanısıra çok sayıda basılı eserden de yararlanılmıştır. Bunlar arasında Fıkıh ile ilgili konularda Ahmet AKGÜNDÜZ'ün, İslam Hukuku'nda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi isimli çalışmasından istifa edilmiştir. Vakıflarla ilgili genel bilgilerde Ali Himmet BERKİ'nin Vakıflar adlı eseri kullanılmıştır. Para vakıfları konusunda Murat ÇİZAKÇA'nın Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları adlı kitabından faydalanılmıştır. Vakıf eserlerinin mevcut durumu ve bu eserlerle ilgili bilgiler konusunda Ekrem Hakkı AYVERDİ'nin Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri (Yugoslavya) adlı eseri araştırılmış ve buradaki bilgiler kullanılmıştır. Ayrıca vakıf eserler ile ilgili Lidiya Kumbaracı BOGOYEVIÇ Osmanliski Spomenisi Bo Cokpje, İslamska Zaenidsa Bo PM – Cokpje Sektop Za Nayuka İslamska Kultura adlı eserinden ve Mustafa ÖZER'in Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV.–XIX. Yüzyıl) adlı eserinden yararlanılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde vakıflar kurucuları merkeze alınmak suretiyle, vâkıflarına göre değerlendirilmiştir. Makedonya'da vakıflar kuran bu kişilerin Osmanlı toplumunda bulunan sınıflardan hangisine dâhil olduğu, hangi görevleri yaptığı ve ne tür vakıflar kurdukları açıklanmıştır. İkinci bölümde kurulan vakıfların özelliklerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde vakıflar, menkul ve gayri menkul şeklinde sınıflandırılmak suretiyle ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise vakıflar, hizmet alanlarına göre din hizmetleri, sosyal hizmetler, eğitim hizmetleri ve beledî hizmetleri olarak kategorize edilmiştir.

II. VAKFIN TANIMI VE KISA TARİHÇESİ

Vakıf kelimesi” v-k-f” kökünden mastar olup sözlükte durmak, durdurmak, alıkoymak hapsedmek ve vakfetmek anlamlarına gelir.“Vakf” kelimesinin çoğulu da “evkaf” ve vukuf” dur. Arapça’da “habs” ve “sadaka” sözcükleri de vakıf anlamında kullanılmıştır.¹ Vakıf, “*menfaati ibadullaha ait olur vechle bir ‘ aynı Cenab-ı Hakk’ın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahbus ve memnû’ kılmaktır.*”² Diğer bir ifadeyle vakıf, bir kişinin elinde bulunan mülkünü insanlar, hayvanlar ve bitkiler gibi bütün canlıların istifadesine sunulmak üzere dünyevi hiçbir menfaat amacı taşımadan sadece Allahın rızasını kazanmayı düşünerek kendi mülkü olmaktan çıkartıp, ebedi olarak Allah’ın mülkü haline getirmesidir.³

İnsanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışma anlayışı şüphesiz insanlık tarihi kadar eskidir.⁴ Bütün dinlerde iyilik yapmak ve yapılan iyilik karşılığında Allah’ın rızasının kazanılacağı inancı vardır. Böylece yardım etme duygusu sürekli gelişerek devam etmiştir. Vakıf kurmanın temelinde evrensel bir anlayış olan başkalarına yardım etme duygusu olmakla birlikte asıl amaç Allah’ın rızasını kazanmaktır. Bütün devletlerde vakıflara benzer kuruluşlar mevcuttur.⁵

Vakıflar konusunda çok sayıda çalışması olan Ali Himmet Berki“*Vakıfların tarihi, ne zaman ve ne şekilde başladığını araştırırken, nazarları mazinin derinliklerine doğru uzatmak gerekir. Her şeyden evvel söyleyelim ki, Müslümanlıktan evvel hukuki bir müessese halinde vakıf fikri mevcut değildi, yalnız vakıf fiili vardı ki, kadim mabetler, çeşme ve kuyular, menzilhaneler, hülasa umumun intifaina arz edilmiş türlü eserler vardı. Bunlar gelip geçen ümmetlerde vakıf fiilinin mevcut olduğuna delalet eder*” demektir. Berki’nin de ifade ettiği üzere bütün toplumlarda fiilî olarak

¹ İbn Manzûr, “*Vkf*” *Lisanûl Arab*, (I-XIV), C. IX, Beyrut, Darı Sdır, 1990, s. 360; Hacı Mehmet Günay, “*Vakıf*”, *DİA*, (I-XLIV), C. XLII, İstanbul, 2012, s. 475.

² Ömer Hilmi Efendi, *İthâfu’l – Ahlâf fi Ahkâmi’l- Evkaf*, İstanbul Matbaa-i Amire, 1307, s. 2.

³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmusû*, (I-VIII), C. IV, İstanbul, Bilmen Basım ve Yayınevi, 1969, s. 284; Ali İhsan Karataş, *Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*, Bursa, Büyük Şehir belediyesi Yayınları, 2015, s. 93.

⁴ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, Kayhan Yayınevi, 1999, s. 271.

⁵ Karataş, *Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*, a.g.e., s. 93.

yardımlaşma olmakla birlikte müessese olarak vakıf kurumu yoktur. Bir müessese olarak vakıf kurma anlayışı İslam diniyle başlamıştır.⁶

Ku'ran-ı Kerim'de vakıf kavramını ve kurumunu doğrudan ortaya koyacak bir ifade yer almamakla birlikte, Allah yolunda harcama yapmayı fakir, muhtaç ve kimsesizlere yardım etmeyi tasaddukta bulunmayı hayırlı ve yararlı işlere yöneltmeyi tavsiye eden birçok ayetin bulunması Müslüman toplumlarda vakıf anlayışının oluşmasının temelini oluşturmuştur. Vakıf müessesinin doğuşuna vesile olacak kavramlar mevcuttur.⁷ Konuyla ilgili pek çok ayet ve hadis vardır. “Hayırda yarışınız”⁸ ve aynı şekilde “Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça gerçek iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.”⁹ Bu gibi ayetler vakıf kurumunun temel dayanaklarını oluşturmuştur.

Ayrıca hayrı teşvik eden Hz. Peygamberin (sav) hadisleri “İnsan ölünce üç şey müstesna, bütün amelleri kesilir. Sadaka-i cariye, kendisinden faydalanan bir ilim ve kendisine dua eden hayırlı bir evlat”¹⁰ Özellikle de hadiste geçen “sadaka-i cariye” kısmı vakıf kurmayı teşvik eden ana unsur olmuştur. Vakıf kurmada Müslümanları asıl teşvik eden ise bizzat Hz. Peygamberin uygulamalarıdır. Hz. Peygamber (sav) savaş olmadan barış yoluyla fethedilen Fedek arazisinin gelirlerinin bir kısmını fakirlere, bir kısmını Medine’ye gelen elçi ve misafirlere, diğer bir kısmını da aile efradına harcamak üzere üçe ayırmıştır.¹¹ Hayber fethi sonrası ganimetlerin dağıtılması ile birlikte kendisine isabet eden değerli bir araziye vakfedişini Hz. Ömer (ra) şöyle anlatır: “Resulullah’a (sav) giderek ‘Ey Allah’ın Resülü, daha önce bundan iyisini asla elde edemedim bir araziye sahip oldum. Bu araziyle ilgili ne tavsiye edersiniz’ dedim. Hz. Peygamber (sav) de ‘İstersen malın mülkiyetini elinde tut arazinin gelirlerini tasadduk et’ buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer bu arazinin gelirini satılmamak, hibe edilmemek

---

⁶ Ali Himmet Berki, “Vakıfların Tarihi Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faydeler”, Vakıflar Dergisi, sy. 6, Yıl 1965, s. 9.

⁷ Günay, a.g.e., s. 476.

⁸ Bakara, 2/148.

⁹ Al-i İmran, 3/92

¹⁰ Mehmed Sofuoğlu, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, (I-VIII), C. V, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1388/1969, s. 183.

¹¹ Kamil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, (I-XII), C. VIII, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1974, ss. 206-207.

ve miras bırakılmamak üzere fakirlere, akrabalarına, esirlikten kurtulmak isteyen kölelere, Allah yolunda savaşan mücahitlere, misafir ve yolculara vakfetti.¹²

H.z.Peygamberimiz (sav) Medine’de Müzeyneli bir adamı, Rume kuyusunun suyunu ücretle satarken görünce: “Bu kuyuyu şu Müzeyneli adamdan satın alıp vakfetmek bir Müslüman için ne güzel sadakadır” buyurdu.¹³ Bunun üzerine Hz. Osman, büyük bir meblağ ödeyerek Rume kuyusunu satın aldı ve bunu hayrına vakfetti.¹⁴ Sahabeler arasında sevdikleri şeylerden vakfetme anlayışı yaygındı. Bunu açıkça gösteren güzel bir örnek de Cabir b. Abdullah’ın şu sözleridir: “Ben Mekkeli ve Medineli Müslümanlardan mal ve mülk sahibi olup da, vakıf yapmamış bir kimseyi bilmiyorum.”¹⁵

Vakıf kurmada Ku’ran-ı Kerim de geçen teşvikler yanında bizzat Hz. Peygamber’in (sav) uygulamaları ve sahabe-i kirama tavsiyeleri Müslümanlar arasında vakıf kurmanın yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Hz. Peygamber’den (sav) sonra Hulefa-yı Raşidin, Emeviler, Abbasiler ve Müslüman devletlerde vakfetme anlayışı artarak devam etmiştir. Osmanlı Devleti’nde vakfetme geleneği zirveye ulaşmıştır. Başta Padişahlar olmak üzere toplumun her kesiminden Müslümanlar güçleri nispetinde vakıflar kurarak Allah’ın rızasını kazanma yolunda yarışmışlardır. Osmanlı toplumunda genellikle din, eğitim-öğretim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve belediye hizmetleri büyük ölçüde vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁶

---

¹² Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 184.

¹³ İbn-i Sa’d *Tabakatu-l Kubra* (I-VIII), C. I, Daru’s-Sadr Beyrut, s. 506; Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi Medine Devri*, (I-XI), C. I, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1981, s. 194.

¹⁴ Tirmizi, Menakıb, 19, Ebu Omer Yusuf b. Abdilllah b. Muhammed, *el-İstiab Fi Marifetil-Ashab*, (I- IV), C. III, Nşr. Ali Muhammed el-Becavi, Beyrut, Daru’l-Cil 1421/1192, ss. 1039-1040.

¹⁵ Bilmen, *a.g.e.*, s. 304,

¹⁶ Karataş, *Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, a.g.e.*, s. 95.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUCULARINA GÖRE VAKIFLAR

A. SOSYAL STATÜLERİ AÇISINDAN VAKIF KURUCULARI

Osmanlı Devleti'nin Makedonya sınırları içerisinde bulunan toprakların fethine 1380 yılında İştîp, 1382 yılında Manastır ve Pirlepe şehirlerinin alınmasıyla başlamıştır.¹⁷ Son olarak 1391 yılı sonu ya da 1392 yılı başında Üsküp Paşa Yiğit Bey tarafından fethedilerek Makedonya toprakları tamamıyla Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.¹⁸ Osmanlı Devleti fethettiği toraklarda uyguladığı iskân politikasını Makedonya topraklarında da uygulamıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Müslüman Türk halkını iskân politikasına gönüllü olarak teşvik etmenin yanısıra bazen de Osmanlı Devleti iskân politikasını askeri ve mali şartlar nedeniyle zorunlu tutmuştur.¹⁹ İskân politikası sonucu Anadolu'dan getirilen Türk aileleri yoğunlukla Üsküp olmak üzere diğer şehirlere de yerleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında yaşayan halk, farklı ırklara farklı dinlere ve mezheplere mensup olan insanlardan meydana geliyordu. Osmanlı toplumu içerisinde en önemli sınıflandırma dini alanda yapılmıştır. Osmanlı toplumu idari açıdan baktığımızda yöneten ve yönetilen sınıflardan oluşuyordu.²⁰ Özellikle yönetici sınıfı kendi içerisinde farklı kategorilere ayırmak mümkündür. Klasik Osmanlı toplumunda askeri sınıf Padişahın beratıyla devlet hizmetlerinde görev alıyordu. Bunları da kendi içerisinde ilmiye, seyfiye ve kalemiye olmak üzere üç guruba ayırabiliriz. Devlet yönetiminde birinci derece söz sahibi padişaktır. Saray halkı ise bu sınıfın en üst

---

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (I-VII), C. I, 7. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, yt.s. 175.

¹⁸ Dragi Görgiev, Daniela Nikola, *Üsküp Osmanlı Darphanesi*, 500. B., Üsküp, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2008, s. 13.

¹⁹ Mehmet İnbaşı, *Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti*, "Türkler", (I-XX), ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. IX, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 157.

²⁰ Bahaeddin Yediyıldız, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", "Türkler", ed. Hasan Celal, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. X, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 192.

basamağında bulunuyor ve padişah ailesi, saray çalışanları, kazaskerler, defterdarlar, hocalar, hekimler gibi devlete hizmet eden görevlilerden oluşuyordu.²¹

Kalemiye, ilmiye, seyfiye, olarak sınıflandırdığımız yönetici gurubu dışında kalan ve reaya olarak adlandırılan yönetilen halk, devlete vergi veren kitleyi oluşturuyordu. Yönetilen reaya sınıfı da işlevleri açısından tüccarlar, zanaatkârlar ve köylülerden meydana geliyordu. Şehir’de oturanlar tüccarlar ve zanaatkârlardan meydana gelirken, köyde yaşayanlar çoğunlukla tarımcılık ve çiftçilikle uğraşıyorlardı. Yaylaklarda ve kışlaklarda yaşayanlarda hayvancılıkla geçimlerini sağlayanlardı.²² Osmanlı toplumunu bu şekilde kategorilere ayırmamız bazı toplumlarda var olan kast sistemine benzese de Osmanlı toplumunda sınıflar arası geçiş olabiliyordu. Örneğin reaya sınıfından bir kişi, medrese eğitimi alarak ilmiye kategorisine yükselebiliyor veya kabiliyetleri ve yetenekleri sayesinde askeri gurubun içinde yer alabiliyordu.

Bu bölümde Makedonya’da XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında kurulan vakıflar incelenecektir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Makedonya Devlet Arşivi’nden ulaşabildiğimiz vakfiyelerin verdiği bilgiler doğrultusunda vakıflar kurucularının sosyal statüleri açısından değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1. İlmiyeye Sınıfına Mensup Vakıf Kurucuları

Osmanlı Devleti içerisinde ilmiye sınıfında görev alan tüm yöneticiler devlet memurudur. Şer’î hukukla yönetilen Osmanlı toplumu ulemadan birçok alanda faydalanmıştır. İlmiye sınıfı Müslümanların inanç ve ibadetle ilgili sorunlarını çözenin yanısıra mekteplerde ve medreselerdeki eğitim öğretim kurumlarını da bünyesinde toplamaktaydı. Aynı zamanda adaleti sağlamak da ilmiye sınıfının göreviydi. İlim erbabı yönetici sınıf nazarında ve toplum arasında önemli bir konumdaydı. İlmiye teşkilatının başında şeyhülislam bulunmaktaydı.²³ Şeyhülislamlığın dini bir müessese haline gelişi ise Osmanlılar döneminde belirginleşmiştir.²⁴

Şeyhülislamın vermiş olduğu fetvaların bir kısmı Müslümanların din - hukuki sorunları ile ilgili özel fetvalar olurken, diğer bir kısmı ise Padişahların savaş ve barış

²¹ Mehmet, İpşirli “*Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı*”, (I-II), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. Ekmelüddin İhsanoğlu, İstanbul, C. I, İrcica, 1994, s. 155.

²² Yediyıldız, “*Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış*”, *a.g.m.*, s. 192.

²³ Şükrü Karatepe, *Osmanlı’da Din ve Devlet İlişkisi*, “*Osmanlı*”, (I-XII), ed. Güler Eren, C. VI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 58

²⁴ Mehmet İpşirli, “*Şeyhülislam*” *DİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 92

yapması, kanun çıkarması, vergi ve ceza koyması, siyaseten katl uygulaması gibi konularda verilen genel fetvalardı.²⁵ Şeyhülislamın fetva vermenin yanısıra medreseleri teftiş etme, okutulacak dersleri belirleme, icazet verme ve kadıya yardım etme gibi görevleri bulunmaktaydı.²⁶ Şeyhülislamın alt kademesinde yer alanlar ise Müftü, Kadı, Müderris, Hatip, İmam ve diğer din görevlileriydi.

Osmanlı toplumunda şer-î hukuk meselelerine ait dini hükümlere uyarak karar veren kişiyemüftü, verilen karara da fetva adı verilmiştir. Müftü toplumsal hayatın düzenlenmesinde ve problemlerin çözülmesinde önemli bir konuma sahiptir.²⁷ İlimiye sınıfı içerisinde yer alan din görevlileri arasında imamlar, hatipler ve müezzinler bulunmaktadır. Osmanlı'da toplum düzeninin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde din görevlilerinin önemli görevleri ve yetkileri bulunmaktaydı. Bunlar arasında imamlıkla beraber hatiplik hizmetini de yürüten hatipler, imamlara göre daha iyi bir din eğitimi alırlardı. Ayrıca hatipler Cuma hutbelerini irad ederlerdi. Dolayısıyla toplum nazarında da imamlardan daha çok itibar sahibi kimseler olarak görülürlerdi. İmamların yardımcısı konumunda olan müezzinlerde imamlar gibi Padişah beratıyla göreve getirilirdi. Müezzinler düzenli bir eğitim görmemeleri nedeniyle imam ve hatiplerin altında yer alırlardı. Müezzinlerde aranan şartlar arasında ilmî birikim olması yanında güzel sese sahip olma da aranırdı. Çünkü müezzinler daha çok seslerinin güzelliğine göre tayin edilirdi. Osmanlı toplumunda, imamlar köy ve mahallede önemli ölçüde söz sahibi kimseler olmakla birlikte geniş yetkilere sahiptirler. Görev yaptıkları mahallenin doğum ve ölüm kayıtlarının tutulması imamlar tarafından gerçekleştirilirdi. Bunun yanında köy ve mahalle ihtiyaçları için kurulan vakıflarda görev yapmanın yanısıra vergilerin toplanmasında da önemli rolleri bulunmuştur. Aynı zamanda mahallenin en önemli sorumlusu imamdır. Nitekim imamın haberi olmadan mahalleye hiçbir yabancı yerleşemezdi.²⁸ Bütün bu vazifelerinden anlıyoruz ki, imamlar camii dışında toplumsal alanda da etkin ve söz sahibi kimseler olarak hizmet etmişlerdir.

---

²⁵ Karatepe, *a.g.m.*, s. 60.

²⁶ İpşirli, “Şeyhülislam”, *a.g.m.*, s. 91.

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, 3. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 173.

²⁸ Osman Çetin, *1660'da Bursa Camilerinde Görev Yapan İmamlar*, Bursa U.Ü.İ.F.D, 1988, sy, 6, C. VI, Yıl 1994, ss. 35-36; Kemal Beydilli, “İmam”, *DİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 181; Hale Demirel, *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYLT) Bursa 2006, s. 7.

İncelenen 31 vakfiye içerisinde 4'ü ilmiye sınıfına mensup olanların vakıflarını oluşturmuştur. Farklı ülkeler ve şehirlerde ilmiye sınıfına mensup olanların kurdukları vakıflara baktığımızda oranlar farklılık göstermektedir. Bursa'da 1500 - 1550 yıllarında ilmiye sınıfına mensup olanların kurduğu vakıflar da % 6,7 oranındadır.²⁹ Aynı şekilde Bursa'da 1550 - 1565 yıllarında kurulan vakıflardan ilmiye sınıfına mensup olanların kurduğu vakıflar % 20,8 oranındadır. İlmiye sınıfının kurduğu vakıflarda da büyük bir artış görülmektedir.³⁰ XVII. - XIX. yüzyıllar arasında Arnavutluk'da kurulan vakıfların içerisinde ilmiyeye mensup olanların kurduğu vakıflar toplam vakıfların % 16'sını oluşturmaktadır.³¹ Makedonya'da XV. ve XVIII. yüzyıllarda kurulan vakıflarda bu oran % 12,5'tur. Hepsinde oranlar farklı olmakla birlikte Arnavutluk ve Makedonya'da bu oran birbirine oldukça yakındır.

Makedonya vakıfları sınıfların birbirine oranları açısından değerlendirildiğinde, ilmiye sınıfının bu oranı seyfiye ve reaya sınıfının vakfiyelerine nazaran az olması, ilmiye sınıfına mensup olanların vakfiyelerinin günümüze kadar ulaşmama ihtimalini de akla getirmektedir. Bu durum bize ilmiye sınıfının vakfetme konusunda isteksiz olduğu izlenimi uyandırır da incelenen vakfiyeler içerisinde farklı ihtimalleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Reaya sınıfı tarafından kurulan vakıfların ilmiye sınıfı vakıflarından sayı olarak fazla olması nüfusun çoğunluğunu reaya sınıfı oluşturduğundan dolayıdır. Seyfiye sınıfının vakıflarının ilmiye sınıfından fazla olması farklı düşünceleri akla getirmektedir. Bu konuda düşüncemiz, seyfiye sınıfına mensup olanların genelde devletin üst mevkilerinde görev aldığı yönündedir. Üst düzey devlet görevlisi olan bu sınıf ekonomik gelirlerinin doğrultusunda daha çok hayır vakfi yapabileme imkânına sahipti. Bu imkân neticesinde Allah rızası için çokça vakıf yaptırmışlardır. Bu kişilerin bazı zamanlar görevlerinde yaptıkları usulsüzlük ya da başarısızlıklardan dolayı mallarına el konulabiliyordu. Bu görevliler çoğu zaman mallarının müsadere edilmesinden önce vakfedilmesini tercih ediyorlardı. Çünkü müsadere elindeki malların tamamı giderken vakfettiğinde şarta bağlı kendine bir pay ayırabiliyordu. Osmanlı Devleti'nde ilk devirlerde müsadere uygulaması sadece devlet

---

²⁹ Demirel. *a.g.t.*, s. 11.

³⁰ Fatma Kırçıl Akkoç, *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında (1550-1565) Bursa Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYLT), Bursa 2010, s. 19.

³¹ Rudina Hallaçi, *Osmanlı Dönemi Arnavutluk Vakıfları, (XII-XIX)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYLT), Bursa 2013, s. 43.

malını zimmetine geçiren kimseler hakkında uygulanıyordu. Müsaderenin yaygın ve sistemli bir şekilde uygulanması Fatih Sultan Mehmed döneminde başlamıştır. Siyasi alanda ilk müsadere örneği veziriazam Çandarlı Halil Paşa'ya uygulanmıştır. Daha sonra da Osmanlı Devleti'nde müsadere uygulamaları devam etmiştir.³²

Makedonya'da XV. - XVIII. yüzyıllarda incelenen otuz bir vakfın dört tanesi ilmiye sınıfına mensup kimseler tarafından kurulmuştur. İlmiye sınıfını oluşturan vakıf kurucuları Müftü, Müezzin ve hocalardan oluşmaktadır. Ayrıca Şeyh Zekeriya Efendi de tek olması hasebiyle ilmiye gurubuna dâhil edilmiştir.

Tablo 1: İlmiye Sınıfına Mensup Vakıf Kurucularının Vakfettiği Mallar

Sıra	Vakıf	Görev/Unvan	Cami	Dükkan	Mektep	Bahçe	Mescit	Kiler	Ahur	Aşevi	Sofa	Ribat	Hücre	Ev	Hamam	Avlu	zaviye	Eczahane	Han	Değirmen	
1	Abdülbaki Efendi	Müftü		24		1												1		2	
2	Muslihuddin b. Abdülgani	Müezzin	2	35	1	1		1				1	46	1	2					5	5
3	Mehmed Efendi b. Mustafa	İmam															1				
4	Zekeriya Efendi	Şeyh						2	2	1	3		6			2	1				

a. Muslihuddin b. Abdülgani'nin 956/1549 Yılı Vakfiyesi

Muslihuddin Efendi Üsküp ve Yeni Pazar bölgelerinde yaşamış yine bu bölgelerde imamlık ve müezzinlik yapmıştır. Muslihuddin Efendi kendisinden sonra vakfa mütevellî olarak oğlunu tayin etmiştir. Muslihuddin Efendi'nin vakfettiği mal ve mülke baktığımızda varlıklı bir kimse olduğunu görüyoruz.

³² Tuncay Oğün, "Müsâdere", *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 67.

Muslihuddin Efendi'nin Vakfına Ait Mallar

Muslihuddin Efendi Vakfına ait malların, bir kısmı Makedonya'nın Üsküp şehrinde yer alırken diğer bir kısmı Sırbistan'daki Yeni Pazar şehrinde bulunmaktadır. Muslihuddin Efendi'nin Üsküp ve Yeni Pazar'da kırk altı hücre, otuz dört dükkân, beş han, bir ribat, iki hamam, beş değirmen, bir ev, bir ahır ve yaptırdığı camiyi, mescidi ve mektebi vakfetmiştir.³³

Muslihuddin Efendi Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Muslihuddin Efendi, Üsküp'te ve Yeni Pazar'da vakfa hizmet eden görevlilerin âlim, dindar ve salih kimseler olmasını şart koşmuştur. Üsküp'teki cami imamına altı dirhem, hatibine dört dirhem, iki müezzine dörder dirhem, Cuma günü Kur'an okuyan beş kimseye birer dirhem, dua yapan muarrife³⁴ bir dirhem, perşembe günü şadırvanı temizleyen kimseye bir dirhem verilmiştir. Cami, mescit ve mektebin hasır ve kandil yağına günlük bir dirhem ayrılmıştır. Bu vakfa toplamda yirmi iki kişi hizmet etmiştir.

Yeni Pazar'daki cami imamına altı dirhem, hatibine dört dirhem, müezzine dört dirhem, Cuma günü Kur'an okuyan beş kimseye birer dirhem, dua yapan muarrife bir dirhem, perşembe günü şadırvanı temizleyen kimseye bir dirhem tahsis edilmiştir. Hasır ve kandil yağına günlük bir dirhem ayrılmıştır. Trepçe'de yaptırdığı mescit imamına dört dirhem, müezzine yarım dirhem tayin edilmiştir. Mektep muallimine dört dirhem, muallim yardımcısı halifeye bir dirhem, vakfın mütevellisi ve nazırı olan oğluna on dirhem ücret ödenmiştir.³⁵ Vakfa hizmet edenlere toplamda günlük elli dört dirhem ücret ödenmiştir.

Muslihuddin Efendi'nin yaptırdığı eserlerden günümüze ulaşan Kurşunlu Han'ın alt katında yirmi sekiz oda, üst katında otuz oda ve bir ahır bulunmaktadır. I. Dünya savaşı sırasında Bulgarlar tarafından Kurşunlu Han'ın kurşunları sökülüp götürülmüştür. Günümüzde bu han Üsküp şehrinde Kurşunlu Han arkeoloji müzesi

³³ Vakıflar, Genel, Müdürlüğü. Arşivi, Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

³⁴ "Muarrif cami, mescit ve tekkelerde bütün müslümanların selameti için dua eden kimsedir. Muarrif ayrıca vakıf sahiplerinin ismini anarak dua eden kimsedir. Ayrıca muarrifler cüz okuyan hafızları takip erler yanlışları düzeltme gibi görevler ifa etmişlerdir. Karataş, *Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, a.g.e.*, s. 152.

³⁵ V. G. M. A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

olarak kullanılmaktadır. Bu han Osmanlı döneminden kalan nadir eserlerdendir.³⁶ Muslihuddin Efendi'nin inşa ettirdiği Dükkâncık Camii, 1689 yılında Avusturyalı General Piccolomini Üsküp'ü işgali sırada bir salgın hastalık bahane edilerek yakılmıştır. Yakılan cami iyice tahrip olmuş ve tamir edilememiştir. Cami 1991 yılında UNESCO tarafından restorasyon projesine alınmış, fakat restore edilmemiştir.³⁷ Muslihuddin Efendi'nin yaptırdığı Şengül Hamamı da günümüze harabe halinde ulaşmış Osmanlı eserlerindendir.³⁸

Muslihuddin Efendi'nin birçok mal ve mülke sahip olduğunu öğrenmekteyiz. Bu mal ve mülkü dünyevi hiçbir menfaat beklentisi olmadan vakfına bağışlamıştır. Bu mal mülkten elde edilen gelirler ile de yirmi küsur kişiye iş imkânı sağlamıştır. Ayrıca cami, mescit ve mektebin kandil yağı, hasır ihtiyaçları vakfın tamirâtı onarım bakım masrafları yine bu gelirlerden tahsis edilmiştir. Muslihuddin Efendi yaptırdığı caminin imamına kalacak bir ev de yaptırmıştır. Bu anlayış bize geçmişte vakıf kuran insanların sadece ihtiyaçlarını karşılamak için binalar kurmadıklarını, İslam medeniyetinin yönlendirilmesiyle bir zihniyet oluşturduklarını gösteriyor.

b. Abdülbaki Efendi'nin 1128/1715 Yılı Vakfiyesi

İlmiye sınıfına mensup kişilerin vakfiyeleri incelendiğinde Abdülbaki Efendi'nin vakfi en üst mevkiide bulunmaktadır. Vakfiyeden öğrendiğimiz bilgilere göre Abdülbaki Efendi'nin Ayşe, Fatma ve Hatice adında üç eşi vardır. Babasının ismi Mustafa Efendi annesinin ismi Abdülatif hanımdır ve ikisi de vakıf kurulmadan önce vefat etmiştir. Abdülbaki Efendi ve kardeşi Mehmed Efendi müftü olarak görev yapmıştır. Fakat vakıf kurulduğunda kardeşi vefat etmiş geride de iki kız çocuğu bırakmıştır. Abdülbaki Efendi vakfi kurulduktan sonra tüm bu yakınları ruhuna Kur'an okutmuştur.

Abdülbaki Efendi Vakfına Ait Mallar

Abdülbaki Efendi'nin vakfettiği mallar Üsküp şehrinin farklı bölgelerinde bulunmaktadır. Vakfettiği dükkânlar farklı esnaf gurupları tarafından işletilmiştir. Bu dükkânların toplamı yirmi dört tanedir. Dükkânlar arasında mum dükkanı, kasap dükkanı, semerci dükkanı, abacı dükkanı, papuççu dükkanı, ipekçi dükkanı, bazargan

³⁶ Mustafa Özer, *Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV-XIX Yüzyıl)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006, ss. 138-141.

³⁷ Mustafa Özer, *a.g.e.* ss. 191-192.

³⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya, (I-IX)*, C. III, 3. Kitap, s. 321. Lidiya Kumbaracı- Bogoeviç, *Osmanliski Spomenisi, Bo Cokpje, İslamska Zaednidsa Bo PM- Cokpje, Sektup Za Nayuka İ İslamska Kultura*, Skopje, 1998. s. 156.

dükkanı, bakkal dükkanı, berber dükkanı, bıçakçı dükkanı ve ekmek fırını bulunmaktadır. İki değirmen ve inşa ettirdiği ezcahaneyi (Kur'an okuma odasını) vakfetmiştir.

Abdülbaki Efendi Vakfında Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Vakfiyede vakfa hizmet edenlerin görev ve ücretleri şöyle belirlenmiştir; On cüzhana altışar akçe, cami imamına üç akçe, mevlidhana yedi akçe, Üsküp kadısına iki akçe, Abdülbaki Efendi'nin üç eşinin her birine sekizer akçe ve kardeşinin geride kalan iki kızına ikişer akçe verilmiştir. Abdülbaki Efendi vefat ettikten sonra vakfın mütevellisi olarak kardeşinin oğlu Mehmed'i bırakmıştır.³⁹

Abdülbaki Efendi vakfettiği malların önemli bir kısmını din hizmetlerine ayırmıştır. Ufak bir kısmıyla da eşlerinin ve yeğenlerinin geçimlerini sağlamıştır.

c. Mehmed Efendi b. Mustafa Efendi'nin 1164/1750 Yılı Vakfiyesi

Vakfiyedeki bilgilerden Mehmed Efendi'nin oğulları ve kardeşlerinin olduğunu öğreniyoruz. Mehmed Efendi yaşadığı Tatya köyündeki camide imam ve hatiplik görevinin yanısıra kurduğu vakfın zaviyesinde şeyhlik vazifesi ifa etmiştir.

Mehmed Efendi Vakfına Ait Mallar

Mehmed Efendi'nin Tikveş'e bağlı Tatya köyünde vakfettiği mal kendi mülkü değildir. Mehmed Efendi'nin yaşadığı köyün arazisinde bir konak bulunmaktaydı. Mehmed Efendi bakımsızlıktan yıkılan bu konağın yerine bir zaviye inşa ettirmiştir. Zaviye yapılan arazi aslında köyün ortak malıdır. Zaviye dışında kendine ait herhangi bir mal vakfetmemiştir.

Mehmed Efendi Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Mehmed Efendi yaptırdığı bu zaviyeyi şeyhinin kendisi olması ve ondan sonra da çocuklarının olması şartıyla vakfetmiştir. Ayrıca zaviyenin bakım ve onarımı Mehmed Efendi tarafından yapılmıştır. Mehmed Efendi'nin şeyhliğini yaptığı zaviyenin hangi tarikata mensup olduğu konusunda bilgi verilmemiştir.⁴⁰ Ayverdi de eserinde Tikveş Kasabası'nda kim tarafından yaptırıldığı bilinmeyen bir tekkenin olduğu

³⁹ V.G.M.A., Defter no 988, Sayfa no 286, Sıra no 184.

⁴⁰ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 85, Sıra no 26.

bilgisini vermiştir. Fakat bu tekkenin Mehmed Efendi'nin inşa ettirdiği tekke olup olmadığı konusunda hiçbir malumat yoktur.⁴¹

Mehmed Efendi yıllardan beri kullanılmayan konağın yerine zaviye inşa ederek halkın bu kullanılmayan yerden zaviye sayesinde istifade etmesini sağlamıştır. Fakat zaviyenin hizmetleri hakkında bilgi verilmemiştir.

d. Şeyh Zekeriya Efendi'nin 1193/1779 Yılı Vakfiyesi

Zekeriya Efendi Tarik-î Halveti şeyhidir ve Ohri Kasabasında yaşamaktadır. Vakfiyesinde tarik-î Halvetiye'nin hayati kolunun şeyhi Hacı Mehmed Efendi ve onun Ohri'deki vakfına müteveli olarak tayin ettiği Halveti Şeyhi Osman Efendi'den bahsetmektedir.

Zekeriya Efendi'nin Vakfına Ait Mallar

Vakfa ait mallar şunlardır: altı oda, üç sofa, iki kiler, iki tuvalet, iki ahır, iki avlu, bir otlakhane, bir aşhane ve yaptırdığı zaviyedir.

Zekeriya Efendi Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Zekeriya Efendi vakfın zaviyesinde türbedar olan kimseye günlük bir akçe yevmiye tayin etmiştir. Vakfın diğer hizmetleri ve görevleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁴²

Ohri ve Struga'da vakıflar kuran Zeynelabidin Paşa, Ohri'de yaptırdığı tekkeyi Halvetiyye tarikatının hizmetine vermiştir. Tekkenin şeyhi Buharlı Pir Mehmet olmuştur. Ohri'de faaliyetlerine başlayan Halvetilik, Sturga, Manastır ve diğer şehirlerde yaygınlaşmıştır. Zekeriya Efendi Manastır'da inşa ettirdiği tekkesini kendisinin de mensubu olduğu Halvetiye'nin hayati koluna bağışlamıştır. Fakat bu tekkenin sonraki zamanlarda faaliyet alanları ile ilgili hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Ohri'deki Halvetilik tarikatı Osmanlı döneminde faaliyet gösterdiği gibi günümüzde de hizmetlerine devam etmektedir.⁴³

Hazırladığımız çalışmada Zekeriya Efendi vakfiyesinin farklı bir özelliği vardır. Çalışma kapsamında taranan vakfiyeler arasında sadece bu vakfiye bir tarikat şeyhi

⁴¹ Ayverdi, *a.g.e.*, s. 223.

⁴² V.G.M.A., Defter no 627, Sayfa no 175, Sıra no 107.

⁴³ Muhammed Aruçi, "Zeynelabidin Paşa Tekke, Camii ve Külliyesi", *DİA*, C. XXXX. İstanbul 2011, s. 380; Metin İzeti, *Balkanlar'da Tasavvuf*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2013, s. 220.

tarafından kurulmuştur. Söz konusu vakfiye, Makedonya vakfiyeleri arasında bir şeyh tarafından kurulan tek vakfiyedir.

3. İlmiye Sınıfı Üzerine Bir Değerlendirme

İlmiye sınıfı tarafından kurulan vakıflara ait olan malların tamamı gayrimenkullerden oluşmaktadır. Bu gayrimenkuller ticari gelir getiren hanlar, dükkânlar ve değirmenlerdir. Vakıf kurucuları bu yerlerden elde edilen gelirler ile camiler, mescitler, mektepler, zaviyeler ve imam lojmanları gibi dini ve sosyal ihtiyaçları karşılayan eserler yaptırmışlardır. İlmiye sınıfına mensup vakıf kurucularının tarım alanında birkaç bahçe vakfetmeleri ilmiye sınıfının yatırım alanı ile ilgili fikir vermektedir. Buna göre tarım alanına yeterince ilgi duymadıkları ya da ellerinde kayda değer tarım arazisinin olmadığı düşünülebilir. Bunun yanı sıra ellerinde bulunan arazilerin yeteri kadar gelir getirmediği de düşünülebilir.

Bir başka kafa karıştırıcı husus ise şudur. İlmiye sınıfı denilince birçok insanın aklına kitap okuyan ve bu eserleri çoğaltarak yeni nesillere aktaran kişilerin mensup olduğu sınıf gelir. Fakat düşüncemiz bize gösteriyor ki, ilmiye sınıfı yaptıkları vakıf eserlerinde ve vakıf çalışmalarında kitaplarla ilgili bir vakıf kurmamışlardır. İlmiye sınıfının kitap vakfı kurmayışında birkaç neden olabilir. Buna göre ilmiye sınıfının elinde yeterince kitap bulunmamış olabilir. Ya da kitapları vakfetme yerine ailelerine bırakmak istemiş olabilirler. Kurucularına göre kitap vakıflarını değerlendirdiğimizde kurulan üç büyük kitap vakfının kurucularının da seyfiye sınıfına mensup olduğunu görürüz.

Tablo 2: İlmiye Sınıfına Ait Mevkufat Listesi Tablosu

İlmiye Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi			
Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi
Cami	2	Dükkân	59
Mektep	1	Hücre	46
Zaviye	2	Oda	6
Mescit	1	Ahır	2
Hamam	2	Kiler	2
Ribat	1	Otlakhane	1
Han	5	Ev	1

Eczahane(Kur'an okuma odası)	1	Bahçe	1
Sofa	3	Aşevi	1
Avlu	2		

2. Seyfiye Sınıfına Mensup Vakıf Kurucuları

Osmanlı Devleti'nde askeri sınıf içerisinde ilmiye, seyfiye ve kalemiye yer almaktadır. Askeri sınıfa mensup olan yönetici kadronun maaşları devlet hazinesinden ödenirdi. Bunlar dirlik denilen gelirlerine göre tımar, zeamet ve has diye üçe ayrılan miri arazi gelirlerinden kaynak sağlanarak temin edilirdi.⁴⁴

---

⁴⁴ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı, "Osmanlı", ed. Güler Eren, C. VI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 553.

Tablo 3 Seyfiye Sınıfı Vakıf Kurucularının Vakfettikleri Malların Tablosu

Sıra	Vakıf	Görev ve Ünvan	Cami	Mescit	Medrese	Mektep	Zaviye	Han	Hamam	Kervansaray	İmarat	Ahır	Dükkan	Ev	Hücre	Oda	Köy	Akçe	Kuruş	Bahçe	Arsa	Tarla	Değirmen
1	Koca Sinan Paşa	Veziriazam		1		1		2	2		1		20	1			1			1	3		12
2	Mehmed Paşa	Vezir	1			1	1	4				3	9			21			10.000	5		1	22
3	Mustafa Paşa	Mutasarrıf	1			1	1							1	1			350.000					
4	Sungur Çavuş	Çavuş	2				1	1					24	20	14			30.000		1			6
5	Zeynelabidin Paşa		1		1	1	1				1	179			5	1		12.000		1	1	1	1
6	İsa Bey	Uç Beyi	1		1		1		2	1	1	70	2		17	2				1	23	1	13
7	İshak Bey	Uç Beyi	1	1	1			1	1	1	1	104			1	2				1	5	1	
8	Yahya Paşa b. Abdulhay	Vezir	1			1	1	7	2	2	17	358	23	92	17	2				6	5	1	16
9	Yusuf Ağa b. İbrahim	Mir-i Alem			1														1.000				
10	Süleyman Efendi	Mirâhu-r Evvel	1	1	1	1		1	2			133			11	4			4.000				
11	Ahmed Ağa b. Osman	Âyan					1					2	1					90.000					2

Tablo 4 Seyfiye Sınıfı Vakıf Kurucularının Vakfettikleri Malların Tablosu

Sıra	Vâkıf	Şehir ve Kaza	Görev ve Unvan	Sığır	Koyun	Bağ	Çayır	Çiftlik	Bostan	Yaylak	Sofa	Kiler	Çeşme	Köprü	Depo	Samanlık	izbe
1	Koca Sinan Paşa	Ohri	Veziriazam		12.000			3									
2	Mehmed Paşa	Üsküp				3	2	3				2	1	1			20
3	Mustafa Paşa	Ohri	Mutasarrıf										1	1			
4	Sungur Çavuş	Manastır	Çavuş			2											
5	Zeynelabidin Paşa	Ohri				1	1			3		1					
6	İsa Bey	Üsküp	Uç Beyi			4	2	1	1								
7	İshak Bey	Üsküp	Uç Beyi								1						
8	Yahya Paşa	Üsküp		456	135	3	1	3	3		1		3		21		7
9	Yusuf Ağa b. İbrahim Ağa	Prilep	Mir-i lem														
10	Süleyman Efendi	Üsküp	Mirâhu-r Evvel										1	6		2	
11	Ahmed Ağa b. Osman	Köprülü	Âyan								1				1		

a. Sungur Çavuş'un 838/1434 Yılı Vakfiyesi

Sungur Çavuş II. Murad döneminde yaşamış seyfiye sınıfına mensup bir ordu komutanıdır.⁴⁵ Vakfiyelerdeki bilgilere göre Sungur Çavuş, Makedonya'nın Manastır şehrinde, Bulgaristan'ın Vidin şehrinde ve Edirne'de vakıflar kurmuştur.

Sungur Çavuş'un Kurduğu Vakıflara Ait Mallar

Sungur Çavuş Makedonya'nın Manastır şehrinde bir cami yaptırmıştır. Bu caminin giderleri ve ayrıca buraya hizmet edenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için bir han, dört ev ve bir de bahçenin gelirlerini bu ihtiyaçlara yönelik vakfetmiştir. Sungur Çavuş Manastır'da caminin yanısıra bir de zaviye bina etmiştir. Zaviyenin masrafları içinde dört kebe değirmeni, başka bir yerde iki kebe değirmeni, bir bağ, bir dükkân ve on tane evini vakfetmiştir.⁴⁶

Sungur Çavuş Edirne'de de vakıf kurmuştur. Burada kurduğu vakıf hakkında geniş bilgi bulunmamaktadır. Elde ettiğimiz bilgilerden ise buradaki vakfa altı ev, on dört hücre ve iki dükkânı vakfetmiştir. Sungur Çavuş'un Bulgaristan'ın Vidin şehrinde kurduğu vakfi hakkında elimizde sınırlı bilgi bulunmaktadır. Vidin'de yaptırdığı caminin giderleri için yirmi dükkân ve bir bağ vakfetmiştir.

Sungur Çavuş vakfının 1481 yılı defter kayıtlarına göre hanın yıllık geliri beş bin altı yüz altmış yedi akçedir. Dükkanların geliri ise yıllık iki bin beş yüz akçedir. Değirmenlerden bir yılda elde edilen kazanç iki bin üç yüz altmış yedi akçe iken, bahçenin yıllık geliri kırk beş akçe olarak kaydedilmiştir.⁴⁷

Sungur Çavuş Vakfı'nda Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Sungur Çavuş Manastır'da kurduğu vakıfta hizmet verecek olan hatibe dört dirhem, imama iki dirhem, müezzine bir dirhem ücret vermiştir. Ayrıca buradaki vakfa ait zaviyede görev yapan şeyhe farklı yerlerde bulunan altı kebe değirmeni, bir bağ, bir dükkân ve on evin toplam gelirlerinden beşte birinin verilmesi şart koşmuştur. Geriye kalan beşte dördlük geliri de fakir fukaranın her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için ayrılmıştır.

---

⁴⁵ Ayverdi, *a.g.e.*, s. 104.

⁴⁶ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 204, Sıra 157.

⁴⁷ Ahmet Şerif, *Vakafite Bo Makedonya Bo Vreme Ha Osmanlisko Vladenje*, Skopje, AJ Grad Matbaası, 2014, s. 142.

Edirne’de kurulan vakfa hizmet eden camii imamına dört akçe, müezzine iki akçe ve Kuran’dan cüz okuyan on cüzhana bir akçe ücret ödenmiştir.

Bulgaristan Vidin şehrindeki vakfa hizmet eden cami imamın iki dirhem, müezzinine ise günlük bir dirhem ücret verilmiştir.

Sungur Çavuş vakıflarından Manastır ve Vidin’deki vakıflarda hizmet edenlerin ücretleri dirhem olarak ödenmiştir. Edirne’de olan vakıfta görev yapanların ücretleri ise akçe olarak verilmiştir.

Sungur Çavuş kurduğu vakfin tamir masrafları için otuz bin dirhem para bırakmıştır. Bu paraların işletmeye verilip verilmeyeceği hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sungur Çavuş’un farklı şehirlerde kurduğu vakıflarda vakfin gelirlerinin bir kısmıyla din hizmetlerinde çalışanların ücretleri karşılanırken diğer bir kısmıyla da fakirlerin ihtiyaçları karşılanmıştır.⁴⁸ Bu vakfin eserleri maalesef günümüze kadar ulaşamamıştır.

b. İshak Bey’in 848/1444 Yılı Vakfiyesi

Osmanlı Devleti Üsküp Uç Bey’i İshak Bey’in Hıristiyan bir aileden geldiği düşünülmektedir. Bosna bölgesinde bulunan aristokrat ailelerden Kosac ve Pavloviç aileleri ile akrabalık bağı bulunduğu bilinmektedir. İshak Bey’in ailesi hakkında da iki farklı görüş bulunmaktadır.⁴⁹ Tayyib Gökbilgin 1453 ve 1461 yılına ait iki belgeden hareketle İshak Bey’in babasının adını Koç Hüseyin Bey olarak ifade etmektedir. “Kosaç” ve “Koç” lakaplarının birbirine benzerliği yukarıdaki görüşü desteklemektedir.⁵⁰ İshak Bey’in ailesine dair diğer bir görüş ise Aşıkpaşazâde’ye aittir. Aşıkpaşazâde İshak Bey’in Üsküp Uç Bey’i Paşa Yiğit Bey’in evlatlığı ve yanında yetiştirmesi olduğunu söylemektedir. Mevcut olan bu iki görüşün bilgilerine kaynaklarda rastlanmaktadır. Fakat yaygın olarak kullanılan görüş, Aşıkpaşazâde’nin ifade ettiği İshak Bey’in babasının Paşa Yiğit Bey olduğu görüşüdür. Bu görüş İshak Bey’in Hıristiyan bir aileden alınmış olacağı görüşünü de desteklemektedir.

⁴⁸ Hasan Kaleşi, *Najstiji Vakufski Dokumenti, u Jugoslaviji Na Arapskom Jeziku*, Priština 1972 ss. 71-75.

⁴⁹ Feridun Emecen, “İshak Bey” *DİA*, C. XXII, İstanbul 2000, ss.524-525.

⁵⁰ Mustafa Tayyib Gökbilgin, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukatalar*, 2. B.,2007, İstanbul, İşaret Yayınları, 2007, s. 333. “İshak Bey’in İsa Bey’den Başka Mehmed Bey ve Hüsvin Bey adında iki oğlu olduğu ve babasında Koç Hüseyin Bey isminde biri olduğunu, fatih devrine ait iki vesikadan anlaşılmaktadır.(krş, Ali Emiri Tasnifi Fatih s.23,26,)

Üsküp Uç Bey'i Paşa Yiğit Bey 1429 yılında vefat etmiştir. Paşa Yiğit Bey'den sonra yerine İshak Bey, Uç Bey'i olmuştur. İshak Bey Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da yaptığı savaşların çoğuna katılmıştır. Katıldığı savaşların en önemlisi 1432 yılında Arnavutluk'ta çıkan isyandır. Bu isyanı bastırmak için II. Murad Sereze bölgesine gelmiş ve İshak Bey de II. Murad'ın ordusuna katılarak isyanı bastırmada yardımcı olmuştur. Bu savaşın yanı sıra katıldığı diğer önemli bir savaş da Macar Kralı Sigismund'un ölümü sonrası II. Murad'ın Macaristan üzerine düzenlediği üç ay süren seferdir. İshak Bey bu seferde de Osmanlı ordusuna büyük katkılar sağlamıştır. İshak Bey bulunduğu bölgede önemli bir güçtür. Bu güce ihtiyaç duyan devletler zaman zaman bu güçten hizmet almışlardır. 1426 yılında Venedik'liler İşkodra'da olan toprakların korunması için İshak Bey'den yardım istemiş, bunun karşılığında da İshak Bey'e iki yüz altın haraç verilmiştir. Bu durum İshak Bey'in bulunduğu bölgede gücünü kanıtlamaktadır.

İshak Bey'in balkanlardaki en büyük hizmeti Üsküp şehrinin bir Türk - İslam şehri olmasını sağlamasıdır. İshak Bey yaptırdığı hayır eserleri ile hem Üsküp'ün imar faaliyetlerine katkı sağlamış hem de halkın ihtiyaçlarını gidererek adından çokça söz ettirmiştir. İshak Bey'in yaptırdığı hayır eserlerinden kısaca şöyle bahsedebiliriz. 1436 yılında Murad Hünkâr Camii'ni yaptırmıştır.⁵¹ 1438 yılından günümüzde hala ayakta olan Alaca Camii'ni inşa ettirmiştir.⁵² Bunların yanısıra medrese ve çifte hamam da yaptırmıştır.

İshak Bey'in vakfiyesindeki bilgilere göre İshak Bey 1444 yılı Varna Savaşı'ndan önce vefat etmiştir.⁵³ Onun vefatından sonra yerine oğlu İsa Bey geçmiştir. Vakfiyeden İshak Bey'in İsa Bey, Mustafa Bey ve Paşa Bey adında üç oğlunun olduğunu öğreniyoruz. Tayyib Gökbilgin de İshak Bey'in İsa Bey'den başka Mehmed Bey ve Hüsvin Bey adında iki oğlu olduğundan söz eder. Mustafa ve Paşa Bey'den bahsetmez. Muhtemelen Mustafa ve Paşa Bey henüz doğmamışlardır. Vakfiyede ise Mehmed Bey ve Hüsvin Bey'in İsimlerinin olmaması vefat etmiş olabilecekleri düşüncesini akla getirmektedir. İshak Bey'in İsa Bey dışındaki oğulları hakkında geniş

---

⁵¹ Emecen, *a.g.e.*, s. 525.

⁵² Kumbaracı, *a.g.e.*, s. 29.

⁵³ Emecen, *a.g.e.*, ss. 524-525.

bilgi bulunmamaktadır. İsa Bey'in Bosna'daki vakfiyesinde kardeşi Paşa Bey vefat etmiş ve yerine İsa Bey'i varis tayin etmiştir.⁵⁴

İshak Bey Vakfına Ait Malları

İshak Bey'in vakfettiği mallar Üsküp ve çevresinde bulunmaktadır. Bu mallar arasında yüz dört dükkân, beş arsa, çifte hamam, bir bahçe ve iki köy bulunmaktadır. Ayrıca yaptırdığı cami, medrese, mescit, oda, sofa, bahçe ile yirmi üç kitabını vakfetmiştir. İshak Bey'in vakfettiği köylerin isimleri belirtilmiştir: Birisi Mirkokça diğeri ise Banata ya da Banitsa'dır. Vakfettiği odayı medrese müderrisinin kalması için tahsis etmiştir.⁵⁵ İshak Bey'in Üsküp'te yaptırdığı eserlerden günümüze ulaşan ve faaliyete devam eden Alaca Camii ve yanında yer alan türbesi bulunmaktadır.⁵⁶

İshak Bey Vakfında Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

İshak Bey vakfını kurarken birçok gelir getiren mal ve mülk de vakfetmiştir. Vakfettiği bu malların gelirleri ile caminin, medresenin, imaretin giderleri ve bu kurumda hizmet edenlerin hizmetlerine karşılık verilen ücretleri vakfiyesinde ayrıntılı olarak açıklamıştır. İshak Bey vakfından Üsküp kadısına günlük bir dirhem, şeyhe beş dirhem, imama dört dirhem, müezzine üç dirhem, katibe iki dirhem, nakibe bir dirhem, bevvaba bir dirhem ve on cüzhana birer dirhem ücret ödenmiştir.⁵⁷ Müderrise on iki dirhem, öğrencilere günlük sekizer dirhem burs verilmiştir. Fakat öğrencilerin sayısı belirtilmemiştir. İshak Bey imarete pişirilecek yemeklerden fakirlere, misafirlere ve öğrencilere verilmesini istemiştir.⁵⁸

İshak Bey kurduğu vakfin gelirleriyle medresenin ve imaretin giderlerinin karşılamış ve vakfında görevlendirdiği kimselerin ücretlerini ödemiştir. İshak Bey hayatta olduğu sürece vakfin mütevellisi olmayı o vefat edince yerine oğlu İsa Bey'in geçmesini vakfiyede şart koşmuştur. İshak Bey'den sonra çocukları ve torunları da çeşitli bölgelerde vakıflar kurmuşlardır.

---

⁵⁴ Ayverdi, *a.g.e.*, s. 251.

⁵⁵ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

⁵⁶ Özer, *a.g.e.*, s. 56.

⁵⁷ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, sıra no 194.

⁵⁸ Kaleşi, *a.g.e.*, ss. 100-101.

c. İsa Bey b. İshak Bey'in 874/1469 Yılı Vakfiyesi

İsa Bey Üsküp Uç Bey'i İshak Bey'in oğludur. İsa Bey babası İshak Bey'in yanında yetişmiştir. İsa Bey Balkanlar'daki fütuhatlara katılmış, Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna bölgelerindeki savaşlarda mücadele etmiştir. İsa Bey 1343 yılında Üsküp sancak beyliği görevindedir. Babası İshak Bey'in vefatından sonra İsa Bey Semendire Bey'i olmuştur. Edirne - Segedin antlaşmasından sonra Semendire Sırbistan'a bırakılınca İsa Bey Üsküp'e dönmek zorunda kalmıştır. 1444 yılında yapılan Varna savaşında II. Murad'ın yanında savaşa katılmıştır. İsa Bey Osmanlı ordusuna destek vermenin yanısıra padişahın izin alarak kendi de fetih yapmıştır.⁵⁹ 1456 yılında dönemin padişahı olan Fatih Sultan Mehmed Han'dan izin alarak gümüş madenleri ile ünlü Kosova'nın Novaberda bölgesini fethetmiştir⁶⁰.

Yine aynı yıl Fatih, İsa Bey'i Bosna'ya akına göndermiş, İsa Bey bu görevi başarıyla yerine getirip Üsküp'e dönmüştür. İsa Bey Belgrat kuşatmasında ve Macarlar ile yapılan savaşta önemli görevlerde bulunmuştur. 1459 yılında Vezir-i Azam Mahmut Paşa, İsa Bey'i Semendire kalesini ikinci defa fethetmekle görevlendirmiş ve İsa Bey bu görevi başarıyla yerine getirmiştir. 1463 yılında Osmanlı Devleti Bosna'yı fethetmiştir ve İsa Bey Bosna'ya Sancak Bey'i olarak görevlendirilmiştir. İsa Bey Bosna'da sancak beyi olduğu sürede birçok hizmette bulunmuştur. Bosna'da yaptırdığı saray bu hizmetlerden sadece birisidir. İsa Bey'in yaptırdığı bu sarayın güzelliği ve ihtişamından dolayı sarayın bulunduğu bölge Sarayova olarak adlandırılmıştır. Bu sarayın yanı sıra yaptırdığı eserlerden dolayı da İsa Bey Sarayova'nın kurucusu olarak anılmaktadır. İsa Bey sorumlu olduğu bölgede yapmış olduğu yönetimle iyi bir sancak beyi olduğu gibi yaptığı fetihlerle de iyi bir komutan olduğunu göstermiştir. Yaptığı imar faaliyetleri ile de adından çokça söz ettirmiştir. İsa Bey'in 1476 yılında Üsküp'te vefat ettiği düşünülmektedir.⁶¹

İsa Bey'in Vakfına Ait Malları

İsa Bey kurduğu vakfına çokça mal ve mülk vakfetmiştir. Bunlar arasında yetmiş dükkân, on üç değirmen, yirmi üç arsa, iki köy, dört bağ, on yedi oda, iki ev, iki çayır, bir tarla, bir çiftlik, bir bostan, bir çifte hamam ve tekli hamam, bir çeltik, bir göl,

⁵⁹ Enes Pelidija- Feridun Emecen, "İsa Bey" *DİA*, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 475.

⁶⁰ İbn Kemal *Tevarih-i Âl-i Osman*, C. VII, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954, s.117.

⁶¹ Pelidija, *a.g.e.*, ss. 475-476.

bir kervansaray ve iki yüzden fazla kitap bulunmaktadır. Bunların yanı sıra yaptırdığı camiyi, mescidi, medreseyi ve imareti vakfetmiştir.⁶² İsa Bey'in Üsküp'te inşa ettirdiği cami günümüze ulaşmıştır.⁶³ Üsküp'te faaliyette olan nadir eserlerden biridir. Aynı şekilde çifte hamam da günümüzde sanat galerisi olarak faaliyet göstermektedir.⁶⁴

İsa Bey kardeşi Paşa Bey'in verdiği Kaçušta köyünü ve Fatih Sultan Mehmed Han'ın verdiği Dıraç köyünü de vakfetmiştir. Tüm bu mallar ve mülklerden elde edilen gelirler ile vakfa ait medrese ile imaretin giderleri ve oralarda çalışanların ücretleri ödenmiştir.⁶⁵

Vakfiyede İsa Bey'in annesi Seydi Hatun ve oğlu Mustafa Bey'in vefat ettiğini ve onlar adına Kur'an okuttuğunu öğreniyoruz. İsa Bey iki oğlu olan Sağır Mehmed ve Kebir Mehmed'ten vakfiyede bahsedilmemektedir.

İsa Bey vakfının kuruluşundan yaklaşık yüz yıl sonra da bu malların gelir ve giderleri kayıt altına alınmıştır. 1552 ve 1568 yıllarını kapsayan kayıt defterlerinde İsa Bey vakfının gelir getiren malları, 1552 yılında İsa Bey vakfına ait altmış sekiz dükkân ve bir çifte hamam olarak kaydedilmiştir. Her bir dükkân aylık sekiz akçe gelir getirmektedir. Bu miktar yıllık altı bin beş yüz seksen sekiz açeye tekabül etmektedir. Çifte hamamın yıllık geliri yirmi bin akçedir. 1568 yılına ait defterde de köylerin gelirleri hakkında da bilgiler verilmektedir. Buna göre Banat köyünün yıllık geliri 29.285 akçe, Dıraç köyünün yıllık geliri 34.909 akçe, Kuçiliş köyünün yıllık geliri 36.850 akçe ve Mirkokça köyünün yıllık geliri 44,315 akçe olarak belirtilmiştir. İshak Bey vakfına kayıtlı olan Banat ve Kuçiliş köyleri bu defterde İsa Bey vakfı içerisinde yer almıştır. Bu durum İsa Bey'in, babası İshak Bey'in vefatından sonra İshak Bey vakfının gelirlerini de kendi vakfına kaydettirmiş olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.⁶⁶

---

⁶² Gliša Elezoviç, *Turski Spomeniçi u Skoplyu*, Rodolyub, Yayınları, Beograd, ty, ss. 88-101.

⁶³ Özer, *a.g.e.*, s. 69.

⁶⁴ Kumbaracı, *a.g.e.*, s. 169., Özer, *a.g.e.*, s. 148.

⁶⁵ Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 88-101.

⁶⁶ Sulejman Baki, *Formirawe Na Osmanliskata Feudalna Klasa Na Balkanskiot Poustrov: Isa Beg Od Skopje Negovota Semejtso*, Univerzitet Sv. Kiril IMetodij-Skopje Institut Za Nacinalna Istorija Republika Makeonij, Skopje 2012, ss. 74-75.

İsa Bey Vakfı'nda Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

İsa Bey vakfını kurarken birçok gelir getiren mal ve mülk vakfetmiştir. Vakfettiği bu malların gelirleri ile caminin, medresenin ve imaretin giderleri ve bu kurumlara hizmet edenlerin hizmetlerine karşılık ödenen ücretleri ayrıntılı olarak vakfiyesinde açıklamıştır. İsa Bey Medresesi müderrisine günlük yirmi akçe verilmiştir. Medresenin on hücrelerinde kalan on öğrenciye günlük birer akçe burs yardımı yapılmıştır. Hankah imamına beş akçe, iki müezzine dörder akçe, hankâh (Zaviye) şeyhine günlük beş akçe ve katibe dört akçe tahsis edilmiştir. İmarette yemekleri pişiren aşçıya üç akçe, aşçı yardımcısına bir akçe, ekmek pişiren fırıncıya üç akçe, yardımcısına bir akçe, kilerciye üç akçe, ferraşa bir akçe, kayyıma iki akçe ödenmiştir. Medrese mescidi imamına iki akçe, müezzine bir akçe, yeni mahallede yaptırdığı mescidin imamına dört akçe, müezzine iki akçe tayin edilmiştir. Hafız-ı kütübe iki akçe, vakfın tamircisine iki akçe, nazır kadiya iki akçe, Emir hoca ve Bahri mescitlerinin sadece imamlarına ikişer akçe verilmiştir. İmaretin günlük odununa on akçe, kandil yağına iki akçe, hasıra bir akçe ve kırılan çanakların yenisinin alınması için bir akçe günlük ayrılmıştır. İsa Bey kurduğu vakıfta ailesi ve kendi adına Kur'an okunmasını şart koşmuştur. Kur'an okunması için on cüzhan tayin etmiştir. Annesi Seydi Hatun adına dört cüz, kardeş Paşa Bey adına dört cüz, oğlu Mustafa Bey adına iki cüz ve İsa Bey kendi ruhu için de on cüz ve toplamda yirmi cüz Kur'an-ı Kerim okutmuştur. Kur'an okuyan on cüzhana ikişer akçe ücret ödenmiştir.

Zaviyenin hangi tarikata mensup olduğu konusunda yeterli bilgi verilmez iken zaviyede yapılan yemekler hakkında ise geniş bilgi verilmiştir. İsa Bey Zaviyesi mutfağında yapılacak yemekler, yapılan yemeklerde kullanılacak malzemeler ve bunlara harcanacak paralar vakfiyede ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Zaviyede her gün yüz yirmi lodre⁶⁷ et pişirilmiştir. Ekmek için günlük iki buçuk Üsküp kilesi un harcanmıştır. Yoğurt, tuz ve nohudun günlük ne kadar harcanacağı ise mütevellinin kararına bırakılmıştır. Zaviyede kullanılacak yemeklerin yağına on akçe, bala beş akçe,

---

⁶⁷ "Lodre, biri kantar diğeri vezne olmak üzere iki türlü lorde vardır. Kantar lodresi yüz yirmi (128 gram)dır. Kantar kırk dört okkadan, okka da dört lordeden mürekkep olduğu için bir kantar yüz yetmiş altı lodre eder. Vezne lodresi yüz yirmi dirhem (153,60 gram) dır. Otuz vezne lodresi bir vezne eder. Vezne üç bin altı yüz dirhemdir. Vezne lodresi genellikle ipek gibi pahallı şeylerin tartılmasında kullanılırdı. Pakalın, "Lodre", a.g.e, C. II, s. 368.

ayrılmıştır. Zaviyede pirinç buldukça mutfakta pişirilmesi ayrıca Bayram ve Ramazan gecelerinde dane ve zerde pişirilmesini şart koşturmuşur.⁶⁸

İsa Bey kurduğu vakfın gelirlerinden çokça yardım yapmıştır. O bölgede bulunan vakfa ait olmayan mescitlere de para yardımında bulunmuştur. Bu mescitler Emir Hoca ve Bahri mescitleridir. Vakfa ait olmadıkları halde bu mescitlerin imamlarına günlük ikişer akçe yardım yaptırmıştır. Zaviye ve vakıfta görevli olanlara maaşlarından hariç zaviye mutfağında pişirilen yemeklerden günlük ikişer ekmek ve ikişer çanak etli aş verilmiştir. Vakfettiği kitapları da herkesin istifadesine sunmuştur. İsa Bey'in vefatından sonra da çocukları ve torunları çeşitli bölgelerde vakıflar kurmuşlardır.

d.Yahya Paşa b. Abdülhay 912/1506 Yılı Vakfiyesi

Sicil-i Osmanî'den öğrendiğimiz bilgilere göre Yahya Paşa b. Abdulhay Enderun'da yetişmiştir.1480 yılında Bosna sancak beyi olmuştur. 1481 yılında Rumeli Beylerbeyliği görevine getirilmiştir. 1482 yılında görevinden azledilmiştir. 1487 yılında Kengiri valisi olmuştur.1488 yılında ikinci defa Rumeli Beylerbeyi olmuştur. 1501 yılında tekrar Bosna valiliğine getirilmiş, aynı yıl içinde bu görevinden alınıp Anadolu Beylerbeyliği görevine layık görülmüştür. Yine bu yıl içinde II. Bâyezid'in damadı olmuştur. 1503 yılında üçüncü defa Rumeli Beylerbeyliği görevi verilmiştir. 1504 yılında Kubbenişin olmuştur.⁶⁹ 1506 yılında da vefat etmiştir. Yahya Paşa birçok yerde fetih yapan, hayır ve hasenat işlerinde eli açık, sadık, cesur ve gayretli biri olarak bilinmektedir.⁷⁰

Yahya Paşa II. Bâyezid'in kızı Hatice Sultan⁷¹ ile evlidir. Yahya Paşa'nın 1506 yılına ait vakfiyesinden öğrendiğimiz bilgilere göre, Yahya Paşa'nın altı kızı vardır.

⁶⁸ Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 85-101

⁶⁹ "Kubbenişin ikinci, üçüncü ve dördüncü vezir hakkında kullanılan bir tabirdir. Vezirler Topkapı sarayında kubbe altında toplanan divana katıldığı ve divanın toplandığı yer kubbeli olduğu için bu tabir meydana gelmiştir. Pakalın, "Kubbenişin", *a.g.e.*, C. II, s. 307.

⁷⁰Mehmed Süreyya, Seyit Ali Kahraman, Nuri Akbayrak, *Sicill-i Osmanî*,(I-V), C. V, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, , Nisan,1996, s. 1675.

⁷¹II. Bayezid'in kızı Hatice sultan Yahya paşa vakfiyesinde Yahya paşa'nın eşi olduğunu görüyoruz. Sicilli Osmanî de yer alan bilgilerde Yahya Paşa II. Bayezid'in damadı olduğunu bilgisine ulaşıyoruz. Fakat II. Bayezid'in hangi kızıyla evli olduğunu açıklamamaktadır. M. Çağatay uluçay bu konuda II. Bayezid'in kızı Hatice sultanın Faik Paşa ile evliğinden söz eder. Yahya Paşa ile evliğinden bahsetmez. Bu durumda birkaç ihtimal akla gelmektedir. Hatice Sultan Yahya Paşa'nın vefatından sonra. Faik Paşa'yla evlenme ihtimali vardır veya Faik Paşa'nın vefatından sonra Yahya Paşa ile evlenmiştir. Yada Faik Paşa ile Hatice sultan evlenmemiştir. V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332;

Fakat bu kızların ismi hakkında bilgi verilmemiştir.⁷² Sicill-i Osmanî’de ise Yahya Paşa’nın üç oğlu hakkında bilgi verilmiştir. Bu çocuklar Mehmed Paşa, Ahmed Bey ve Bali Bey’dir. Ahmed Bey Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaşamıştır. Bali Bey ve Mehmed Paşa’nın görevi hakkında ise bilgi verilmemiştir. Bali Bey Yahya Paşa’nın vefatından sonra vakfın mütevellisi olmuştur. Ahmed Bey ise İnebahtı Sancak Beyliği görevini üstlenmiştir.⁷³

Yahya Paşa’nın Kurduğu Vakfa Ait Mallar

Yahya Paşa’nın kurduğu vakıf malları günümüzde Makedonya, Bulgaristan ve İstanbul’da bulunmaktadır. Tam olarak vakfiyede bu mallar sıralanırken hangi malın nerede olduğu tespit edilememiştir. Yahya Paşa’nın vakfettiği mallar; yedi hamam, iki kervansaray, on yedi ahır, üç yüz elli sekiz dükkan, doksan iki hücre, yirmi üç ev, on yedi oda, yirmi bir mahzen,⁷⁴ altı bahçe, beş arsa, bir tarla, bir saat kulesi, üç bağ, bir çayır, üç çiftlik, üç bostan, üç çeşme, yedi izbe, dört yüz elli altı sığır, yüz otuz beş koyun, iki köy ile yaptırdığı cami, mektep, zaviye ve imaretten oluşmaktadır.⁷⁵ Yahya Paşa’nın yaptırdığı cami Üsküp’te günümüzde de ibadete açık olarak faaliyetine devam etmektedir.⁷⁶

Yahya Paşa’nın vakfettiği dükkanların bir kısmı hakkında bilgi verilmektedir. Bu dükkânlardan bazıları debbağ, kasap, balıkçı dükkânı, sabunhane ve bozahane dükkânlarıdır. Diğer dükkanların ise hangi amaçlar için kullanıldığı konusunda bilgi verilmemiştir. Yahya Paşa’nın kayınbabası olan II. Bâyezid başarılarından dolayı damadı Yahya Paşa’ya iki köy vermiştir. Yahya Paşa’da Karlova ve Radoşane adındaki bu köyleri vakfetmiştir.

Yahya Paşa Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Yahya Paşa vakfının mütevellisine yirmi akçe, imama altı akçe, müezzine dört akçe, Cuma namazı müezzine bir akçe, beş Kur’an okuyan kimseden ser - mahfile dört akçe, geriye kalan dört kişiye ise birer buçuk akçe, muarrife iki akçe, aşırhana iki akçe verilmiştir. Yahya Paşa ailesi ruhuna Kur’an okuyan on cüzhan tayin edilmiştir.

Süreyya, *a.g.e.*, C. V, s. 1675; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1980, s. 27

⁷² V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

⁷³ Süreyya, *a.g.e.*, C. V, s. 1675.

⁷⁴ Mahzen, eşyaların korunduğu depoyu ifade etmektedir.

⁷⁵ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

⁷⁶ Kumbaracı, *a.g.e.*, s. 68.

Cüzhanların başına iki akçe, diğer dokuz cüzhana birer buçuk akçe ödenmiştir. İki kişi her gün yirmişer rekât nafil namazı kılmaları için tayin edilmiş ve İkişer akçe ücret tahsis edilmiştir. Türbedara iki akçe ve kandilciye de iki akçe verilmiştir. Sıbyan mektebi muallimine beş akçe, muallim yardımcısı halifeye iki akçe, haraç vekiline üç akçe, kilerciye üç akçe, bevvaba üç akçe, aşçıya dört akçe, iki aşçı yardımcısına birer akçe, fırıncıya dört akçe, fırıncı yardımcısına bir akçe, nakibe üç akçe, bulaşıkçıya bir akçe, buğday dövüp hazırlayan kişiye bir buçuk akçe, buğday temizleyen kişiye iki buçuk akçe, tuvalet temizleyen kişiye bir akçe, suyolcusuna bir akçe, saat meremetçisine beş akçe iki kâtipten mevkisi yüksek olana dört akçe, diğerine iki akçe, iki ferraştan birine beş akçe, diğerine iki akçe, iki tamirciden birine üç akçe, diğerine de bir akçe ücret ödenmiştir. Aynı görevi yapan bazı çalışanlar farklı ücretler almışlardır.

Vakfiyede mektep muallimi için ayrıca bilgi verilmektedir. Mektep muallimi olacak kişinin âlim ve dindar bir kişi olması gerektiği belirtilmiştir. Bu özelliklerinin yanısıra sarf, nahif bilgisine sahip olması, Arapça dilini iyi bilmesi ve hat sanatında mahir bulunması muallimde aranan özelliklerdendir. Bütün bu özelliklere sahip olan kimse muallim olarak görevlendirilecektir. Muallime derslerde yardım edecek bir de halife tayin edilmiştir. Eğitim verilen mektep içinde de şartlar konulmuştur. Mektepte okutulan çocukların sayısının yirmiden az olmaması ve mektepte okuyan çocukların fakir ve yetim olanlarına günlük on akçe yardım yapılmıştır.

Yahya Paşa kurduğu vakıfta birçok kişiye ve kuruma yardım etmiştir. Mektepte okuyan yirmi öğrencinin her birine Ramazan Bayramı'nda birer yün bogasi dolama verilmesini belirtmiştir. Bunun yanı sıra her bir öğrenciye ayrı ayrı don, gömlek, uçkur, kuşak, takke, birer çift çamaşır ve birer çift pabuç alınıp Ramazan Bayramı hediyesi olarak verilmiştir. Bu hediyelerin aynısının Kurban Bayramı'nda da verilmesini vakfiyesinde şart koşmuştur. Öğrencilere yapılan yardımdan para artarsa aynı hediyelerin şehrin fakir ve yetim çocuklarına da alınması vakfiyede açıklamıştır.

Yahya Paşa yaptığı yardımlarda kendi çocuklarını da unutmamıştır. Altı kızının her birine yıllık üç bin akçe yardım yapılmasını, bu yardımın iki defada ödenmesini istemiştir. Yılın ilk altı ayında bin beşer yüz akçe ve yılın sonunda da bin beşer yüz akçe verilmesini vakfiyede belirtmiştir.

Yahya Paşa'nın yaptığı yardımlar arasında en dikkat çekenini ise Medine'ye yapmış olduğu yardımdır. Yahya Paşa kurduğu vakıfta Medine'ye yardım için iki yüz

sikke⁷⁷ ayırmıştır. Medine'ye yapılan yardımın kullanımı ise şu şekilde belirtilmiştir. Medine naibine yıllık yirmi sikke, hatibe on sikke, imama on sikke, iki müezzine beşer sikke, Medine'de Mescid-i Nebevideki hizmetçilere yirmi sikke, Mescid-i Nebevi'de görev yapan ferraşlara on sikke, Mescid-i Nebevi bevvablarına da beş sikke verilmiştir. Harem-i şerifin aydınlatılması için kandil yağlarına yıllık on beş sikke, Hacıların su ihtiyaçlarını karşılayan kimselere yıllık on sikke tahsis etmiştir. Tüm bu harcamalardan sonra arta kalan seksen sikkenin ise Medine'de bulunan fakir ve yoksullara harcanmasını vakfiyede şart koşmuştur.

Yahya Paşa vakfiyesinde kurduğu vakıfta bulunan imaretin nasıl hizmet etmesi gerektiğini de belirtmiştir. İmarete pişirilen yemekler öğrencilere, fakirlere, misafirlere ve vakıf çalışanlarına verilmektedir. İmarete her gün kırk dört ukiyye et alınmasını bir kısmının gelen misafirlere verilmesini, kalan etin yarısının sabahleyin pirinç ile pişirilmesini, geri kalan yarısının da ikindi vaktinde buğday yemeği ile pişirilip kullanılmasını uygun görmüştür. Ramazan ayı boyunca, Ramazan ve Kurban bayramlarında, aşure ve Cuma günlerinde yemeklerin fazlaca yapılıp fakir öğrencilere, misafirlere ve vakıf çalışanlarına verilmesini vakfiyede beyan etmiştir. Bunların yanı sıra halktan gelenlere de yemeklerden ikram edilmiştir.

İmarete havuç, fülkül, soğan, zağferan (Safran), sakız, kabak, nohut, tuz kullanılmıştır. Bu yiyeceklerin temini için günlük altı akçe, turşu için günlük iki akçe ayrılmıştır. Pirinç, et ve buğday için de gerekli olduğu kadar para harcanmasını belirtmiştir. Günlük gelen misafirlere bal ve paça yemeği ikram edilmiştir. Hergün imarete İstanbul kilesiyle dört buçuk kile⁷⁸ undan ekmek pişirilip fakirlere, yoksullara ve misafirlere birer ekmek verilmesini ayrıca beyan etmiştir. İmarete bulunan kazanların ve tencerelerin yılda iki defa kalaylanması ve her kalaylamaya yüz ellişer akçe harcanmasını şart koşmuştur.

Yahya Paşa vakıf yardımlarında vakıf çalışanlarını da unutmamış bu kişilere kalmaları için evler yaptırmıştır. Kendilerine ev yapılanlar arasında: imam, iki müezzin, muallim, nakib, katib, cabi, aşçı, fırıncı, kapıcı ve temizlikçi bulunmaktadır.

⁷⁷ “Sikke, Devlet’in hükümdarın ya da resmi otoritenin simge veya yazısının yer aldığı madeni Para türüdür. Sikkeler altın, gümüş ve bakırdan basılmıştır. Sikkeler Emevi’lerden itibaren İslam dünyasında kullanılmaya başlamış Osmanlı devletinde’de yaygın olarak kullanılmıştır. Oğuz Tekin, “Sikke”, *DİA*, C. XXVII, İstanbul 2009, s. 179. ayrıca bkz.

⁷⁸ Dörtüz dirhem bir ukiyye hesab üzere doksan ukiyye un olup, bu da İstanbul kilesi ile dört buçuk kile un olup, her yirmi ukiyyesinden yüzer ekmek yapılmıştır.V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

Günümüzde devlet memurlarının faydalandığı lojman sistemi Yahya Paşa'nın kurduğu bu sisteme benzemektedir. Yahya Paşa'nın vakfında kurduğu bu sistem küçük değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir.⁷⁹

Yahya Paşa Üsküp'te cami, hamam, zaviye, mektep, imaret ve medreseden oluşan bir külliye inşa etmiştir.⁸⁰ Fakat külliye'den günümüze sadece cami ulaşabilmiştir. Bu cami Üsküp'te ibadete açık olan camilerdendir.⁸¹

Yahya Paşa vakfını diğer vakıflardan ayıran birkaç özelliği vardır. En ayırt edici farkı Medine'ye yaptığı yardımlardır. Vakıf gelirlerinin bir kısmını Mescid-i Nebevi'nin ihtiyaçlarına ayırmıştır. Vakfa hizmet edenlerin önemli bir kısmına ücretlerinin yanısıra kalmaları için evler inşa ettirmiştir. Kızlarının geçimlerini sağlamaları için vakfın gelirlerinden yardımda bulunmuştur. Yaptırdığı camiye görevliler atamıştır. Mektebe muallim ve halife tayin etmiştir. Öğrencilere elbise ve burs yardımı yapmıştır. Yılın mübarek gün ve gecelerinde fakirlere yemek ikram etmiştir.

e. Koca Sinan Paşa'nın 994/ 1585 Yılı Vakfiyesi

Koca Sinan Paşa, Arnavut asıllı Ali adlı bir köylünün oğludur. Doğum yılı belli olmamakla birlikte doğum yeri hakkında iki yer ismi geçmektedir. İsmi geçen bu yerlerden biri Luma'ya bağlı Topoyan köyü, diğeri ise Delivin'dir. Sinan Paşa'nın devşirmeliği konusunda farklı görüşler vardır. Sinan Paşa'nın küçük yaşta alınıp devşirme olarak Enderun'da yetiştiğini Mehmet İpşirli eserinde bahsetmektedir.⁸² Halil Salihoğlu'nun da bu konu hakkında bir görüşü vardır. Halil Salihoğlu Sinan Paşa'nın devşirildiği tarihe kadar Müslüman olmadığını ifade etmektedir. Danişment'in görüşü ise bu konuda Sinan Paşa'nın babası Ali Bey'in devşirme olduğu yönündedir. Sinan Paşa hakkında müslümanlığı ve devşirmeliği hususundaki çeşitli görüşleri yukarıda sıralanmıştır. Çeşitli görüşler olmasına rağmen Sinan Paşa kendisi ile ilgili bir telhisinde kendisinin doğduğundan söylediği ana kadar yani yaklaşık olarak yetmiş yıldır Müslüman olduğunu söylemektedir. Sinan Paşa abisi Ayas Paşa yardımıyla saraya devşirme olarak alınır.⁸³ Ayas Paşa'nın yardımıyla sarayda kısa sürede yükselir.

⁷⁹ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

⁸⁰ Yahya Paşa vakfiyesinde ismi geçmeyen medrese daha sonra bu külliye sistemine dahil edilmiştir. Özer, a.g.e., s. 293.

⁸¹ Özer, a.g.e., s. 84.

⁸² Mehmet İpşirli, "Koca Sinan Paşa", DİA, C.XXVI, İstanbul 1993, s. 137.

⁸³ Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*, (1520-1596), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana bilim Dalı Yeni Çağ Tarihi Anabilim Dalı (YYDT), İstanbul, 2012, s. 40. geniş bilgi için bkz.

Kanuni Sultan Süleyman'ın çeşniğir⁸⁴ başı olmuştur. İlerleyen zamanda Sinan Paşa, Osmanlı Devleti'nde sancakbeyliği görevine layık görülmüştür. Trablusşam Sancakbeyliği, Gazze Sancakbeyliği, Malatya Sancakbeyliği, Kastamonu Sancakbeyliği gibi yerlerde görevde bulunmuştur.⁸⁵ Sinan Paşa bu görevlerinin ardından Beylerbeyliğine yükselmiştir. Sırasıyla Karaman Beylerbeyliği, Erzurum Beylerbeyliği, Halep Beylerbeyliği,⁸⁶ iki defa da Mısır Beylerbeyliği görevini yapmıştır.⁸⁷

1569 yılında Yemen'in ikinci defa fethedilmesindeki başarıları sayesinde Yemen Fatihî lakabıyla anılmıştır.⁸⁸ Sinan Paşa Yemen dönüşü İstanbul'a gelir ve II. Selim'in huzuruna çıkıp hediyelerini takdim eder. Sinan Paşa 1573 yılında ilk defa kubbe altı altıncı vezirliğine getirilir, zaman içerisinde gösterdiği başarıları ve siyasi gelişmelerle altıncı vezirlikten, ikinci vezirlik makamına kadar yükselir. III. Murad döneminde 1580 yılında Veziriazam derecesine yükselir. Sinan Paşa diğer vezirlerle yaşadığı siyasi çekişmelerden dolayı zaman zaman veziriazamlık makamından azledilip şartların düzelmesiyle tekrar veziriazamlık makamına gelmiştir. Koca Sinan Paşa'yı dördüncü ve beşinci kez Veziriazamlık makamına getiren III. Mehmet olmuştur. Aldığı son veziriazamlık görevi sırasında yaşlı ve hasta olan Sinan Paşa yerine vekâleten İbrahim Paşa'yı bırakmıştır. Sinan Paşa üç Nisan 1596 yılında vefat etmiştir.⁸⁹

Sinan Paşa'nın Ailesi

Koca Sinan Paşa Yavuz Sultan Selim'in torunu Esmihan Sultan'la evlidir.⁹⁰ Koca Sinan Paşa'nın üç kızı ve bir oğlu vardır. Kızları, Emine, Hatice ve Hûma hatunlardır. Oğlu ise Mehmet Paşa'dır. Sinan Paşa'nın kardeşleri ise Ayas Paşa, Mahmud Bey, Kasım Bey ve Mehmed Bey'dir.⁹¹

---

⁸⁴ “Çeşniğir Büyük Selçukulardan itibaren çeşitli İslam Devletlerinde rastlanan çeşniğir Hükümdarların en güvendi adamlar arasından seçilirdi, sultanın sofrasını hazırlamak ve sofraya getirilen yemklerin sultandan önce tadına bakarak sultanın zehirlenmesini önlemektir. Aydın Taneri, “Çeşniğir”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 232.

⁸⁵ Süreyya, *a.g.e.*, C. V, s. 1512.

⁸⁶ İpşirli, “Koca Sinan Paşa”, *a.g.e.*, s. 137.

⁸⁷ Önal, *a.g.e.*, s. 40.

⁸⁸ Önal, *a.g.e.*, s. 287.

⁸⁹ Önal, *a.g.e.*, ss. 62-125.

⁹⁰ Mehmet İpşirli, araştırmasında Koca Sinan Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'in kızıyla evlendiğini ve Emine adında bir kızı olduğundan sözeder. İpşirli, “Koca Sinan Paşa” *a.g.e.*, s. 137; Ahmet Önal, ise Koca Sinan Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'in torunu Esmihan Sultan'la evli olduğunu ve üç kızı ve bir oğlu olduğu bilgisini vermiştir. Önal, *a.g.e.*, s. 135.

⁹¹ Önal, *a.g.e.*, s. 135.

Sinan Paşa'nın Vakfına Ait Mallar

Sinan Paşa'nın vakfettiği mallar günümüzde Makedonya, Romanya ve Kosova sınırları içerisinde yer almaktadır. İki han, iki hamam, yirmi dükkân, on iki değirmen, üç arsa, bir ev, üç çiftlik, bir köy ve on iki bin koyun vakfetmiştir. Sinan Paşa'nın vakıf ettiği köy Romanya'nın Köstence köyüdür. Sinan Paşa Odlama Paşa çiftliğini, Koca Bey çiftliğini ve Hasan Bey çiftliğini ve içerisinde yer alan köleleri, cariyeleri, camızları ve evleri vakfetmiştir. Sinan Paşa vakfettiği cariyelerin, camızların ve evlerin sayıları hakkında vakfiyede bilgi vermemiştir. Sinan Paşa yaptırdığı mektebi, mescidi ve imareti vakfetmiştir. Sinan Paşa'nın vakfettiği koyunların, hanların, hamamların, çiftliklerin, dükkânların gelirinden vakfın ihtiyaçları karşılanmıştır.

Sinan Paşa Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Sinan Paşa vakfında görev yapacak kişilerde bazı özellikler aranmaktadır. Bu özelliklerden bazıları da bu kişilerin dindar, güzel ahlaklı ve salih kimseler olmalarıdır. Görevlilerin aldığı yevmiyeler şöyledir: Mütevelli otuz dirhem, nazır on dirhem, katip on dirhem, iki cabiye beşer dirhem, imam ve hatip aynı kimse on dirhem, iki müezzine beşer dirhem, Kur'an okuyanlara ikişer dirhem, Kur'an'dan okunacak Aşr-ı şerifleri tayin eden kimseye beş dirhem, muvakkite beş dirhem, kandilciye iki dirhem, ferraş, iki dirhem, namazlardan sonra aşr-ı okuyan kimseye üç dirhem, muallime beş dirhem, halifeye üç dirhem ve on cüzhana altışar dirhem verilmiştir.

Sinan Paşa vakfında imaretin Şeyhine beş dirhem, vekiliharaç⁹² üç dirhem, katibe iki dirhem, iki kilerciye ikişer dirhem, iki fırıncıya ikişer dirhem ve onlara yardım edecek iki öğrenciye birer dirhem, iki nakibe birer dirhem, bulaşıkçıya iki dirhem, buğday ve unu ayıklayacak iki kişiye birer dirhem, değirmende buğday kabuğu ayıklayacak kişiye iki dirhem, etrafa saçılan buğdayı toplayana iki dirhem, buğdaydan un yapan bir kimseye de iki dirhem, ferraşa iki dirhem, bevaba iki dirhem, odun yaracak ve kasaptan et alıp getirecek hamala iki dirhem, su yolcusuna üç dirhem, marangoz ve taş ustası olan kimseye bir dirhem, iki hanın hizmetini göreceк görevliye üç dirhem verilmiştir.

---

⁹² Vekiliharaç vakfa alınacak hububat, eşya ve malzemedan sorumlu olan bir kimsedir. Mefail Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1999, s. 67.

İmarete Pişirilen Yemekler

Sinan Paşa'nın yaptırdığı imarete çalışanların sayısı yirminin üzerindedir. Bu da bize imaretin oldukça büyük olduğunu göstermektedir. İmarete pişirilen yemekler fakirlere, misafirlere ve imarete çalışanlara verilmiştir.

İmarete günlük bir kile⁹³ pirinç, beş kile un, bir kile temiz buğday, dört okka⁹⁴ tuz, bir buçuk okka soğan, pirinç çorbası için bir okka un, buğday çorbası için bir dirhem, biber için de bir dirhem ayrılmıştır. Ayrıca yirmi okka koyun eti yarısı öğlen diğer yarısı akşam yemeğinde pişirilmek üzere alınmıştır. İmarete Öğlen pirinç çorbası akşam da buğday çorbası pişirilmiştir.

Mübarek gün ve geceler için imarete özel yemekler yapılmıştır. Mübarek Cuma günü, kandil geceleri ve Ramazan ayında bu günlere özel yemekler yapılmıştır. Aşağıdaki ölçekler bir günde yemekler için kullanılan ölçeklerdir. Dane yemeği için beş kile pirinç, on beş okka yağ, iki dirhem sirke ve bir dirhem de soğana ayrılmıştır. Zerde yemeği için iki kile pirinç, on okka bal ve on dirhemlik zâferan alınmıştır. Her gün odun alınması ve bunların eksiksiz yerine getirilmesi istenmiştir. Bu yemeklerin fakirlere, misafirlere ve orada bulunan herkese eşit olarak verilmesini Sinan Paşa ayrıca belirtmiştir. Sinan Paşa mübarek gün ve gecelerde verilecek bu yemeklerin sorumluluğunu da müteveli, nazır, katip ve imaret yöneticisi ve yardımcısına vermiş ve bizzat ilgilenmelerini şart koşmuştur.⁹⁵

Sinan Paşa, vakıf gelirlerinin bir kısmını eğitim alanına ayırmış, ayırdığı bu miktar ile mektebe muallim ve halife tayin etmiştir. Ayrıca sosyal yardımlarda da bulunmuştur. Fakirlere ve misafirlere yiyecek yardımı yapmıştır. Sinan Paşa imaretin ısınması için her gün gerektiği kadar odun temin edilmesini vakfiyede şart koşmuştur. Mübarek gün ve gecelerde görevli sayısı artabilmektedir. Görev alanların sayısının altmışın üzerinde olması Sinan Paşa vakfının oldukça büyük bir vakıf olduğunu göstermektedir. Sinan Paşa birçok yerin fethine katkı sağlamıştır. Farklı yerlerde de vakıflar kurarak adından çokça söz ettirmiştir.

⁹³ "Kile" kilelerin miktarları şehirlere göre farklılık göstermektedir. İstanbul kilesi zahirelerin cinsine göre 18-20 okka, ortalama 25 kilo, İbrail kilesi ise 70-80 okka ortalama 100 kilo, Pakalın, "Kile", *a.g.e.*, C. II, s. 281.

⁹⁴ "Okka" Standart okka için kaynaklardan şu eşitlik elde edilmektedir. 1 okka=4 lidre=6 ukiyye=40 Şer'i ukiyye=266 miskal=400 dirhem. Okkanın metrik karşılığı ise 1.288172 kg. Okka ağırlı ölçüsü şehirlere göre değişmektedir. Osmanlı döneminde farklı farklı ağırlıklar yer almaktadır. Cengiz Kallek, "Okka", *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, s. 338.

⁹⁵ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

f.Mehmed Paşa b. Koca Sinan Paşa'nın 1017/1608 Yılı Vakfiyesi

Mehmed Paşa, Yemen fatihi olarak anılan Koca Sinan Paşa'nın oğludur. Mehmed Paşa Osmanlı Devleti'nde hizmetine 1591 yılında kapıcıbaşı olarak başlamıştır. Bir süre sonra da yeniçeri ağası olmuştur. 1592 yılında Rumeli Beylerbeyliği görevine getirilmiştir. 1593 yılında Şam valiliği görevi verilmiştir. 1594 yılında vezir daha sonra da serdar olmuştur. Babası Koca Sinan Paşa'nın 1596 yılında vefatından sonra Mehmed Paşa vezirlik makamından azledildikten sonra Belgrat'ta muhafız olarak görev yapmıştır. 1604 yılında Konya ve Şam valisi görevine getirilmiş aynı yılın sonunda bu görevlerinden de azledilmiştir.1605 yılında Mehmed Paşa vefat etmiştir.⁹⁶ Hayatı boyunca Mehmed Paşa Osmanlı Devleti'nde farklı makamlarda görev yapmıştır. Mehmed Paşa'nın görevlerine baktığımızda hiçbirinde uzun süre kalmadığını görüyoruz. Babası Koca Sinan Paşa'nın vefatından sonra Mehmed Paşa vezirlikten daha alt görevlere tayin edilmiştir. Bu durumda Mehmed Paşa'nın görevlerinde yükselirken babasının etkisi olduğu düşüncesi akla gelmektedir.

Mehmed Paşa'nın ailesi ile ilgili geniş bilgiye ulaşamıyoruz. Vakfiyesinde kendisinden sonra oğullarını mütevellî tayin etmesi nedeniyle Mehmed Paşa'nın oğullarının olduğunu öğreniyoruz. Ancak oğullarının isimlerine vakfiyede yer verilmemiştir. Ahmet Önal araştırmasında Mehmed Paşa'nın Ayşe adında bir kızı olduğundan söz eder.⁹⁷

Mehmed Paşa'nın Vakfına Ait Mallar

Yirmi iki değirmen, yirmi bekâr odası, yirmi izbe, sekiz dükkan, bir kahvehane, dört han, dört ambar, üç ahır, iki tarla, iki kiler, iki fırın, beş bahçe, üç çiftlik, bir otlakhane, iki çayır, üç bağ, otuz beş gümüş kılıç, bir çift bakraç üzengi, iki gümüş halı, iki gümüş Rum üzengi, otuz beş kitap ve on bin altınının yanısıra vefatından sonra geride bıraktığı mal mülkten çıkan terekenin üçte birini de vakfetmiştir. Ayrıca Mehmed Paşa yaptırdığı camiyi, mektebi, zaviyeyi, türbeyi, imaret, köprü ve çeşmeyi vakfetmiştir. On bin altınının onu on iki hesabı üzerinden rehin veya kefil karşılığı, yılda % 20 kâr oranı ile işletilmeye verilmesini şart koşturmuştur.

---

⁹⁶ Süreyya, *a.g.e.*, C. III, s. 1030.

⁹⁷ Önal, *a.g.e.*, s. 135.

Mehmed Paşa, vakfettiği üç çiftlikten ikisini, İbrahim Çavuş ve oğullarından satın almıştır. Çiftlik içerisinde yer alan bahçeyi, sığır ve hergeleleri⁹⁸ de vakfetmiştir. Kendi çiftliği ise İzlükokan Köyü'ndedir. Çiftliği içerisinde olan, camızları, karasığırları, hergeleleri ve çiftlik evini vakfetmiştir. Vakfettiği bu iki çiftlik içerisinde bulunan hayvanların sayısı ile ilgili vakfiyede bilgi verilmemiştir.

Mehmed Paşa Vakfı'na Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Mehmed Paşa'nın yaptırdığı camide, zaviyede, mektepte ve türbede hizmet edenlerin ücretleri şöyledir: Şeyhe kırk akçe, muallime altı akçe, imama altı akçe, halifeye dört akçe, hatibe dört akçe, müezzine dört akçe, muarrife (dua yapan müezzin) iki akçe, üçer İhlâs birer Fatiha okuyan dört kimseye birer akçe, cüz okuyan on beş cüzhana ikişer akçe, dervişlere ikişer akçe, kütüphaneciye iki akçe, aşçıya dört akçe, ekmekçiye üç akçe, kilerciye iki akçe, suyolcusuna bir akçe, şadırvanı ve helâları temizleyen kimseye iki akçe, buğday temizleyen kişiye de bir akçe verilmiştir. Her gün ikişer akçe vazife ile iki kişinin dörder rekât namaz kılması ve dua okumalarını talep etmiştir. Mehmed Paşa, Üsküp'te bulunan avarız vakfına, kurmuş olduğu vakfın gelirlerinden bin akçe verilmesini şart koşmuştur. Ayrıca her sene kendisinin vekâleti doğrultusunda salih ve dindar bir kimsenin bulunarak, vakıf gelirlerinden on beş bin akçe verilip kendi adına hacca gitmesini istemiştir.

Mehmed Paşa'nın yaptırdığı caminin, mektebin ve zaviyenin aydınlatılması için gereken zeyt, şem (mum) ve kandil yağları vakıf gelirlerinden karşılanmıştır. Ayrıca caminin, mektebin, zaviyenin, değirmenlerin, türbenin tamirleri de Mehmed Paşa vakfı tarafından sağlanmıştır. Mehmed Paşa Kaçanik'te yaptırdığı çeşme ve köprü'nün tamirinin ise Kaçanik'te vakfettiği hanların gelirlerinden karşılanmasını vakfiyesinde belirtmiştir.⁹⁹

Mehmed Paşa mektebe tayin ettiği muallimde bazı özellikler aramıştır. Buna göre, mektepte muallim olacak kimsenin sarf, nahiv ve hat sanatını bilmesini şart koşmuştur.

⁹⁸ Hergele yük taşımaya ve binmeye alıştırılmamış at veya eşek hayvanları hakkında kullanılan bir tabirdir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara, Doğu Matbaası, 1970, s. 427.

⁹⁹ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no21, Sıra no 11.

Mehmed Paşa'nın Yaptırdığı Zaviye

Mehmed Paşa caminin yanında on altı odalı bir zaviye yaptırmıştır. Zaviyenin dış avlu odaları şeyhin kullanımına, diğer odaları ise dervişlere verilmiştir. Zaviyede hizmet eden görevlilere ise aşağıdaki ücretler ödenmiştir. Tarikat şeyhine günlük kırk akçe bunun yanısıra senede bir defa beş gırbal buğday verilmiştir.¹⁰⁰ Dervişlere günlük ikişer akçe ile birlikte günlük bir kile yüz yirmi dirhemlik buğday tahsis edilmiştir. Zaviyede sabah ve akşam çorba ve pilav pişirilmiştir. Mehmed Paşa bu yemekleri vb. hizmetleri zaviyede yaşayan dervişlerin yapmasını istemiştir. Zaviyede yemek yapan aşçıya dört akçe, ekmekçiye üç, kilercisine iki ve suyolcusuna bir akçe verilmiştir. Zaviye ile ilgili odalar, yemekler ve ücretler hakkında vakfiyede bilgi verilirken, zaviyenin hangi tarikata mensup olduğuna dair hiçbir ifade bulunmamaktadır.

Mehmed Paşa'nın yaptırdığı eserlerden hiçbiri günümüze kadar ulaşamamıştır. Bu eserlerden biri olan Mehmed Paşa Camisi de 1955 yılına kadar varlığını sürdürmüştü ancak bu tarihte bilemediğimiz bir sebeple yıktırılmıştır.¹⁰¹

Mehmed Paşa vakfını diğer vakıflardan farklı kılan bazı özellikleri bulunmaktadır. Birçok mal ve mülk vakfetmesinin yanında vefatından sonra malından çıkacak terekenin üçte birinin de vakfına eklenmesini şart koşmuştur. Sahip olduğu gümüş kılıçları ve at üzengilerini de vakfetmiştir. Vakfettiği malların ve paraların gelirlerini din hizmetleri, eğitim hizmetleri ve belediye hizmetlerine sarf edilmiştir. Vakfettiği mallar, paralar karşılığında dünyevi hiçbir menfaat beklentisi olmamıştır. Vakfında görev alanlardan ise kendisi ve ailesi adına Kur'an-ı Kerim okumalarını istemiştir.¹⁰²

g. Mustafa Paşa'nın 1074/1663 Yılı Vakfiyesi

Mustafa Paşa Osmanlı Devleti'nde Ohri sancağında mutasarrıf olarak görev yapmıştır. Mustafa Paşa'nın aynı adı taşıyan bir oğlu vardır. Vakfiyede Mustafa Paşa ile ilgili bunların dışında bilgi bulunmamaktadır.

Mustafa Paşa'nın Kurduğu Vakfa Ait Mallar

Mustafa Paşa'nın Ohri'de kurduğu vakıf, para vakfidir. Mustafa Paşa üç yüz elli bin akçe parasını vakfetmiştir. Mustafa Paşa teminat olarak herhangi bir mal rehin

¹⁰⁰ Bir gırbal buğday yüz elli akçe, beş gırbal buğday yedi yüz elli akçedir. V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no21, Sıra no 11.

¹⁰¹ Özer, *a.g.e.*, s. 193.

¹⁰² V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

bırakılmadıkça paranın işletmeye verilmemesini beyan etmiştir. Vakfiyede üç yüz elli bin akçenin onu bir ve iki pul¹⁰³ hesabı üzerinden yılda % 15 kâr ile işletmeye verilmesini şart koşturmuştur. Buradan elde edilen gelirler ile vakıf giderleri karşılanmıştır. Mustafa Paşa cami, zaviye, muallimhane ve saat kulesi yaptırmış ve bunların hepsini vakfetmiştir.

Mustafa Paşa Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Mustafa Paşa Vakfı'nda; mütevelliyeye on beş akçe, katibe beş akçe, cabiye beş akçe, nazıra iki akçe, şeyhe on beş akçe, imam ve hatiblik görevini birlikte icra eden kişiye on akçe, ser - mahfile iki akçe, muallime altı akçe, halifeye iki akçe, zaviyede kalıp İhlas-ı Şerif okuyanlara ikişer akçe, cüz okuyan yirmi cüzhana ikişer akçe, kayyıma dört akçe, aşçıya iki akçe, saatin tamircisine beş akçe ödenmiştir. Ayrıca vâkıfın oğlu Mustafa naâthan olup üç akçe almıştır. Sabah namazından sonra Yasin, öğlen namazından sonra Mülk, ikindi namazından sonra Neb'e sûrelerini okuyan imama da iki akçe yevmiye verilmiştir. Zaviyede tatil günlerinde çocuklara ve zaviye halkına ders verecek âlime günlük yirmi beş akçe ücret tahsis edilmiştir. Âlim olan şahsın Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen zühd ve takva sahibi bir kimse olması istenen özelliklerindedir.

Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Zaviye

Mustafa Paşa Ohri'de yaptırdığı zaviyeyi Celvetiye tarikatına hizmet edenlere vakfetmiştir. Bu zaviyenin Şeyhi Mehmed Efendi'dir. Mustafa Paşa yaptırdığı zaviyede Şeyh Mehmed Efendi'ye özel oda yaptırmıştır. Celvetiye tarikatı dervişleri için de odalar inşa ettirmiştir. Bu odaların yanısıra ayrıca fukara ve misafirler için de beş oda yaptırmıştır. Bu bilgiler ışığında zaviyenin oldukça büyük olduğunu söylemek mümkündür. Mustafa Paşa zaviyenin günlük giderleri için de şartlar koymuştur. Zaviyenin günlük yiyecek ihtiyaçları için yirmi akçe ayırmıştır. Zaviyede yemek yapan aşçıya günlük iki akçe verilmiştir. Caminin ve zaviyenin günlük şem ve zeyt yağına iki akçe, cami ve zaviyenin hasır ihtiyaçlarına da günlük bir akçe ayrılmıştır.¹⁰⁴

Mustafa Paşa vakfını diğer vakıflardan ayıran özelliği Ohri'de yaptırdığı saat kulesidir. Kurduğu para vakfının gelirlerinin önemli bir kısmını Celvetiye tarikatına

¹⁰³ Pul kuruşun küsuratından birine verilen addır kuruşun diğer küsuru para ve akçedir. Bir kuruş kırk akçe, bir akçe üç puldur." Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 781.

¹⁰⁴ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sıra no 157.

mensup olan Şeyh Mehmed Efendi'nin yönettiği zaviyeye ayırmıştır. Mustafa Paşa gelirlerinin bir kısmını da eğitim ve sosyal ihtiyaçlara harcamıştır. Mustafa Paşa'nın kurduğu vakıftan dünyevi hiçbir menfaat beklentisi olmamıştır. Onun tüm isteği tayin ettiği cüzhanlardan ve zaviyede yemek yiyen kimselerin ruhuna çokça dua edip Kur'an okumalarıdır. Mustafa Paşa'nın vakıf görevlilerinden bu talebi uhrevi bir beklentidir.

h. Süleyman Efendi b. Mürüvvet Ağa'nın 1088/1667 Yılı Vakfiyesi

Süleyman Efendi, Osmanlı Devleti'nde Mirahur-ı Evvel¹⁰⁵ olarak görev yapmıştır. Süleyman Efendi Üsküp ve Bosna'da yaşamıştır. Babasının ismi Mürüvvet Ağa, annesinin ismi Huri Hatun'dur. Vakfiyedeki bilgilerden oğullarının da olduğunu öğreniyoruz. Fakat sayıları ve isimleri hakkında bilgi yoktur. Ayrıca Süleyman Efendi'nin İbrahim adında bir kardeşi vardır. Kendisinden önce vefat etmiştir ve mezarı Üsküp'tedir. Süleyman Efendi kendisinden önce vefat eden kardeşi İbrahim ve anne - babası için Kur'an-ı Kerim okutmuştur.

Süleyman Efendi'nin Vakfına Ait Mallar

Yüz otuz üç dükkan, dört oda, üç kervansaray, iki samanlık, bir hamam ve dört yüz esedi kuruşunu¹⁰⁶ vakfetmiştir. Ayrıca yaptırdığı muallimhaneyi, cami, mescidi, on bir hücreli dershaneyi, medreseyi, taş köprüleri ve kaldırımları vakfetmiştir. Dört yüz esedi kuruşun, onu on bir buçuk hesabı üzerindenrehin veya kefil karşılığı yılda % 15 kâr oranı ile işletmeye verilmesini şart koşmuştur. Vakfettiği dükkânların sadece bir kaçının hangi amaçlar için kullanıldığı açıklanmıştır. Bunlar; demirci dükkânı, nalbant dükkânı ve sabun hanedir. Diğer dükkânların kullanım alanları ile ilgili bilgi verilmemiştir. Vakfedilen mal ve mülklerden elde edilen gelirlerle vakfin ihtiyaçları karşılanmıştır.

Süleyman Efendi Vakfında Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Süleyman Efendi, Mahmud Bey camii imamından kendi yaptırdığı muallimhanede muallimlik yapmasını, kasabanın çocuklarına Kur'an-ı Kerim

---

¹⁰⁵ "Mirahur-ı Evvel" İstab-ı amire denilen ve saray hayvanlarının idaresinden, yetiştirilmesinden, gelirinden ve giderinden birinci derecede sorumlu olan yöneticiye verilen ünvanıdır. Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 542.

¹⁰⁶ Esedi kuruşlar hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Esedi kuruş üzerinde aslan resmi bulunan Selçuklu parası olduğu bilgisine yer verilmiştir. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 277. Esedi kuruşun üzerinde aslan resmi bulunan bir Felemenk parasına isimi olduğundan bahsedilmiştir. Buna Türkçe olarak aslanı de denilirdi. Pakalın, *a.g.e.* C. I, s. 551. Vakfiyede bir esedi kuruşun yüz akçeye tekabül ettiğini belirtmiştir. V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

öğretmesini istemiştir. Muallime günlük dört akçe ödenmiştir. Uziçe'de yaptırdığı medreseye müderris tayin etmiştir. Müderris medresede Pazartesi, Perşembe ve Cumartesi günleri ders vermiştir. Bu görevi karşılığı müderrise günlük kırk akçe ücret tahsis edilmiştir. Medresede eğitim gören öğrenciler arasından müderrisin uygun gördüğü iki öğrenci seçilip öğrencilerin birisi bevvab, diğeri de ferraş olmuştur. Bu iki öğrenciye bursları hariç ikişer akçe verilmiştir. Medresenin ve yapılan suyollarının bakım ve hasar gördüğü zaman tamirini yapan suyolcusuna günlük iki akçe ödenmiştir. On bir odalı inşa ettiği dershanenin ise hangi amaç için kullanıldığı vakfiyede açıklanmamıştır. Fakat medresenin ve on bir hücreli dershanenin aynı şehirde olduğu düşünüldüğünde bu on bir hücrede medresede okuyan öğrencilerin kalabileceği ihtimali akla gelmektedir.

Süleyman Efendi kurduğu vakıfta yukarıdaki görevliler haricinde başka kişiler de görevlendirmiştir. Bu görevliler hakkında fazla ayrıntılı bir bilgi bulunmamakla birlikte, vazifeleri ve alacakları ücretler belirtilmiştir. Buna göre; Üsküp'te yaptırdığı cami imamına beş akçe, müezzinine iki akçe, camide Kur'an-ı Kerim okuyan kimseye iki akçe, Üsküp'teki vakfın cabisine iki akçe ödenecektir. Vakfa ait caminin aylık kandil yağı giderleri için de kırk akçe ayrılmıştır.

Vakfın mütevellisine yirmi beş akçe, vakfı kontrol eden görevliye on akçe, müderrise kırk akçe, öğrencilere dörder akçe, her gün cüz okuyan on cüzhana üçer akçe, Kurban Bayramı arifesinde otuz cüzhana günlük otuzar akçe verilmiştir. Bu cüzleri sandıklarda muhafaza eden görevliye de bir akçe ödenmiştir. İki müezzinden beş vakit ezanın yanı sıra Cuma günleri üçer İhlâs-ı Şerif ve birer Fatıha okumaları istenmiştir. Müezzinlere günlük beşer akçe, suyolcusuna üç akçe ücret tayin edilmiştir. Süleyman Efendi'nin Hisarcık'ta bulunan vakfında görev yapan katip ve cabiye günlük beş akçe tahsis edilmiştir. Uziçe'deki vakıfta görev yapan katibe günlük üç akçe, cabiye on akçe verilmiştir. Farklı yerlerde görev yapan cabilere ve kâtiplere farklı ücretler tahsis edilmiştir. Suyollarını tamir eden meremmetçiye üç akçe, suyollarının her gün bakımını yapan suyolcusuna beş akçe bazaristanda bevvab olan kimseye üç akçe, kışın abdest sularını ısıtan kimseye bir akçe verilmiştir. Kışlık odun için de yedi yüz akçe ayrılmıştır.

Mevlid kandilinde mevlid okuyan mevlidhana üç yüz akçe verilmiş, mevlide katılan halka şerbet, güllab ve buhur ikram edilmiştir. Bu ikramlar için bin sekiz yüz akçe ayrılmıştır. Okunan mevlidin sevabı da babası Mürüvvet Ağa'nın ruhuna hediye

edilmiştir. Haram aylarda annesi Huri hatunun ruhu için yedi yüz akçe değerinde yüz ekmek dağıtılmasını vakfiyesinde talep etmiştir.

Medresede okuyan öğrencilere burs yardımı yanında günlük şem, kandil yağı yardımı da yapılmıştır. Muallimhanede Kur'an-ı Kerim öğrenen yirmi öğrenciye Ramazan Bayramı'ndan üç gün önce her sene iki yüz akçe değerinde elbise alınmıştır. Vakfın öğrencileri ve fakirlerin yemek ihtiyaçları için Ramazan ayı süresince bin seksen akçe ayrılmıştır. Ayrıca vakfın bütün harcamalarından sonra artan paralardan Hisarcık halkına ihtiyaçları için üç bin akçe ayrılmasını istemiştir. Muhtemelen bu yardım hisarcıkta bulunan avarız vakfına verilip gereken yerlere sarf edilmiştir.

Süleyman Efendi kendisinden sonra oğullarını vakfın mütevellisi olarak tayin etmiştir. Mütevelliyeye de günlük yirmi beş akçe ücret vermiştir. Tüm bu vakıflarda oluşacak tamir masraflarının vakıf gelirlerinden karşılanması isteğini vakfiyede belirtmiştir. Süleyman Efendi kurduğu vakıflarla din hizmetlerine, sosyal hizmetlere ve belediye hizmetlerine büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle eğitim alanında inşa ettirdiği mektep ve medresede kasabanın yetim çocuklarına ilim öğrenme imkânı sağlamıştır. Yılın mübarek gecelerinde mevlit okutup fakirlere ve cami cemaatine çokça ikramlarda bulunmuştur. Süleyman Efendi bütün bunların karşılığında istifade eden kişilerden ailesi ve kendisi için Kur'an ve dua okumalarını istemiştir.¹⁰⁷

1.Zeynelabidin Paşa b.Ali Bey'in 1096/1684 Yılı Vakfiyesi

Zeynelabidin Paşa'nın hayatı, görevi ve ailesi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Vakfiyeden elde ettiğimiz bilgiler ise Zeynelabidin Paşa'nın Ohri ve Struga şehirlerinde vakıflarının olduğudur.

Zeynelabidin Paşa'nın Ohri ve Struga'da Kurduğu Vakfına Ait Mallar

Yüz yetmiş dokuz dükkan, bir değirmen, üç yaylak, bir çayır, bir bahçe, bir arsa, bir kiler, bir oda, beş hücre ve on iki bin akçeyi vakfetmiştir. On iki bin akçeyi onu bir buçuk hesabı ile rehin veya kefil karşılığı işletmeye verilip yılda % 15 kâr elde edilmiştir. Vakfedilen dükkânların çoğunun hangi amaçlar için kullanıldığı vakfiyede açıklanmıştır. Yüz elli altı dükkânın elli beşi tüccar dükkanı, yirmi yedisi pazar dükkanı, yirmi altısı kilimci dükkanı, biri ekmekçi fırını, biri simitçi dükkanı ve biri de sabuncu dükkanı olarak kullanılmıştır. Geriye kalan kırk - elli dükkânın ise hangi esnaf

¹⁰⁷ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

guruplarına ait olduğu vakfiyede belirtilmemiştir. Ayrıca Zeynelabidin Paşa kendi yaptırmış olduğu camiyi, tekkeyi, medreseyi¹⁰⁸ ve öğrenci odalarını vakfetmiştir.

Zeynelabidin Paşa Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Zeynelabidin Paşa vakfına ait camide görevli olan imamın görevleri haftada iki gün halka vaaz vermek, haftanın beş günü mahallenin çocuklarına Kur'an-ı Kerim öğretmek, her namaz sonrası bir Aşr-ı şerif okumak olarak sıralanmıştır. Okunan Kur'an'ın önce Hz. Peygamber'in (sav) ruhuna, sonra Zeynelabidin Paşa'nın ailesinin ruhuna hediye edilmesi şart koşulmuştur. Tüm bu görevleri karşılığında imama günlük otuz akçe ve yıllık değirmen mahsulünden elli kile un verilmiştir. Müezzinlik ve kayımlık vazifesi yapacak olan öğrencilerin, birer odada kalıp günlük altışar akçe ücret ve yılda bir değirmen mahsulünden onar kile un almaları öngörülmüştür. Üç odada kalan diğer öğrencilerden beşi sıbyan mektebinde, haftada iki gün birer cüz Kur'an okuyacak ve okudukları Kur'an'ı önce Hz. Peygamber'in (sav) ruhuna sonra da Zeynelabidin Paşa'nın ailesi ruhuna hediye edeceklerdir. Öğrencilere bu vazifeleri karşılığında ikişer akçe ve yılda bir değirmen mahsulünden onar kile un tahsis edilmiştir. Ayrıca caminin kandil yağına ve hasırına günlük bir buçuk akçe ayrılmıştır. Vakfın mütevellisine günlük altı akçe ücret tayin edilmiştir. Zeynelabidin Paşa mütevelliyeye Struga'da olan dükkanların ve çayırın gelir - giderini gözetmesi vazifesini vermiştir. Bu görevi için de mütevelliyeye bir akçe ücret ödenmiştir.

Birçok vakıf eserinde olduğu gibi Zeynelabidin Paşa vakfında da bir tekke bulunmaktadır. Bu tekke ve cami günümüze kadar ulaşabilmiştir.¹⁰⁹ Vakfiyeden ulaştığımız bilgilere göre Ohri'de kurulan ve faaliyet gösteren bu tekkenin kurucusu Buharalı Pir Mehmed Hayati'dir. Pir Mehmed Efendi Ramazaniyye tarikatının Halvetiye koluna mensuptur. Mehmed Efendi irşad vazifesine ilk olarak Edirne'de başlamıştır. Edirne'den Serez'de bulunan Halveti Tarikatı Şeyhi Hüseyin Şirâzi'nin yanına gitmiştir. Mehmed Efendi Şeyh Hüseyin Şirâzi Efendi'den icâzet aldıktan sonra önce Kırçova'da irşad etmiştir. Mehmed Hayâti Efendi bir süre sonra buradan ayrılıp Ohri'ye gelmiş ve burada bir halveti tekkesi kurmuştur. Mehmed Hayâti Efendi'den sonra bu tekkede dokuz şeyh görev ifa etmiştir. Tekkede son olarak Şeyh Abdülkadir

¹⁰⁸ Zeynelabidin paşa'nın 1096 yılında kurduğu vakfında medrese yer almaz iken sonraki yıllarda Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde medresenin yer ağını görmekteyiz cami ve tekke'nin yanına medrese yapılmıştır. V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no, 330, Sıra no 335., C.Ev_00253_12822_001.

¹⁰⁹ Ayverdi, a.g.e., s. 143.

Efendi görev yapmıştır. Abdülkadir Efendi'nin 1990 yılında vefatından sonra tekkenin şeyhliği boş kalmıştır.¹¹⁰

Zeynelabidin Paşa yukarıdaki vakfa hizmet edenlere maaş vermesinin yanısıra yardımlarda da bulunmuştur. Medresede okuyan öğrencilere yatacak yer ve ihtiyaçlarını karşılamaları için para ve yiyecek yardımı yapmıştır. Bu yardımları günümüz için söyleyecek olursak öğrencilere yurt ve burs imkânı sağlamıştır. Yaklaşık beş yüz yıl önce uygulanan bu sistem İslam Medeniyeti'nin gelenekleri ile beraber günümüze kadar ulaşmış ve günümüzde de gelişerek uygulanmaya devam etmektedir¹¹¹

1. Yusuf Ağa b. İbrahim'in 1199/1784 Yılı Vakfiyesi

Bu vakfiyeden Yusuf Ağa'nın Prilepe şehrinde Cami-i Evsat Mahallesi'nde yaşadığını öğreniyoruz. Yusuf Ağa Osmanlı Devleti'nde Mir-i Alem¹¹² olarak hizmet etmiştir. Yusuf Ağa'nın üç çocuğu bulunmaktadır. Mustafa ve İbrahim adında iki oğlu ve Huriye adında bir kızı vardır. Yine vakfiyeden öğrendiğimiz bilgilere göre Yusuf Ağa çocuklarına kendi adına bir vakıf kurmalarını ve bu vakfi kadıya onaylatmalarını vasiyet etmiştir. Yusuf Ağa kurulacak vakfın tüm şartlarını belirlemiş ve bu vakfi kurup şartları uygulamaları için çocuklarına bin kuruş bırakmıştır. Yusuf Ağa vakfiyesinde bıraktığı bin kuruşun rehin veya kefil karşılında onu bir hesabı üzerinden yılda % 15 kâr ile işletmeye verilmesini şart koşturmuştur. Buradan elde edilen yüz elli kuruş gelirin Pirlepe'de yaptırdığı medresenin müderrisi olan Hüseyin Efendi'ye verilmesini istemiştir. Bu para, müderrise ödenecek yıllık ücreti ifade etmektedir. Fakat vakfiyede verilen hizmetler hakkına bilgi verilmemiştir.¹¹³

Osmanlı döneminde Makedonya'da faaliyet göstermiş yetmiş küsur medrese vardır. Bu medreselerin dördü Makedonya'nın Prilepe şehrinde yer almaktadır. Bu medreseler Mehmed Bey Medresesi, Cami-i Evsat Medresesi, Osman Bey Medresesi ve Bekir Ağa Medresesi'dir. Bu medreseler arasında Yusuf Ağa b. İbrahim adında bir medreseye rastlanmamaktadır. Fakat Yusuf Ağa, Cami-i Evsat Mahallesi'nde yaşamıştır. Cami-i Evsat Medresesi de aynı mahallede olduğu için bu medresenin Yusuf Ağa tarafından

¹¹⁰ Muhammed Aruçi, *a.g.e.*, s. 380.

¹¹¹ V. G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no, 335

¹¹² "Mir-i Alem" Saray memurlarından ileri gelenlerinden birinin ünvanıdır. Mir-i Aleminbirden çok vazifesi bulunmaktadır. Elçi kabulünde mir-i alemin özel vazifesi vardır. Padişah huzurunda elçinin elinden aldı belgeyi Vezire teslim eder. Vezir bir üste olan sadrazama böylece belge Padişaha ulaşırdı. Bazende mir-i aleme sancak beyliği görevi verilirdi. Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 543.

¹¹³ V.G.M.A., Defter no 628, Sayfa no 662, Sıra no 375.

yaptırıldığı ihtimali akla gelmektedir. Eğer Cami-i Evsat Medresesi, Yusuf Ağa tarafından yaptırılan medrese ise 1245 yılında İbrahim Edhem Efendi'nin bu medresede hizmet vermesinden yola çıkarak Yusuf Ağa'nın yaptırdığı medrese vakfın kuruluşundan kırk beş yıl sonra da hizmet vermeye devam etmiştir denilebilir.¹¹⁴

Makedonya Bölgesinde Âyanların Kurduğu Vakıflar

Âyanlık vazifesi birçok İslam Devleti'nde görülmektedir. Âyanlık vazifesinin etkilerinin Makedonya'ya gelişi şöyledir. Âyanlık vazifesi ilk olarak Büyük Selçuklu'da aktif olarak kullanılmış sonra da bu vazife Anadolu Selçukluları'nda devam etmiştir. Anadolu Selçukluları'ndan da Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Osmanlı Devleti hâkim olduğu bölgelerde çeşitli gerekçelerle bu sistemi uygulamıştır. Osmanlı Devleti'nde âyanlara vali, voyvoda, mütesellim ve mutasarrıf gibi isimler de verilmiştir.¹¹⁵ Âyanlar merkezî yönetim tarafından taşraya görevlendirilir, taşrada merkezi yönetimin verdiği görevleri yerine getirir ve devlet ile halk arasındaki ilişkileri düzenlerlerdi.¹¹⁶ Âyanlar Osmanlı Devleti'nde birçok alanda hizmet vermişlerdir.¹¹⁷ Zaman zaman kurdukları vakıflarla da görev yaptıkları bölgelere katkıda bulunmuşlardır. Araştırma kapsamında yer alan belgelere göre, Makedonya bölgesinde vakıf kuranlar arasında âyan olarak sadece el-Hac Ahmed Ağa b. Osman'ın vakfı bulunmaktadır.

i. El –hac Ahmed Ağa b. Osman'nın 1092/1681 Yılı Vakfiyesi

El-Hac Ahmed Ağa, Osmanlı Devleti adına Köprülü şehrinde görev yapan bir âyandır. Ahmed Ağa vakfını Köprülü şehrinde kurmuştur.

Ahmed Ağa Vakfına Ait Olan Mallar

Ahmed Ağa kurduğu vakıfta birçok mal ve mülk vakfetmiştir. Bu mal ve mülkler Köprülü şehrinde bulunmaktadır. İki değirmen, bir debbağhane, bir sabunhane, bir arsa, dört dönüm bağ, bir oda, iki sofa, bir zaviye ve doksan bin akçe parayı vakfetmiştir. Doksan bin akçenin rehin veya kefil karşılığı onu bir buçuk hesabı üzerinden yılda % 15 kâr oranında işletmeye verilmesini şart koşmuştur. Ayrıca

---

¹¹⁴ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması, (I-V)*, C. II, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, s. 196; Eljesa Asani, *Makedonya'daki Medresler ve İsa Bey Medresi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYLT), Bursa 2010, ss.43-44.

¹¹⁵ Özcan Mert, "Âyan", *DİA*, C.IV, İstanbul 1991, s.195.

¹¹⁶ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyanlık*, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara 1997, s. 23. Ferit Yılmaz, "Âyan" *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Bilim Basımevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 47.

¹¹⁷ Mert, *a.g.e.*, s. 195.

sabunhane, debbağhane ve üç değirmenin de kiraya verilmesini istemiştir. Buradan elde edilen gelirler ile de kurduğu vakfın ihtiyaçları karşılanmıştır.

Ahmed Ağa Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Ahmed Ağa'nın kurduğu vakfın zaviyesinde Halvetiyye Şeyhi Üsküdârî Mahmud Efendi bulunmaktadır. Ahmed Ağa dört dönüm bağın gelirlerinin Şeyh Mahmud Efendi eliyle Şeyh Ahmed Dede'ye verilmesini şart koşmuştur. Şeyh Ahmed Dede, Ahmed Ağa Vakfı'nda birçok görev yapmıştır. Ahmed Dede'nin yaptığı görevler zaviyede imamlık, hatiplik ve namazlardan sonra Kur'an okumaktır. Ayrıca Ahmed Dede'nin Cuma namazlarından sonra Tefsir, Hadis ve Kur'an-ı Kerim dersleriyle halkı bilgilendirmesi ve haftada beş gün kasabanın çocuklarına ders vermesi istenmiştir. Tüm bu hizmetlerinin karşılığında Şeyh Ahmed Dede'ye günlük yirmi akçe verilmiştir. Ahmed Dede vefat ettiğinde yerine geçecek kişinin Şeyh Mahmud Üsküdârî tarikatından olması gerektiği bildirilmiştir. Şeyh atanacak kişi, zaviyenin şeyhi için ayrılan odalarda kalacak ve Ahmed Ağa'nın ruhuna üçer İhlâs-ı şerif okuyacaktır.

Ahmed Ağa vakfının mütevellisine beş akçe, müezzinine beş akçe, kayyımlik vazifesi yapan kimseye de günlük iki akçe verilmiştir. Vakfa ait üç değirmenden elde edilen gelirler vakfın tamirine ve bu görevi yapan kişiye verilmiştir.¹¹⁸

Ahmed Ağa vakfın gelirlerinin önemli bir kısmını din hizmetlerine harcamıştır. Diğer bir kısmını da zaviye giderleri ve tamirlere ayırmıştır. Seyfiye sınıfı içerisinde âyanlar tarafından kurulan tek vakfiye olarak dikkat çekmektedir.

---

¹¹⁸ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 241, Sıra no 83

Tablo 5 Seyfiye Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi Tablosu

Seyfiye Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi									
Taşınamaz								Taşınabilir	
Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi	Cinsi	Miktar
Cami	9	İmaret	5	Tarla	4	Kiler	3	Akçe	452.000
Mescit	3	Ahır	23	Değirmen	65	Çeşme	6	Kuruş	15.000
Medrese	5	Dükkan	899	Bağ	14	Köprü	8	Koyun	12.135
Mektep	6	Ev	48	Çayır	6	Mahzen	22	Sığır	456
Zaviye	7	Hücre	123	Çiftlik	10	Samanlık	2	Kitap	260
Han	7	Oda	61	Bostan	4	İzbe	7	Kılıç	35
Hamam	12	Köy	7	Yaylak	3	Kaldırım	3	Üzengi	2
Kervansaray	5	Arsa	38	Sofa	4	Bahçe	16	Halı	7

Seyfiye Sınıfı Üzerine Bir Değerlendirme

Seyfiye sınıfı vakıf kurucularının vakıfları incelendiğinde, bu sınıfın toplumun gereksinim duyduğu bütün alanlarda vakıf kurdukları görülmektedir. Seyfiye sınıfı vakıfları diğer sınıfların vakıflarına göre oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Seyfiye sınıfı menkul vakıfların yanı sıra gayr-i menkul vakıflar da kurmuşlardır. Seyfiye sınıfını diğer sınıflardan ayıran birkaç farklı özellik vardır. Bunlardan biri diğer sınıflarda olmayan kitap vakıflarıdır. Diğerleri ise yaptırdıkları medreseler ve medreselerde okuttukları öğrencilere verdikleri burslardır. Ayrıca seyfiye sınıfına mensup olanlar sahip oldukları hayvanları da vakfetmişlerdir. Bu da diğer sınıflarda bulunmayan bir özelliktir.

Seyfiye sınıfı vakıflarının hizmet alanları dinî, sosyal, eğitim ve belediye hizmetlerine dairdir. Seyfiye sınıfının gelirlerinin önemli bir kısmı dükkânlardan, hamamlardan, kervansaraylardan ve değirmenlerden elde edilmiştir. Bir kısmı da çiftçilik ve hayvancılıkla sağlanmıştır. Diğer bir kısmının da vakfettikleri paraları

işletmeye verilip oradan elde edilen gelirlerle vakıfların giderleri ve çalışanların maaşları ödenmiştir. Seyfiye sınıfından çalışıp maaş alanların toplam sayısı 388'dir. Bu seyfiye sınıfının vakıflarının büyüklüğünü ortaya koymada oldukça önemlidir. Seyfiye sınıfı mensupları farklı şehirlerde görev yaptıkları için, vakıfları da tek bir şehirde toplanmaktan ziyade çeşitli şehirlere dağılmış durumdadır. Zira onlar, buldukları şehirlerde ellerindeki imkânlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda vakıflar kurmuşlardır.

3. Makedonya'da Seyyidler ve Şeriflerin Kurduğu Vakıflar

Osmanlı döneminde Makedonya'da seyidler ve şerifler de vakıflar kurmuşlardır. Seyyid ve şerif kelimeleri anlam olarak Peygamber Efendimizin soyuna mensup kişileri ifade etmektedir. Seyyid ve Şerif kelimeleri geniş anlamda kullanıldığında Hz. Peygamberin (sav) soyuna mensup kişileri ifade ederken, dar anlamda kullanıldığında ise Hz. Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'in soyundan gelenleri ifade etmektedir.¹¹⁹ Seyyid ve Şerif ayrımı yapılırken şöyle bir yol izlenmiştir. Hz. Hüseyin soyundan gelenler için Seyyid, Hz. Hasan'nın soyundan gelenler içinde şerif sıfatları kullanılmıştır. Aralarında böyle bir ayırım anlam olarak bulunsa da bazı bölgelerde seyid ve şerif sıfatları zaman zaman birbiri yerine kullanılmıştır.¹²⁰

İslam toplumunda bu iki soya mensup olanlara önem verilmiştir. Bu iki soydan gelen kişiler kayıt altına alınmıştır. Bu soydan gelen kişileri kayıt altına alan ve onaylayan kişiye de nakibü'l eşraf denilmiştir. Zamanla bu görev kurumsallaşmış ve bu işi yapan kuruma da nikabet müessesesi denilmiştir.¹²¹ Nikabet kurumu İslam Devlet'lerinden miras kalarak Osmanlı Devlet'inde de yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde bu kurum ile ilgili ilk bilgiler Yıldırım Bâyezid dönemine aittir. Fakat tam anlamıyla kurumsallaşıp işlevselleşmesi II. Bâyezid dönemine tekabül etmektedir.¹²²

Osmanlı Devleti'nde bir kimse Seyyid ya da Şerif olduğunu iddia ederse bu kimseden bu iddiasını ispat etmesi istenirdi. Bu iddiayı ispat etmek için iki şart vardır. Birinci şart müddeinin Seyyid ya da Şerif olduğunu doğrulayacak şahitlerin olması, ikinci şart ise daha önce nakibü'l eşraftan alınmış onaylı belgenin olmasıdır. Eğer bu iki

¹¹⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, a.g.e., s. 61.

¹²⁰ Mithat Eser, *Abbasilerin İlk Döneminde Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2014, s. 19.

¹²¹ Şit, Tufan Buzpınar, "Nakikuleşraflık", *DİA*, C. XXXII. İstanbul 2006, s. 332.

¹²² Buzpınar, a.g.e., s. 332.

şart yerine getirilirse o zaman nakibü'l eşraf onların Seyyid ya da Şerif olduklarını onaylar ve isimlerini de kayıtlara eklerdi.¹²³

Osmanlı Devleti'nde böyle şartların getirilmesinin nedeni şüphesiz bu iki sığata sahip kişilerin toplumdaki ayrıcalıklarıydı. Yavuz Sultan Selim döneminde bu iki soya mensup kişilerin vergiden muafiyetleri için kanun çıkartılmıştır.¹²⁴ Bu ve benzeri uygulamalar Osmanlı toplumunda seyyid ve şeriflerin ayrıcalıklarını göstermektedir.

Tablo 6 : Makedonya'da Seyyidlerin ve Şeriflerin Kurduğu Vakıflar

Sıra	Vâkıf	Görev/Unvan	Cami	Dükkân	Mektep	Otlakhane	Abdesthane	Kiler	Ahır	Aşevi	Sofa	Bahçe	Oda	Ev	Hamam	Avlu	Su kuyusu	Tarla	Han	Değirmen
1	Mustafa Nuri Bey	Seyyid		5		1	1	1	1	1	2	1	7	1		1	2	1	2	1
2	Sadi Efendi	Seyyid	1	4									2							
3	Muhyiddin b. Abdullvehhab	Seyyid	1																1	

a. Es-Seyyid el-hac Muhyiddin b. Abdülvehhab 1001/1592 Yılı Vakfiyesi

Vakfiyedeki bilgilere göre es-Seyyid el-Hac Muhyiddin Efendi, seyyid-i sâdattandır. Muhyiddin Efendi Üsküp'te İbn-i Payko Mahallesi'nde yaşamıştır. Vakfiyede kendisinden sonra vakfın mütevellisi olarak oğlunu tayin etmiştir. Fakat çocukları hakkında bilgi vermemiştir. Muhyiddin Efendi vakfi kuruluşundan on yıl sonra kadı tarafından tescil edilmiştir.

Muhyiddin Efendi'nin Vakfına Ait Mallar

Muhyiddin Efendi'nin kurduğu vakfa ait mallar Üsküp'te bulunmaktadır. Bu mallar Körükçü Hanı ve içinde olan altı üstlü odalardan oluşmaktadır. Körükçü Han'ın gelirleri ile Üsküp'te dikili taş yanında bir cami yaptırmıştır. Bu cami vakfiye tescil olmadan önce geçen on yıl içerisinde elde edilen gelirler ile yapılmış ve vakfa

¹²³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, a.g.e., s. 171; Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s. 62. ayrıca bkz

¹²⁴ Selami Pulaha-Yaşar Yücel, *I. Selim Kânûnnâmesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları*, Ankara, Türk Tarih kurum Basımevi 1988, s. 47.

dahiledilmiştir. Cami yapıldıktan sonra yanına mektep ve müezzin odaları gibi binaların yapılmamasını Muhyiddin Efendi şart koşturmuştur.

Muhyiddin Efendi'nin Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Muhyiddin Efendi vakfa ait camide görevlendirdiği imama üç akçe, hatibe bir akçe, müezzine üç akçe, mevlithana üç akçe ve devirhana bir akçe günlük ücret vermiştir. Muhyiddin Efendi vakfın gelirlerinin bir kısmıyla cami yaptırmış, diğer kısmıyla da vakfa hizmet edenlerin ücretlerini ödemiştir. Ayrıca bu gelirlerin geri kalan kısmıyla yılda bir defa Kur'an-ı Kerim ve Mevlid okutmuş ve yine yılda bir defa muharrem ayında aşure yapıp dağıtmıştır.¹²⁵

Muhyiddin Efendi'nin vakfiyesinde koyduğu bu şartlar günümüz toplumunda da uygulanmaktadır. Günümüzde de Ramazan ayında Kur'an okunmaya ve mevlit kandilinde, önemli günlerde mevlit okutulmaya devam edilmektedir. Ayrıca muharrem ayında da aşure yapıp dağıtılıyor. Bu vakfiyedeki bilgiler bize bu geleneklerin hala devam ettiğini göstermektedir.

b. Es-Seyyid el-Hac Mustafa Nuri Bey 1086/1675 Yılı Vakfiyesi

Es-Seyyid Mustafa Nuri Bey'in kurduğu vakfın vakfiyesinde, Mustafa Nuri Bey'in Şerife Hatice hatunla evli olduğu, fakat Hatice hatun vefat edince Abdülkadir Bey'in kızı Zekiye hatunla evlendiği ifade edilmiştir. Mustafa Nuri Bey'in çocuklarının hangi eşinden olduğuna dair ise herhangi bir bilgi verilmemiştir. Vakfiyede koştuğu şartlardan anlaşıldığı kadarıyla es-Seyyid Mehmed Necib adında vefat eden bir amcası da bulunmaktaydı.

Mustafa Nuri Bey'in Vakfına Ait Mallar

Mustafa Nuri Bey, vakfını Manastır'da kurmuştur. Vakfa ait mülkler de Manastır şehri etrafındadır. Nuri Bey, sekiz oda, iki sofa, iki abdesthane, iki han, bir çiftlik, bir tarla, bir değirmen, bir demirci dükkânı, bir çeşme, bir su kuyusu ve meyveli ve meyvesiz ağaçları olan bahçeyi vakfetmiştir. Mehmed Necip ve Mustafa Nuri Bey'in şu dört dükkan ortak malıdır: bir kargir dükkanı, bir bazargan dükkanı, bir nal dükkanı ve bir mumcu dükkanını paylaşmıştır.

Mustafa Nuri Bey Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Mustafa Nuri Bey vakfiyede camide görev alması için âlimlerden bir kimsenin bulunması ve bu kişinin her hafta camide Kur'an, Hadis ve Tefsir alanında vaazlar

¹²⁵ V.G.M.A., Defter no 990, Sayfa no 3, Sıra no 3; Makedonya, Devlet, Arşivi, Üsküp, sıra 3.

vermesini, Ramazan ayında teravih namazlarını kıldırmasını, kadir gecesini namazdan sonra imam ve cemaatin üçer İhlâs-ı Şerif, birer Fatiha ve yedişer salâvat getirmelerini şart koşturmuştur. Bu hizmetleri karşılığında kiraya verilen vakıf mallarının gelirlerinden imama ve müezzinlere Zekiye Hanım eliyle ücret verilmesini şart koşturmuştur. Vakfa ait gelirlerin büyük bir kısmının eşi Zekiye Hanım'a, o vefat ettiğinde ise oğullarına verilmesini, eğer oğullarının da soyu kesilecek olursa Yeni Cami yanındaki medresenin muallimine verilmesini şart koşturmuştur.¹²⁶

c. Şâf-î Zâde Seyyid Sadi Efendi'nin 1131/1718 Yılı Vakfiyesi

Vakfiyelerdeki bilgilere göre Sadi Efendi Üsküp'te yaşamıştır. Eşi Seher Hanım'dır. Seher Hanım'a vakfın gelirlerinden günlük dört akçe verilmiştir. Sadi Efendi vakfiyesinde eşi Seher Hanım haricinde ailesi ile ilgili başka bilgi bulunmamaktadır. Sadi Efendi vefat ettikten sonra yerine müteveli olarak Hamza Mahallesi imamı Mustafa Efendi'yi layık görmüştür.

Sadi Efendi'nin Vakfına Ait Mallar

Sadi Efendi vakfına gelir getirmesi için iki ekmekçi dükkanı, bir simitçi dükkanı, bir bakkal dükkanı, bir oda ve bir cami vakfetmiştir.

Sadi Efendi Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Sadi Efendi vakıf bünyesinde bir cami yaptırmıştır. Bu camiye birçok görevli tayin etmiş ve bu kişilerin ücretlerini vakıf gelirlerinden karşılamıştır. Cami imamına iki akçe, hatibe iki akçe, müezzine bir buçuk akçe, mevlit kandilinde mevlit okuyan mevlithana bir akçe, Sadi Efendi'ye hizmet eden görevliye bir akçe ve vakfın mütevellisi olan Mustafa Efendi'ye hizmetlerine karşılık günlük yirmi akçe verilmiştir. Vakfın gelirlerinden vakfın ihtiyaç duyduğu tamirlerin yapılması ayrıca vakfiyede belirtilmiştir.

Vakfiyeden öğrendiğimiz bilgilere göre Sadi Efendi kendi vakfında görevli olmayan müezzinlere de dua okumaları karşılığı ücret ödemiştir. Sadi Efendi malının büyük bir kısmını din hizmetlerine harcarken bir kısmını da ailesine yardım olarak kullanmıştır.

---

¹²⁶ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

Seyyidler Sınıfı Üzerine bir Değerlendirme

İslam toplumunda seyyid ve şeriflere büyük bir saygı gösterilmiştir. Hiç kuşkusuz bu saygı ve hürmetin altında Hz. Peygamber'e duyulan sevginin etkisi vardır. Gerçekten seyyid veya şerif olduğunu ispatlayanlar hem halk tarafından itibar görmüşler hem de devlet tarafından da vergiden muaf tutulmuşlardır. Seyyid ve şerifler de ellerinden geldiğince hayır işleri yaparak insanlara faydalı olmaya gayret göstermişlerdir. Böylece hem Allah'ın rızasını kazanmaya uğraşmışlar, hem de Peygamberimize layık olmaya çalışmışlardır. Yaptıkları hayır işlerinden biri de imkânları ölçüsünde vakıf kurmak olmuştur. Bu vakıflardan bazıları da Makedonya'da yer almıştır. Makedonya'da Seyyidlerin vakfettiği mallar şunlardır.

Tablo 7: Seyyidler Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi

Seyyidler Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi			
Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi
Cami	2	Ahır	1
Han	3	Kiler	1
Dükkan	9	Ev	1
Oda	9	Bahçe	1
Mutfak	1	Tarla	1
Abdesthane	1	Çiftlik	1
Sofa	2	Otlakhane	1
Fırın	2	Avlu	1
Değirmen	1	Su Kuyusu	2

Seyyid'ler ve Şerif'ler hakkında yukarıdaki tablodan birkaç sonuca varmamız mümkündür. Seyyidler ve Şeriflerin kurduğu vakıflar diğer sınıflara göre ekonomik olarak daha zayıf görünmektedir. Bunda seyyidler sınıfının diğer sınıflara göre sayıca daha az olmasının payı olabilir. Bu değerlendirmeye seyyidlerin vakfettikleri mal mülk sonucunda varılmıştır. Seyyidler vakfettikleri mallarını din hizmetleri alanına harcamışlardır. Camiler yaptırıp imamlarına maaş vermişlerdir. Ayrıca mevlit kandillerinde mevlit okutmuşlar, aşure günlerinde aşure ikram etmişlerdir. Günümüzde de bu uygulamalar çeşitli isimler altında sürdürülmektedir. Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen bu kültür ve geleneğin hala devam ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

4.Reaya Sınıfı

Osmanlı toplumu beraya ve reaya olmak üzere iki ana sınıfa ayrılmaktadır.¹²⁷ Beraya sınıfı yönetenlerin mensup olduğu sınıfı ifade ederken reaya sınıfı da yönetilenleri ifade etmektedir. Bu iki sınıf arasındaki en temel fark vergi ödeme yükümlüğüdür. Reaya sınıfı vergi vermekle yükümlüken beraya sınıfı vergiden muaf tutulmaktadır. Osmanlı toplumundaki bu iki temel sınıf kendi içerisinde alt sınıflara ayrılmaktadır. Beraya sınıfı ilmiye, seyfiye ve kalemiye sınıflarından oluşurken, reaya sınıfı da şehirliler, köylüler ve göçebelerden oluşmaktadır.

Reaya sınıfı içerisinde şehirliler, tüccarlar, esnaflar, köyde oturanlar, çiftçiler ve yaylaklarda hayvancılıkla geçimini sağlayan göçebeler yer alırdı.

Osmanlı toplumundaki vakıfların önemli bir kısmı reaya sınıfı tarafından kurulmuştur. Reaya sınıfına mensup kişiler Makedonya sınırları içerisinde on üç vakıf kurmuşlardır. Bu vakıfların sekiz tanesi erkekler tarafından kurulurken geri kalan beş tanesi de kadınlar tarafından kurulmuştur.

---

¹²⁷ Gül Akyılmaz, "Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri" "*Osmanlı*", ed. Güler Eren, C. VI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 40.

Tablo 8:Reaya Sınıfına Mensup Vakıf Kurucuları

Sıra	Vakıf	Unvan	Cami	Mescit	Zaviye	Mektep	Ağaç	Han	Hamam	Çiftlik	İmarat	Alur	Dükkan	Ev	Bahçe	Oda	Köy	Akçe	Kuruş	Bahçe	Arsa	Tarla	Değirmen	Sofa	Çayır	Bağ
1	Mehmed Bey b.İsa Bey	El - Hac		1			5 Ceviz Ağacı 1 Armut Ağacı			2	1				1		4			1	4	12	3		2	1
2	Kebir Mehmed b.İsa Bey			2			1 Ceviz Ağacı 473 Kestane Ağacı		1	3	2			3	5	2	4			3	8	14	6		8	5
3	Solak Mehmed Bey b.Ağa		1																		1					
4	Mehmed Efendi														1											
5	Hasan Ağa b. Halil																		560							
6	Mehmed b.İbrahim																		600							
7	Ahmed b.İbrahim																		400							
8	Halil Ağa b.Mustafa					1						2	3			2			400					2		
9	Ayşe bt.Sağır Mehmed			1	1								7	2	1			14.000				1				
10	Ayşe bt.Hüdaverdi							1					2					60.000								
11	Hatice bt.Ahmed														1						2		1			
12	Ümmühan bt.Yusuf					1									1											
13	Hatice bt. Nuh												2						200							

a. Reaya Sınıfına Mensup Erkeklerin Kurduğu Vakıflar

1. Mehmed Bey b. İsa Bey. Kebir Mehmed Bey b. İsa Bey

Osmanlı Üsküp Uç Bey'i İsa Bey'in Kebir Mehmed ve Sağır Mehmed isminde iki oğlu vardır. Üsküp'te kayıtlı olan vakfiyede Mehmed Bey ismi geçmektedir. Edirne'de kayıtlı olan vakfiyede ise Kebir Mehmed Çelebi ismi yer almaktadır. İsa Bey'in iki oğlunun da isimlerinin Mehmed olması hasebiyle Üsküp'te olan vakfın Sağır Mehmed'e ait olabileceği düşüncesini akla gelmektedir. Edirne'de kayıtlı olan vakıfta Kebir Mehmed Çelebi, Uzgaç köyünü babası İsa Bey'den yüz bin akçeye satın aldığını açıklamıştır. Üsküp'te kayıtlı olan vakfiyede ise Mehmed Bey, Uzgaç köyünü babası İsa Bey'den satın aldığını belirtmiştir. Kalkandelen'de olan üç köy ise iki vakfiyede şu şekilde geçmektedir: Üsküp'te olan vakfiyesinde üç köy annesinden Mehmed Bey'e miras kalmıştır. Edirne'de olan vakfiyede de bu üç köyün annesinden Kebir Mehmed oğluna miras kaldığı ifadesi yer almaktadır. Kurulan iki vakfın da Kebir Mehmed'e ait olabileceği daha yüksek bir ihtimal olarak gözükmektedir. Fakat elimizdeki veriler bunu tam olarak ispat etmek konusunda yeterli değildir.

a. Mehmed Bey b. İsa Bey 867/1462 Yılı Vakfiyesi

Mehmed Bey b. İsa Bey'in Üsküp'te kayıtlı olan vakfiyesinde, Mehmed Bey'in vakfettiği mallar Edirne, Üsküp ve Kalkandelen şehirlerinde yer almaktadır.

Mehmed Bey Vakfına Ait Mallar

On iki tarla dört yüz (on sekiz blok)¹²⁸ üç değirmen, iki çiftlik, bir bahçe (altı blok), beş koz ağacı (ceviz ağacı), bir armut ağacı, yirmi çapalık boş arsa, elli çapalık bağ, iki çayır, bir imaret, babası İsa Bey'den yüz bin akçeye satın aldığı Edirne'de Uzgaç köyü ve Mehmed Bey'e annesinden miras kalan Kalkandelen'de olan üç köy, Galata, Bocran ve Pruşçe'yi ve yaptırdığı imaret ve mescidi vakfetmiştir.

Mehmed Bey Edirne'de Uzgaç köyünde çalışan işçilerin sayısının kırk çiftten eksik olmamasını istemiştir. Galata ve Kalkandelen'deki tarlalarda çalışan işçilerin gerekli olan bütün ihtiyaçlarının karşılanmasını müteveli olan oğullarına şart koşturmuştur. Mehmed Bey Üsküp'te ve Kalkandelen'de olan suyollarının zamanında tamir edilmesini istemiştir.

---

¹²⁸ Blokdur veya bloktur kelimesi sözlüklerde geçmemektedir. Makedonya'da günümüzde blok kelimesi büyük tarlalar için kullanılmaktadır. On beş yirmi dönümden büyük tarlalar için kullanılan bir ifadedir.

Mehmed Bey Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Mehmed Bey Edirne’de ve Kalkandelen’de olan köylerin öşür ve diğer vergilerinin müteveli tayin ettiği oğlunun toplamasını vakfiyede şart koşmuştur. Öşür vergisinin meyvelerden on akçeden bir akçe veya on sepetten bir sepet alınmasını istemiştir. Bağ vergisinde bir blokluğa beş akçe alınmıştır. Koyun vergilerinden¹²⁹ ise dört koyuna bir akçe alınmıştır. Harc-ı kitabet vergisi iki akçedir. Mehmed Bey vakıf köylerinde domuz yetiştirenlerden vergi alınmaması isteğini ayrıca belirtmiştir. Vakıf köylerinde yaşayan halkın müslüman veya gayr-i müslim kızları vakıf köylerinden başka köylere evlendiğinde mütevellinin evlenen çiftten on beş akçe resm-i padişahî vergisi alınmasını şart koşmuştur. İnsanlardan sebzelerden ve hayvanlardan alınan bütün vergilerin müteveli tayin ettiği oğlunun bizzat kendisinin almasını vakfiyede beyan etmiştir.

Üsküp’te imaret mescidinde her gün on cüzhânın Kur’an okumasını istemiştir. Cüz okuyanlar arasında imam ve müezzinin de bulunmasını şart koşmuştur. Cüzhanlara birer akçe, ahiye (İmaret Şeyhi) üç akçe, kayyıma bir akçe, Üsküp kadısına bir akçe, suyolcusuna bir akçe, tamirciye bir akçe, imama dört akçe, müezzine üç akçe, aşçıya iki akçe, ekmekçiye iki akçe verilmiştir. Ayrıca Mehmed Bey vakfından ücret alanlara imarete pişirilen yemeklerden günde iki ekmek ve iki çanak yemek verilmiştir.

Mehmed Bey, imarete günlük pişirilecek yemekler için bir miktar para ayırmıştır. Günlük ete otuz akçe, pirince altı akçe, yağa dört akçe, bala iki akçe, tuza bir akçe, biber ve zaferana (safran) bir akçe, oduna dört akçe, hasır ve çanak için bir akçe, çırak yağına iki akçe verilmesini istemiş ve bir akçelik kandil yağının imarete kullanılması, bir akçelik yağın da mescide kullanılması gerektiği belirtilmiştir.¹³⁰

Mehmed Bey vakfettiği köylerde halkın yetiştirdiği ürünlerden ve hayvanlarından yıllık ne kadar vergi alınacağı konusunda geniş bilgi vermiştir. Mehmed Bey’in farklı yerlerde kurduğu vakıflarda çiftçilik yapılmıştır. Vakıf mallarının neredeyse bütün gelirleri çiftçilik gelirlerinden sağlanmıştır. Vakfın gelirlerinin önemli bir kısmını ailesinin geçimine ayırmıştır. Diğer bir kısmını da imarete ve mescitte

¹²⁹ Resm-i Ganem koyun vergisidir on altıncı yüz yılda iki koyun veya keçiye bir akçe olmak üzere alınmıştır. Vakfiyede ise dört koyuna bir akçe alınmıştır. Zaman içerisinde değiştiğini görüyoruz. Pakalın “*Resm-i Ganem*”, a.g.e., C. III, s. 30.

¹³⁰ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

görev alanların ücretlerine harcamıştır. Ayrıca imarette yapılan yemeklerden vakıf çalışanlarına, fakirlere ve misafirlere ikramda bulunulmuştur.

2. Kebir Mehmed Çelebi b. İsa Bey 874/1469 Yılı Vakfiyesi

Kebir Mehmed Bey'in kendisi ve ailesi ile ilgili geniş bilgilere ulaşamıyoruz. Kebir Mehmed'in iki oğlu ve kızlarının olduğunu vakfiyeden öğreniyoruz. Fakat vakfiyede isimlerine yer verilmemiştir. Kebir Mehmed Bey kurduğu vakıflar Edirne, Üsküp ve Kalkandelen şehirlerindedir.

Kebir Mehmed Vakfına Ait Mallar

Edirne'de babası İsa Bey'den satın aldığı Uzgaç köyü ve Kebir Mehmed'e annesinden miras kalan Kalkandelen'de olan üç köyü Galata, Bocran ve Pruşçe'yi, on dört tarla yüz altmış üç blok, üç değirmen, bir arsa, sekiz çayır otuz beş blok, beş bağ, doksan iki çapalık, iki çiftlik, beş bahçen ikisi, biri bahçe, bir elma bahçesi, biri armut, koz ağacı (ceviz ağacı), dört yüz yetmiş üç kestane ağacı, iki oda, hamam, büyük evler, Üsküp ve Kalkandelen'de yaptırdığı iki mescit ve üç imareti vakfetmiştir.

Kebir Mehmed Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Üsküp'te ve Kalkandelen'de olan imaretlerde pişirilen yemeklerden her gün fakirlere ve gelen-giden misafirlere ikram edilmiştir. İmarete erzak olarak, dört akçelik pirinç, iki akçe yağ, dört akçe bal, iki akçe tuz alınmıştır. Bunların yanında bir akçe kandilleri yakana, bir akçe de oduna ayrılmıştır. Ayrıca Kebir Mehmed imarette günde bir defa da olsa çorba pişirilmesini şart koşturmuştur.

Kebir Mehmed yaptırdığı mescitlere de imaret görevlileri tayin etmiştir. İki mescitte görev yapan iki imama dörder akçe, iki müezzine üçer akçe, katibe dört akçe, cabiye on akçe, imaret şeyhine üç akçe, aşçıya iki akçe, nazıra dört akçe günlük ücret ödenmiştir¹³¹

Kebir Mehmed Çelebi'nin inşa ettirdiği eserlerden günümüze sadece camisi ulaşmıştır. Üsküp'te Kebir Mehmed Bey ismiyle bilinen cami ibadete açıktır.¹³²

Kebir Mehmed kurduğu vakfın gelirlerinin önemli bir kısmını iki oğluna ayırmıştır. Kızlarına vakıf gelirlerinden bir şey vermemiştir. Gelirlerinin diğer bir

¹³¹ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123; Makedonya, Devlet, Arşivi, Üsküp, Sıra 17.

¹³² Özer, a.g.e., s. 58.

kısmıyla da mescitte, vakıfta ve imarette çalışanların maaşlarını ödemiştir. Ayrıca imarette pişirilen yemeklerden fakir ve misafirlere ikram edilmiştir.

3. Solak Mehmed Bey'in 1038/1628 Yılı Vakfiyesi

Solak Mehmed Bey Vakfına Ait Mallar

Solak Mehmed Bey b. Ağa, Koçana kasabasında yaşamıştır. Mehmed Bey yaptırdığı caminin ihtiyaçlarını karşılamak için Koçana'daki arsasını vakfetmiştir. Bu arsa üzerine haftada bir pazar kurulmuştur. Kurulan pazarda her sergiden bir akçe ücreti zemin adı altında vergi alınmıştır. Bu vergilerden elde edilen gelirler vakfin giderleri için kullanılmıştır. Vakfiyede bu pazarın hangi gün kurulduğu ve ne kadar gelir getirdiği hakkında bilgi verilmemiştir.

Solak Mehmed Bey Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Mehmed Bey Koçana'da yaptırdığı camiye bir imam ve bir hatip tayin etmiştir. Görevlendirdiği bu kişilere hizmetlerine karşılık pazaryeri gelirlerinden ücret ödemiştir. Fakat vakfiyelerde bu kişilere ne kadar ücret verildiği belirtilmemiştir.¹³³

Mehmed Efendi'nin 1163/1749 Yılı Vakfiyesi

Mehmed Efendi Köprülü kasabasında Havalılar Mahallesi'nde yaşamıştır. Köprülü kasabasında reaya sınıfına mensup birçok kişi olmasına rağmen sadece Mehmed Efendi vakıf kurmuştur. Bu vakıf Köprülü kasabasında reaya sınıfı tarafından kurulan tek vakıf olması hasebiyle ayrı bir öneme sahiptir.

Mehmed Efendi Vakfına Ait Mallar

Mehmed Efendi Köprülü kasabasında bulunan bahçesini, bahçenin etrafında bulunan meyveli ve meyvesiz ağaçların tümünü vakfetmiştir. Bu bahçelerden elde edilen gelirlerle Mesih Bey Camisi yanında bulunan çeşmeyi ve Sığırlar Mahallesi'nde bulunan çeşmenin bakım ve tamirinin yapılmasını vakfiyede şart koşturmuştur.¹³⁴

4. Hasan Ağa b. Halil Efendi'nin 1174/1760 Yılı Vakfiyesi

Hasan Ağa Manastır şehrinin Firuz Bey Mahallesi'nde yaşamıştır. Vakfiyeden anlaşıldığı kadarıyla Hasan Ağa'nın Mustafa adında bir oğlu vardır. Hasan Ağa vefat etmeden önce bir vakfiye hazırlamıştır ve bu vakfiyede hizmet verilecek alanları ve

¹³³ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 257, Sıra no 89.

¹³⁴ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 257, Sıra no 89.

görev alacak memurları belirlemiştir. Hasan Ağa vefat ettikten sonra varislerinin bu vakfiye doğrultusunda bir vakıf kurmalarını vasiyet etmiştir. Bu vakıf kurulurken ihtiyaç duyulacak paranın da kendisi öldükten sonra terekesinden elde edilecek paranın üçte biriyle karşılanmasını istemiştir. Bu paranın altı yüz kuruş olacağını açıklamıştır. Vakfiyede Hasan Ağa vakfının mütevellisinin kendi oğlu Mustafa olmasını şart koşmuştur. Hasan Ağa vefat ettikten sonra oğlu Mustafa Ağa bu vasiyet doğrultusunda vakfı kurmuştur.¹³⁵

Hasan Ağa Vakfına Ait Mallar

Hasan Ağa vakfiyede belirtmiş olduğu şart üzere vefat ettikten sonra terekesi hesaplanmış ve çıkan paranın üçte biri vakfa verilmiştir. Hasan Ağa bu paranın altı yüz kuruş olacağını söylemişse de vefatından sonra hesaplanan terekede beş yüz altmış kuruş çıkmıştır. Beş yüz altmış kuruş onu bir buçuk hesabı üzere rehin ya da kefil karşılığı yıllık % 15 kâr ile işletilmeye verilmesi şart koşulmuştur.

Hasan Ağa Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Hasan Ağa, Ömer Efendi'yi öğle namazlarından sonra Mahmud Bey Camii'nde öğrencilere ders vermesi için görevlendirmiştir. Ömer Ağa caminin yanında bulunan Sıbyan Mektebine kasabanın çocuklarına ders vermesi için Hasan Ağa, el-Hac Abdullah Efendi'yi tayin etmiştir. Abdullah Efendi'ye yardımcı olması için halife Musa Efendi'yi atamıştır. Abdullah Efendi bu mektepte dersleri ikindi namazlarından sonra yapmıştır. Mektepte hangi derslerin işlendiği belirtilmemiştir. Mahmud Bey Camii'nde ders veren Ömer Efendi'ye günlük otuz akçe, Sıbyan Mektebi muallimi Abdullah Efendi'ye günlük on beş akçe, muallim yardımcısı olan halife Musa Efendi'ye de günlük beş akçe verilmiştir. Vakfa hizmet eden her hocaya özelliklerine göre ücretler ödenmiştir. Vakfın mütevellisi olan Mustafa Ağa'ya da günlük beş akçe ücret ödenmiştir.¹³⁶

---

¹³⁵ Vasiyet yoluyla hayır yapanları ancak malların üçte birini vasiyet edebileceklerini Hz. peygamber'in (s.a.v.) hadisleri yoluyla öğreniyoruz. Sa'd b. Vakkâs (r.a.)'dan rivayete göre şöyle demiştir: Mekke fethi yılı hastalanmışım. neredeyse ölümle karşı karşı geldim Rasûlullah (s.a.v.), beni ziyarete geldi. Ya Rasûlullah! Dedim. Çok malım var kızımдан başka da varisim yok. Malımın tamamını hayır işlerine vasiyet edebiliriyim ? Rasûlullah (s.a.v.), "Hayır " dedi . Malımın üçte ikisini? Dedim yine "Hayır " buyurdu. O halde yarısını dedim yine "Hayır " dedi. Bende üçte birini ? Dedim. bunun üzerine üçte biri iyi ama. Üçte biride çoktur varislerini zengin bırakman onları insanlara avuç açar vaziyette yoksul kişiler olarak bırakmandan elbette daha hayırlıdır..... İbn Mace, *Vesaya*, 5.

¹³⁶ V.G.M.A., Defter no 626, Sayfa no 615, Sıra no 653.

Hasan Ağa'nın kurduğu vakıf, bulunduğu bölgedeki cami hocalarını ve sıbyan mektebindeki muallimi, ekonomik yönden desteklemiştir. Böylelikle vakıf bu ilim adamlarını destekleyerek bölgedeki halka eğitim alanında hizmet etmiştir.

5. Mehmed b. İbrahim'in 1177/1763 Yılı Vakfiyesi

El-Hac Mehmed Efendi Manastır'da Ali Çavuş Mahallesi'nde yaşamıştır. Mehmed Efendi, hayattayken bir vakfiye hazırlamıştır ve kendisi vefat ettikten sonra varislerine bu vakfiye doğrultusunda terekeden çıkacak malın üçte birini kullanarak vakfı kurmalarını vasiyet etmiştir.

Mehmed Efendi Vakfına Ait Mallar

Mehmed Efendi vasiyeti üzerine vefat ettikten sonra terekesi hesaplanmış ve üçte biri olan altı yüz kuruş vakfa ayrılmıştır. Vakfiyesinde altı yüz kuruşu onu bir buçuk hesabı üzere rehin ve kefil karşılığı yılda % 15 kâr ile işletmeye verilmesi şart koşulmuştur.

Mehmed Efendi Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Mehmed Efendi, vakfa mütevellî olarak Molla İsmail Efendi'nin hizmet etmesini istemiştir. Bu görevi karşılığında İsmail Efendi'ye yıllık beş kuruş verilmiştir. Mehmed Efendi ayrıca Yeni Cami-i Şerifte Manastır şehri çocuklarına ders vermesi için Ahmed Efendi'yi muallim olarak tayin etmiştir. Ahmed Efendi'ye bu hizmeti karşılığında yıllık yetmiş beş kuruş ücret ödenmiştir.

Mehmed Efendi'nin kurmuş olduğu bu vakfın Makedonya'daki diğer vakıflardan bir farkı vardır. Bu vakıf Makedonya'da karcılık ve buzculuk alanında hizmet veren tek vakıftır. Vakıf gelirlerinden yıllık on kuruş kar ve buz hizmetlerine ayrılmıştır.¹³⁷ Ayrılan bu on kuruşun, beş kuruşu kar ve buz hizmetini sağlayan kişiye

---

¹³⁷ Osmanlı toplumunda yaz mevsimlerinde kar ve buz birçok ihtiyaç için tüketilmiştir. Örneğin ayran, şerbet, kar helvası su ve sair içeceklerin soğutulmuştur.¹³⁷ Kar ve buz tıbbi alanda yüksek ateş ve diş ağrıları ve sair hastalıklarda kullanılmıştır.¹³⁷ 1163 yılında Hatice Turhan Sultan'ın kurduğu vakıfta yazın insanlara ikram edilen suların soğutulması için vakıf kurmuştur. Ayrıca Hatice sultan cami kapılarında halka karlı bal şerbeti dağıtılmasında vakfiyesinde şart koşmuştur. Alev Gözcü-Eren Akçiçek, *Osmanlı Mutfağında Kar ve Buz*, Arif Bilgin Özge Samancı," *I. Türk Mutfak Kültürü Sempozyumu*", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi yayınları Bilecik-2012. ss. 272-285.

verilmiştir. Diğer beş kuruşun nasıl kullanıldığı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.¹³⁸

6. Ahmed b. İbrahim'nin 1188/1774 Yılı Vakfiyesi

Ahmed Efendi'nin Vakfına Ait Mallar

El-Hac Ahmed Efendi Manastır şehrinde Hamza Bey Mahallesi'nde yaşamıştır. Ahmed Efendi sahip olduğu dört yüz kuruşu vakfederek para vakfı kurmuştur. Vakfiyesinde dört yüz kuruşun onu bir buçuk hesabı üzere rehin ve kefil karşılığı yılda % 15 kâr ile işletmeye verilmesini şart koşturmuştur.

Ahmed Efendi Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Ahmed Efendi, Hafız İsmail Efendi'yi Manastır şehrinde bulunan Eski Cami'ye öğrencilere muallimlik yapması için görevlendirmiştir. Ahmed Efendi vakfiyede İsmail Efendi'nin vereceği derslerin ikinci namazlarından sonra Pazartesi, Çarşamba, Perşembe ve Cumartesi günleri yapılmasını şart koşturmuştur. Ders günleri belirtilirken derslerin içeriği hakkında bilgi verilmemiştir. İsmail Efendi'ye bu hizmetleri karşılığında günlük on dört akçe ücret ödenmiştir.

Vakfiyede Ahmed Efendi Manastır şehrinde bulunan Müsehakkine Camii'nde bir kimsenin vaiz olmasını ve sabah namazlarından önce sala vermesini, öğlen namazları akabinde ve Salı günleri gün içerisinde cami cemaatine vaaz vermesini istemiştir. Ayrıca yılın mübarek geceleri olan Kadir gecesini ve Berat gecesinde gecenin önemini anlatan vaazlar vermesini de belirtmiştir. Bu hizmetleri karşılığında vaize günlük altı akçe ödenmiştir.¹³⁹

7. El-Hac Halil Ağa b. Mustafa Ağa'nın 1196/1778 Yılı Vakfiyesi

El-Hac Halil Ağa Manastır'da Kara Dibbağ Mahallesi'nde yaşamıştır. Halil Ağa'nın Mustafa adında bir oğlu vardır. Vakfiyesinde, vakfa kendisinden sonra oğlu Mustafa'yı mütevelli olarak bırakmıştır.

¹³⁸ V.G.M.A., Defter no 626, Sayfa no 714, Sıra no 737.

¹³⁹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 241, Sıra no 83.

Halil Ağa Vakfına Ait Mallar

Halil Ağa vakfına üç kepenk dükkanını,¹⁴⁰iki sofayı, iki odayı, iki ahırını, dört yüz altmış kurşunu ve yaptırdığı Sıbyan Mektebini vakfetmiştir. Dört yüz altmış kuruşu vakfederek para vakfı kurmuştur. Vakfiyesinde dört yüz kuruşun onu bir buçuk hesabı üzere rehin ve kefil karşılığı yılda % 15 kâr ile işletmeye verilmesini şart koşturmuştur.

Halil Ağa Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Halil Ağa, Seyyid Hafız İsmail Efendi'yi haftada dört gün Manastır şehrinde bulunan Eski Cami'de çocuklara ders vermesi için görevlendirmiştir. Halil Ağa Eski Cami'de okutulacak derslerin akli ve nakli ilimlerden oluşmasını, ayrıca Tefsir ve Hadis derslerinin de okutulmasını talep etmiştir. İsmail Efendi'ye bu hizmetlerine karşılık günlük on akçe verilmiştir. Halil Ağa, Hacı Bey Camii müezzini el-Hac Ali Efendi'yi tayin ederek haftanın üç günü çocuklara ve halka ders vermesini istemiştir. Ali Efendi'ye günlük on akçe ücret tahsis edilmiştir. Halil Ağa yaptırdığı Sıbyan Mektebine de muallim olarak Arslanzâde Yusuf Efendi'yi atamıştır. Fakat vereceği dersler ve ders günleri hakkında bilgi vermemiştir. Arslanzâde Yusuf Efendi'nin görevi karşılığı alacağı ücreti üç kepenk dükkanının gelirlerinden ödenmiştir. Miktarı hakkında bilgi verilmemiştir.¹⁴¹

Ahmed Efendi ve Halil Efendi vakıflarında dikkat çekici ortak bir yön vardır. İki vakıf kurucusu da vakfına muallim olarak Seyyid Hafız İsmail Efendi'yi görevlendirmiştir. Bu ortak noktadan hareketle vakfiyelerde belirtilmeyen dersler ve günler hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Ahmed Efendi, Hafız İsmail Efendi'yi Pazartesi, Çarşamba, Perşembe ve Cumartesi günleri ders vermekle görevlendirmiştir. Halil Ağa da İsmail Efendi'yi haftada dört gün ders vermesi için tayin etmiştir. Ayrıca Halil Ağa, İsmail Efendi'den Tefsir ve Fıkıh derslerini okutmasını istemiştir. Bu bilgi doğrultusunda İsmail Efendi'nin Halil Ağa vakfında olduğu gibi Ahmed Efendi vakfında da Fıkıh ve Tefsir derslerini verdiğini söylemek mümkündür.

b. Reaya Sınıfına Mensup Kadınların Kurduğu Vakıflar

Osmanlı toplumunda kurulan vakıflarda kadınların da katılımı vardır. Özellikle Makedonya bölgesinde bulunan vakıflar bu durumu kanıtlamaktadır. Makedonya'da

¹⁴⁰ “Kepenek keçeden yapılmış uzun kolsuz çoban elbisesidir” Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 2.B., Ankara, Birlik Yayınları Yenişehir, 1982. s. 557.

¹⁴¹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 83, Sıra no 89.

reaya sınıfına mensup kişiler tarafından toplamda on üç adet vakıf kurulmuştur. Bu on üç adet vakfın sekizini erkekler, beşini de kadınlar kurmuştur. Bu durum bize Osmanlı toplumunda sosyal yardımlaşmaya ve dayanışmaya kadınların da vakıf yolu ile katkı sağladıklarını göstermektedir.

Reaya sınıfına mensup kadınların vakıf kurabilmeleri onların iyi bir gelire de sahip olduklarını gösteriyor. Kadınlar Osmanlı toplumunda miras, hibe, mehir ve ticaret olmak üzere dört farklı yol ile gelir elde edebilmektedirler. Bu gelirler sayesinde de vakıflar kurabilmektedirler.¹⁴²

Miras yolu, İslam hukukuna göre kişiler öldükten sonra tüm mal varlıkları varislerine kalmaktadır. Kadınların da varisi olduğu kişiler vefat edince mallarından aldıkları hisseleri diledikleri gibi tasarruf etme hakkına sahiptirler.¹⁴³

Hibe (Hediye) yolu, kadınlara zaman zaman aileleri, yakınları ve tanıdıkları hediyeler verirlerdi. Böylelikle kadınlarda mal ve mülk sahibi olurlardı.

Mehir yolu, kadınlar evlenmeden önce eşlerinden teminat olarak mehir adı altında mal ve mülk alıyorlardı ve bunların tasarruf hakkı tamamen kadına aitti.

Ticaret yolu, kadınlar Osmanlı toplumunda çeşitli şekillerde ticaret yapıp para kazanabiliyorlardı. Bir kadının bağ ve bahçesi varsa bu topraklarda ürün yetiştirip satabiliyor veya kiraya vererek işletebiliyorlardı. Eğer kadınlar dükkan sahibi ise bu dükkanları işletebiliyor veya kiraya verebiliyorlardı. Bunların yanısıra kadınların parası varsa, bu parayı tüccara kâr - zarar ortaklığı yaparak verip gelir elde edebiliyorlardı.¹⁴⁴

Osmanlı toplumunda kadınlar bu yollarla para kazanabiliyorlardı. Bu gelirlerin tasarruf hakkı da tamamen kadına aittir. Kadınlar sahip oldukları paralar ve mallar ile vakıflar kurabilmişlerdir.

---

¹⁴² Saadet Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Bursa, Emin Yayınları, 2010, s. 81.

¹⁴³ Suarıya FaroQhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, 5. B., çev. Neyyir Bertay, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 311.

¹⁴⁴ Maydaer, *a.g.e.*, ss. 91-92.

1. El- Hace Ayşe Hatun bt. Sağır Mehmed'in 1004/1595 Yılı Vakfiyesi

Ayşe Hatun Vakfına Ait Mallar

El-Hace Ayşe Hatun, Üsküp Uç Bey'i İsa Bey'in Sağır Mehmed ismindeki oğlunun kızıdır. Ayşe Hatun, Mehmed Tahir ismindeki oğlunu kendisinden sonra vakfa mütevellî tayin etmiştir. Ayşe Hatun babası Sağır Mehmed'ten miras kalan yedi dükkânı, kendisinin kazandığı iki evi, bir bahçeyi, bir değirmeni ve on dört bin akçeyi vakfetmiştir. On dört bin akçenin onu on bir hesabı üzere rehin ve kefil karşılığı yılda %10 kâr ile işletmeye verilmesini şart koşmuştur. Ayrıca Ayşe Hatun bu paranın sipahilere ve iflas etmiş kimselere de verilmemesini istemiştir. Ayşe Hatun evlerin, değirmen ve bahçenin de kiraya verilmesi talebini dile getirmiştir.

Ayşe Hatun, Hatuncuklar Mahallesi'nde mescit ve zaviye yaptırmıştır. Yaptırdığı zaviyeyi Celvetiye tarikatının hizmetine sunmuştur. Ayşe hatun kurduğu vakfın tüm mal, mülk ve paralarının gelirlerini Celvetiye tarikatına vermiştir. Vakfa ait mescit ve zaviyenin bakım ve onarım masraflarının vakfın gelirlerinden karşılanmasını talebini da vakfiyesinde açıklamıştır.¹⁴⁵

Osmanlı Üsküp Uç Bey'i İsa Bey'in soyundan gelenler tıpkı ataları İsa Bey gibi vakıflar kurmaya çalışmışlardır. Ayşe Hatun da vakıf kurarken dedesi İsa Bey'i, babası Mehmed Bey'i ve amcası Kebir Mehmed Bey'i örnek almıştır. İsa Bey'in soyundan gelip de vakıf kuran tek kadın Ayşe Hatun'dur. Ayşe Hatun vakfın bütün gelirlerini Celvetiye tarikatına bağışlamıştır.

2. El –Hace Ayşe Hatun bt. Hüdaverdi'nin 1093/ 1682 Yılı Vakfiyesi

El-Hace Ayşe Hatun, Manastır'da Sinan Bey Mahallesi'nde yaşamıştır. Ayşe Hatun'un Mustafa adında bir oğlunun olduğunu öğreniyoruz. Ayşe Hatun vefat eden kızı Hatice Hatun ve vefat eden yakınları adına Kur'an okutmuştur.

Ayşe Hatun Vakfına Ait Mallar

Ayşe Hatun kurduğu vakıfta bir nalbant dükkânı, bir semerci dükkânı, bir han ve altmış bin akçeyi vakfetmiştir. Vakfettiği altmış bin akçe, onu on iki hesabı üzerinden kefil veya rehin karşılığı yıllık % 20 kâr oranıyla işletmeye verilmiştir.

¹⁴⁵ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95, Makedonya, Devlet, Arşivi, Üsküp, Sıra ,4.

Ayşe Hatun Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Ayşe Hatun, han ve dükkânları kiraya vermiş, gelir elde etmiştir. Bu gelirler ve paraların işletilmesinden gelen gelirin bir kısmı ile kendisine ve ailesine Kur'an okutmuş, diğer kısmıyla da mübarek gün ve gecelerde halka yemekler ikram etmiştir.

Ayşe Hatun vakfına Mehmed Efendi'yi mütevellî olarak tayin etmiş ve çeşitli görevler vermiştir. Bu görevler her gün Amene'r-Resülû, üç İhlâs-ı Şerif, bir Felak sûresi, bir Nas sûresi ve bir Fatiha sûresi okumasıdır. Mehmed Efendi'ye mütevellîlik görevi için günlük iki akçe, okuduğu dualar için günlük dört akçe ödenmiştir. Ayşe Hatun vakfına beş kadın görevlendirmiş, bu kadınlardan her gün üçer İhlâs-ı Şerif ve birer Fatiha okumalarını istemiştir. Kadınlara bu hizmetleri karşılığında ikişer akçe ücret verilmiştir. Ayşe Hatun bu kadınların yanısıra aynı görev ile üç erkek tayin etmiştir. Erkeklerle de vazifeleri karşılığı birer akçe tahsis etmiştir. Kendisi ve ailesi ruhuna çokça Kur'an okutmuştur. Kadınlar ve erkekler aynı hizmeti yapmalarına rağmen farklı ücretler almışlar. Araştırma kapsamındaki vakfiyeler arasında kadınlara Kur'an -ı Kerim'den sure okuma görevi verilen tek vakfiye Ayşe Hatun'a ait olmaktadır.

Ayşe Hatun, Berat, Reğaib, Mevlit Kandili, Kadir Gecesi ve Aşure Günü gibi mübarek gün ve gecelerde yemek pişirilip halka ikram edilmesini vakfiyesinde şart koşturmuştur. Ayşe Hatun hangi yemeklerin pişirileceği hakkında bilgi vermemiştir. Fakat diğer vakfiyelerde yaygın olarak pişirilen yemekler çorba, pilav ve zerde yemekleridir. Ayşe Hatun bu yemeklerin yapılması için bir kazan alınmasını da vakfiyesinde ayrıca belirtmiştir.¹⁴⁶

3. Hatice Hatun bt. el-Hac Ahmed'in 1174/1760 Yılı Vakfiyesi

Hatice Hatun Doyran Kasabası'nda Sinan Efendi Mahallesi'nde yaşamıştır. Hatice Hatun'un eşi Paşalı Ali Bey'dir.

Hatice Hatun Vakfına Ait Mallar

Hatice Hatun üzerinde değirmen bulunan arsayı ve içerisinde ağaçları olan bahçeyi vakfetmiştir. Bahçe ve değirmenin kiraya verilmesini ve buradan gelecek gelirin de Doyran'da Şeyh Yahya Efendi tarafından kurulan zaviyenin Şeyhi olan Mehmed Efendi'ye verilmesini vakfiyesinde şart koşturmuştur.

---

¹⁴⁶ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 61, Sıra no 18.

Hatice Hatun Vakfına Hizmet Edenlerin Ücret ve Görevleri

Hatice Hatun vakfiyesinde zaviye şeyhi Mehmed Efendi'den Pazartesi gecesi Mülk Süresini, üç İhlâs-ı Şerif ve bir Fatiha Sûresi okumasını istemiştir. Bu hizmetleri karşılığı kendisine vakıf gelirlerinden bir miktar ücret verilmiştir. Hatice Hatun vakıf gelirlerinden üç yüz akçe ayrılmasını ve Ramazan ayının ilk günlerinde Mesih Bey Camii'nde fakirlere yemek ikram edilmesini ve yemek yiyenlerin kendi ruhuna birer Fatiha okumalarını şart koşturmuştur.

Hatice Hanım vefat ettikten sonra yerine vakfın mütevellisi olarak eşi Paşalı Ali Bey'i tayin etmiştir. Hatice Hatun vakıf gelirlerinin bir kısmını zaviyeye bağışlamıştır. Bu zaviyenin hangi tarikata mensup olduğu ile ilgili bilgi verilmemiştir.¹⁴⁷

4. Ümmühan bt. Yusuf'un 1126/1714 Yılı Vakfiyesi

Ümmühan Hatun Vakfına Ait Mallar

Ümmühan Hatun Manastır'da Kara Debbağ Mahallesi'nde yaşamıştır. Ümmühan Hatun sahip olduğu on dönümlük¹⁴⁸ bahçenin beş dönümünü vakfetmiştir. Bu bahçe kiraya verilip, geliriyle vakfın ihtiyaçları karşılanmıştır.

Ümmühan Hatun Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Ümmühan Hatun vakfının mütevellisi olarak Mürteza Efendi'yi tayin etmiştir. Mürteza Efendi'ye günlük iki akçe ücret vermiştir. Ümmühan Hatun Haydar Efendi Camisi yanına bir Sıbyan Mektebi yaptırmıştır. Sıbyan Mektebine muallim Hüseyin Efendi'yi görevlendirmiştir. Hüseyin Bey'in okuttuğu dersler hakkında bilgi verilmemiştir. Hüseyin Efendi'ye günlük üç akçe ücret ödenmiştir.¹⁴⁹

5. Hatice Hatun bt. Nuh'un 1183/1769 Yılı Vakfiyesi

Hatice Hatun Vakfına Ait Mallar

Hatice Hatun Üsküp'te Kara Kapıcı Mahallesi'nde yaşamıştır. Hatice Hatun sahip olduğu bir ekmekçi fırını, bir berber dükkânı ve iki yüz kuruş parasını vakfetmiştir.

¹⁴⁷ V.G.M.A., Defter no 609, Sayfa no 253, Sıra no 305.

¹⁴⁸ "Dönüm" Osmanlılarda kullanılan arazi ölçü birimi olan dönüm ülkelere ve şehirlere göre farklılık göstermiştir. İstanbul, Anadolu, Mısır, Irak ve İran şehirlerinden örnek verilmiştir. İstanbul bir dönüm 1225, mimarı arşını kare(701.9 m2) Anadolu'da 2025 mimarı arşını kare (1160,4 m2) Mısır Irak İran ise 3600 mimarı arşın kare (2062,9 m2)dir. Feridun Emecen, "Dönüm", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 521.

¹⁴⁹ V.G.M.A., Defter no 652, Sayfa no 101, Sayı no 182.

Hatice Hatun Vakfına Hizmet Edenlerin Görev ve Ücretleri

Hatice Hatun iki yüz kuruşun doksan kuruşunu vefat ettiğinde kefen vb. masraflar için ayırmış geriye kalan yüz on kuruşu vakfa müteveli olarak tayin ettiği Molla İsmail Efendi'ye vermiştir. Paranın işletilmesi konusunda bilgi vermemiştir. Hatice Hatun bıraktığı paranın ve dükkânların gelirlerinin hangi amaçlar için kullanıldığını vakfiyesinde açıklamamıştır.¹⁵⁰

Reaya Sınıfının Değerlendirilmesi

Reaya sınıfı halkın kendisinin kurduğu vakıflardır. Reaya sınıfından vakıf kuran kişiler insanların hayır duasını alacak hizmetler yapmaya çalışmışlardır. Bunun için hem özel olarak Kur'ân okuyup dua edecek kimseler tutmuşlar, hem de dini gün ve gecelerde yemek dağıtarak insanlardan sadece kendilerine dua okumalarını istemişlerdir.

Reaya sınıfını diğer sınıflardan ayıran en önemli özellik, bu sınıfta kadınların da vakıf kurmasıdır. Kurulan on üç vakıftan beş tanesi kadınlara aittir. Hayatın her alanında etkin olan kadınlar hayır işlerinde de erkeklerden geri kalmamaya çalışmışlardır. Ayrıca vakıf kurabilmek için belli bir miktar mal ve mülke sahip olmak gerekir. Kadınların da vakıf kurması onların da mal ve mülke sahip olduklarını ve mallarını istediği gibi kullanabildiklerini gösterir. Üstelik kadınlar tarafından kurulan vakıfların bazısında kadınlara da görev verilmiş ve hizmetlerinin karşılığı olan ücretler kendilerine ödenmiştir.

---

¹⁵⁰ V.G.M.A., Defter no yok, Sayfa no131, Sıra no121.

Tablo 9: Reaya Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi

Reaya Sınıfına Ait Mevkufatın Listesi									
Taşınamaz								Taşınabilir	
Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi	Cinsi	Miktarı
Cami	1	İmaret	4	Tarla	26	Kestane	480	Akçe	74.000
Mescit	4	Ahır	2	Değirmen	6	Arsa	1	Kuruş	2.160
Zaviye	1	Dükkan	14	Bağ	6	Çeşme	2	Koyun	-
Mektep	2	Ev	4	Çayır	11	Ceviz Ağacı	6	Sığır	-
Han	1	Bahçe	8	Çiftlik	4	Armut Ağacı	1	Kitap	1
Hamam	1	Oda	4	Sofa	2	Köy	8	Halı	-

Bu tablodan bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Birincisi vakfedilen mallar genellikle taşınmaz mallardır. Ancak bu malların yanında sahip oldukları paraları da vakfetmişlerdir. Bu paraları yıllık olarak işletmeye vermişlerdir ama hepsi aynı oran üzerinden işletmeye verilmemiştir. İkincisi tarlanın yanında sahip oldukları pek çok ağacı da vakfetmişlerdir. Ürünlerden elde edilen geliri hayır yolunda sarf etmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVKÛFÂTÂ GÖRE VAKIFLAR

Vakfedilen mallar menkul ve gayr-ı menkul olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak bazı zamanlar tartışmalara konu olsa da gayr-ı menkullerin yanında para gibi menkullerde vakfedilmiştir. Hangi türden olursa olsun vakfedilen malın bazı şartları taşınması gerekmektedir. Bu şartlar vakfedilen mevkufun belli olması, başkasının değil vâkıfın bizzat kendi malı olması ve insanların faydalanabileceği bir şey olmasıdır. Bu koşulları taşımayan mallar vakfedilemez.¹⁵¹

I. GAYR-İ MENKUL VAKIFLAR

Gayr-i menkul vakıflar bir yerden başka bir yere taşınamayan vakıflardır ve işlevlerine göre alt bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümler şunlardır: konutlar, iktisadi kuruluşlar ve tarım işletmeleridir. Bu kuruluşların bazılarından doğrudan istifade edilmektedir. Bazıları da kiraya verilip gelirinden yararlanılmaktadır. En çok kiralananların başında ise şüphesiz konutlar gelmektedir. Gayrimenkullerden binalara müsakafat, tarım arazilerine ise müstegallat denilmektedir.¹⁵²

A. KONUTLAR

Makedonya vakıf kurucuları vakıflarının ekonomik giderlerini karşılamak için çeşitli mülkler vakfetmişlerdir. Bu mülkler arasında ev, oda, hücre, kiler, ahır, izbe ve samanlıklar bulunmaktadır. Vakfiyelerde bu konutlar hakkında bilgi verilirken, konutun bulunduğu mahallenin adı, komşularının isimleri sınırları gibi bilgiler ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹⁵¹ Berki, Ali.Himmet, “*Vakflar*”, 4. B., İstanbul, Aydınlık Basım Evi, 1946, s. 52; Demirel, *a.g.t.*, s. 62.

¹⁵² Akgündüz, *a.g.e.*, s. 285.

1.Evler

Vakfedilen evlere baktığımızda tek katlı veya çift katlı olarak inşa edilmiştir. İçerisinde oturma odaları, mutfak, sofa, tuvalet, kiler, abdesthane, fırın ve avlular bulunmaktadır.¹⁵³ Vakıf evlerinin bir kısmının etrafında bahçeler vardır. Evlerin önemli bir kısmında su kuyuları yer alırken, su kuyuları olmayan evlerde genellikle “mâ-i carî” diye tabir edilen evden eve akan su kanalları kullanılmıştır.¹⁵⁴

Makedonya vakıf kurucuları toplam elli beş ev bağışlamışlardır. Bu evlerin bir kısmı iki katlı, bir kısmı da tek katlıdır. Bunlarda sırasıyla Yahya Paşa yirmi üç ev,¹⁵⁵ Sungur Çavuş yirmi ev,¹⁵⁶ Kebir Mehmed Çelebi üç ev,¹⁵⁷ Ayşe Hatun b. Sağır Mehmed iki ev,¹⁵⁸ İsa Bey iki ev,¹⁵⁹ Koca Sinan Paşa bir ev,¹⁶⁰ Mustafa Nuri Bey bir ev,¹⁶¹ Muslihuddin Efendi bir ev¹⁶² ve Ahmed Ağa bir ev vakfetmişlerdir.¹⁶³

2.Hücreler ve Odalar

Vakıf kurucuları gelir getirmesi amacıyla evlerden daha küçük olan oda, hücre ve bekârhaneler inşa etmişlerdir.¹⁶⁴ Bu odaları genellikle misafirler, tüccarlar ve bekâr işçiler kiralamıştır.¹⁶⁵ Mehmed Paşa Kaçanik kasabasında yirmi bekâr odası ve yirmi izbe (ahır) yaptırmıştır. Bu odalarda kalan kişilerden gecelik bir akçe ücret alınmıştır.¹⁶⁶ Vakıf kurucuları toplamda elli yedi oda vakfetmişlerdir. Yahya Paşa on yedi oda,¹⁶⁷ İsa Bey on yedi oda,¹⁶⁸ Mustafa Nuri Bey yedi oda,¹⁶⁹ Zekeriya Efendi altı oda,¹⁷⁰ Süleyman Efendi dört oda,¹⁷¹ Halil Ağa iki oda,¹⁷² Kebir Mehmed Çelebi iki oda,¹⁷³ İshak Bey bir oda¹⁷⁴ ve Zeynelabidin Paşa bir oda bağışlamıştır.¹⁷⁵

¹⁵³ Cafer Çiftçi, *Bursa'da Vakıfların Sosyo- Ekonomik İşlevleri*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004, s. 101

¹⁵⁴ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

¹⁵⁵ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

¹⁵⁶ Kaleşi, a.g.e. ss. 75-79.

¹⁵⁷ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

¹⁵⁸ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95,

¹⁵⁹ Elezoviç, a.g.e., s. 94.

¹⁶⁰ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

¹⁶¹ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

¹⁶² V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

¹⁶³ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.

¹⁶⁴ Yediyıldız, “*XVIII Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu*” V.D, sy. 18, Ankara, 1984. s.10.

¹⁶⁵ Çiftçi, a.g.e. s. 101.

¹⁶⁶ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

¹⁶⁷ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

¹⁶⁸ Elezoviç, a.g.e., ss. 88-94.

¹⁶⁹ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

¹⁷⁰ V.G.M.A., Defter no 627, Sayfa no 175, Sıra no 107.

¹⁷¹ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 83, Sıra no 89.

Vakfedilen hücreler birden çok amaca hizmet etmiştir. Doksan iki hücre vakfeden Yahya Paşa bu hücrelerin bir kısmını hanların ve kervansarayların içerisinde veya etrafında yaptırmıştır. Hanların ve kervansarayların etrafında yapılan oda ve hücrelerin bir kısmı vakıf çalışanlarına ayrılırken bir kısmı da ticari amaçlar için kullanılmıştır.¹⁷⁶ Muslihuddin b. Abdülgani Efendi hanların etrafında yaptırdığı diğer kırk altı hücreyi ise muhtemelen ticari amaçlar için kullanmıştır.¹⁷⁷ Süleyman Efendi'nin inşa ettirdiği on bir hücre hakkında geniş bilgi verilmese de bu hücrelerin medresenin yanında yer alması hasebiyle büyük bir ihtimalle öğrencilerinin hizmetine verilmiştir.¹⁷⁸ Zeynelabidin Paşa vakfettiği beş hücreyi medresesinde okuyan öğrencilere tahsis etmiştir.¹⁷⁹ Sungur Çavuş'un vakfettiği on dört hücrenin hizmet alanları ile ilgili bilgi verilmemiştir.¹⁸⁰

3. Ahırlar, Samanlıklar ve İzbelere

Ahırlar, izbeler ve samanlıklar genellikle hayvanların geceleri kapatıldıkları yerler olarak kullanılmıştır. Samanlıklarda hem hayvanlar kalmış hemde hayvanların kışlık zahireleri muhafaza edilmiştir. Fakat bu yapılar hakkında geniş bilgiler verilmemiştir. Mehmed Paşa yirmi izbe,¹⁸¹ Süleyman Efendi ise iki samanlık vakfetmiştir.¹⁸²

Vakıf kurucularının toplam vakfettiği ahır sayısı yirmi yedidir. Bunların önemli bir kısmı Yahya Paşa tarafından vakfedilmiştir. Vakfedilen on yedi ahırın bir kısmı evlerin etrafında veya altında bulunurken, diğer bir kısmı da hanların kervansarayların yanında inşa edilmiştir.¹⁸³ Diğer ahır bağışlayanlar da sırasıyla şöyledir; Mehmed Paşa üç ahır,¹⁸⁴ Halil Ağa iki ahır,¹⁸⁵ Zekeriya Efendi iki ahır,¹⁸⁶ Mustafa Nuri Bey bir ahır,¹⁸⁷ Muslihuddin b. Abdülgani bir ahır vakfetmiştir.¹⁸⁸

¹⁷² V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 155, Sıra no 39.

¹⁷³ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

¹⁷⁴ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

¹⁷⁵ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

¹⁷⁶ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

¹⁷⁷ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

¹⁷⁸ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 83, Sıra no 89.

¹⁷⁹ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

¹⁸⁰ Kaleşi, *a.g.e.*, ss. 75-79.

¹⁸¹ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

¹⁸² V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 83, Sıra no 89.

¹⁸³ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

¹⁸⁴ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

Vakıf kurucuları vakfettikleri evlerin ve odaların bir kısmını vakfa hizmet eden görevlilerin kalması için tahsis ederken, diğer bir kısmını da kiraya verip vakıflarına gelir sağlamışlardır.¹⁸⁹ Evler ve odalardan alınan ücretler çoğu vakfiyelerde açıklanmamıştır. Ahırlar, izbeler ve samanlıkların ne kadar ücretle kiraya verildikleri konusunda vakfiyelerde bilgi verilmemiştir.

Tablo 10: Gayr-i Menkul Konutlar

Gayr-i Menkul Konutlar				
	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi
1	Ev	55	Kiler	2
2	Hücre	168	İzbe	20
3	Oda	57	Samanlık	2
4	Bekar Odası	20	Sofa	5
5	Ahır	27		

B. TARIM ARAZİLERİ

Osmanlı toplumunun en önemli gelir kaynakları arasında şüphesiz tarım arazileri bulunmaktadır. Tarım arazileri tarla, çiftlik, bağ, bahçe, bostanlık ve çayırlardan oluşmaktadır. Tarım arazileri Osmanlı Devleti'nin önemli geçim kaynağı olduğu gibi vakıf müesseselerine de düzenli gelir sağlayan kaynaklardan birisidir.¹⁹⁰

1.Tarlalar

Tarlalar, şehirler ve köylerin etrafında yer alan tarım arazileridir. Makedonya'da vakıf kurucuları yirmi dört tarla vakfetmişlerdir. Bu tarlaların çoğu Osmanlı Üsküp Uç Bey'i İsa Bey'in Mehmed Bey ve Kebir Mehmed Çelebi adlı oğullarına aittir. Vakıf tarlaların büyüklüğü üç ila yetmiş blok arasında değişmektedir. Kebir Mehmed

¹⁸⁵ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 83, Sıra no 89.

¹⁸⁶ V.G.M.A., Defter no 627, Sayfa no 175, Sıra no 107.

¹⁸⁷ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

¹⁸⁸ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

¹⁸⁹ Çiftçi, *a.g.e.*, s. 101.

¹⁹⁰ Yediyıldız, "XVIII, Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu", *a.g.e.*, s. 10

Çelebi'nin vakıf tarlalarının yüz ölçümü olarak en büyük olanı yetmiş bloktur. Geriye kalan on üç tarla ise daha küçüktür.¹⁹¹ Mehmed Bey'in ise vakıf tarlaları arasında en büyük olanı altmış altı bloktur. Diğer on bir tarlanın ise yüz ölçümleri birbirinden farklıdır.¹⁹² İsa Bey, Mustafa Nuri Bey, Yahya Paşa ve Mehmed Paşa birer tarla vakfetmişlerdir.

2. Arsalar

Boyutları şekilleri belirlenmiş toprak parçalarıdır. Arsaların yüz ölçümleri birbirinden farklıdır. Bu arsalar üzerine evler inşa edildiği gibi ağaçlar dikilebilir veya küçük bahçelere de dönüştürülebilirdi.¹⁹³ Makedonya'da vakıf kurucuları kırk dokuz arsa vakfetmişlerdir. Bu arsaların önemli bir kısmı Osmanlı Üsküp Uç Bey'i İshak Bey, Oğlu İsa Bey ve torunları Sağır Mehmed Bey ve Kebir Mehmed Çelebi tarafından vakfedilmiştir. İsa Bey yirmi yedi arsa,¹⁹⁴ Kebir Mehmed Çelebi sekiz arsa,¹⁹⁵ İshak Bey beş arsa¹⁹⁶ ve Mehmed Bey dört arsa bağışlamıştır.¹⁹⁷ Diğer arsalar ise sırasıyla şöyledir: Yahya Paşa beş,¹⁹⁸ Koca Sinan Paşa üç,¹⁹⁹ Hatice Hatun b. Ahmed iki,²⁰⁰ Solak Mehmed bir²⁰¹ ve Zeynelabidin Paşa bir arsa vakfetmiştir.²⁰²

3. Çiftlikler

Çiftlik bir çift öküzle ile sürülüp işlenebilen toprak arazisini ifade eder.²⁰³ Çiftliklerin yüz ölçümleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Çiftliklerde tımar teşkilatının uygulandığı dönemlerde toprağın verimliliğine göre büyüklüğü altmış, seksen veya yüz elli dönümlük bir alanı kapsıyordu.²⁰⁴ Vakıf kurucuları çiftliklerinin içerisinde bulunan çiftlik evleri, sığırlar ve bahçeleri hakkında bilgi verirken yüz

¹⁹¹ Mehmed Bey ve Kebir Mehmed Çelebi vakfiyelerinde tarla, çiftlik, bağ ve bahçelerin yüz ölçümleri blok olarak yazılmıştır. Fakat bir blok yerin kaç metre kareye denk geldiği konusun da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde ise Makedonya'da blokta ifadesi on beş yirmi dönümden daha büyük tarlalar için kullanılmaktadır.

¹⁹² V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

¹⁹³ Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu" a.g.e., s. 7.

¹⁹⁴ Elezoviç, a.g.e., ss. 88-94.

¹⁹⁵ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

¹⁹⁶ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

¹⁹⁷ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

¹⁹⁸ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

¹⁹⁹ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

²⁰⁰ V.G.M.A., Defter no 609, Sayfa no 253, Sıra no 305.

²⁰¹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 206, Sıra no 66.

²⁰² V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

²⁰³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, 2. B., İstanbul Eren Yayınları, 1996, s.3.

²⁰⁴ Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu" a.g.e., s. 8.

ölçümleri hakkında (Mehmed Bey ve Kebir Mehmed Çelebi vakfiyeleri dışında) bilgi verilmemiştir. Mehmed Bey'in annesinden miras kalan çiftliğinin büyüklüğü iki yüz yirmi blok iken, Üsküp'te Mustafa Bey'den bin akçeye satın aldığı çiftlik altı bloktur.²⁰⁵ Kardeşi Kebir Mehmed Çelebi iki çiftlik vakfetmiştir. Çiftliklerden biri sekiz yüz altmış iki bloktur. Diğer çiftlik hakkında bilgi verilmemiştir.²⁰⁶

Mehmed Paşa üç çiftlik vakfetmiştir. İbrahim Çavuş'tan ve oğullarından satın aldığı ve İzlükokan köyünde olan çiftlikler içerisinde odalar, fırın, anbar, kiler, tarlalar, hergele, camız ve sığırlar vardır. Fakat çiftliklerin yüzölçümleri bilinmemektedir.²⁰⁷ Yahya Paşa üç çiftlik vakfetmiştir. Niğbolu'da olan çiftliği içerisinde bağ, bahçe, iki ev ve ahırlar vardır. Kara Mehmed'den aldığı çiftliğin içerisinde bir fırın, iki ev ve iki bahçe bulunmaktadır. Sofya'da olan çiftliğin içerisinde evler ve ahırların olduğu vakfiyede belirtilmiştir.²⁰⁸ Koca Sinan Paşa da Hasan Bey, Koca Bey ve Paşa Çiftliği ismiyle bilinen çiftlikleri bağışlamıştır. Hasan Bey çiftliğinde bir ev ve bir değirmen bulunmaktadır. Koca Bey çiftliği içerisinde köle, cariye, sığır ve camızlar vardır. Paşa Çiftliği'nde ise köle, cariye, camız ve sığırlar bulunmaktadır.²⁰⁹ Koca Sinan Paşa bu çiftlikleri sahip oldukları mal ve mülk ile vakfetmiştir. İsa Bey ve Mustafa Nuri Bey vakfettikleri çiftlikler hakkında vakfiyelerinde bilgi vermemiştirlerdir.

4.Bahçeler

Bahçeler, şehirlerin ve köylerin içinde veya etrafında sarılı ve açık şekilde yer alan tarım arazileridir.²¹⁰ Bu bahçelerde genellikle meyveler yetiştirilmiştir. Makedonya'daki vakıf kurucuları yirmi altı bahçe vakfetmiştir. Bazı vakıf kurucuları bahçelerde yetiştirdikleri ürünler hakkında bilgi verirken, bir kısmı da herhangi bir bilgi vermemiştir. Kebir Mehmed Çelebi, vakfettiği beş bahçeden ikisi hakkında bilgi vermiştir. Bahçelerin biri elma, diğeri ise armut bahçesidir.²¹¹ Mehmed Efendi'nin Köprülü'de vakfettiği bahçede meyveli ve meyvesiz ağaçlar vardır.²¹² Hatice Hatun Doyran'da kurduğu vakfında içinde ağaçları olan bahçeyi bağışlamıştır.²¹³ Mustafa Nuri

²⁰⁵ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

²⁰⁶ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

²⁰⁷ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

²⁰⁸ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²⁰⁹ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

²¹⁰ Yediyıldız, "XVIII Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu" a.g.e., s. 7.

²¹¹ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

²¹² V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 257, Sıra no 89.

²¹³ V.G.M.A., Defter no 609, Sayfa no 253, Sıra no 305.

Bey meyveli ağaçları olan bahçeyi vakfetmiştir.²¹⁴ Ümmühan Hatun da vakfettiği bahçenin beş dönüm olduğu bilgisini vermiştir.²¹⁵

Diğer vakıf kurucuları ise vakfettikleri bahçeler hakkında bilgi vermemişlerdir. Bunlar arasında altı bahçe vakfeden Yahya Paşa'nın vakfiyesinde bahçelerde yetiştirdiği ürünler hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.²¹⁶ Diğer vakıf kurucuları da sırasıyla Mehmed Paşa beş bahçe,²¹⁷ Mehmed Bey bir bahçe,²¹⁸ Sungur Çavuş bir bahçe,²¹⁹ Zeynelabidin Paşa bir bahçe,²²⁰ İsa Bey bir bahçe,²²¹ İshak Bey bir bahçe,²²² Ayşe Hatun b. Sağır Mehmed bir bahçe,²²³ Abdülbaki Efendi bir bahçe vakfetmiştir.²²⁴

5.Çayırlar

Osmanlı toplumunda hayvancılıkla geçimini sağlayan kimseler, hayvanlarının kışlık zahirelerini çayırlardan biçtikleri otlar ve ektikleri ekinlerden temin ederlerdi. Makedonya vakfiyelerinde toplam on altı çayır vakfedilmiştir. Bu çayırlardan sekiz tanesini Kebir Mehmed Çelebi vakfetmiştir.²²⁵ Geriye kalan sekiz çayırı vakfedenler ise sırasıyla şöyledir: Mehmed Bey iki çayır,²²⁶ İsa Bey iki çayır,²²⁷ Mehmed Paşa iki çayır,²²⁸ Yahya Paşa bir çayır,²²⁹ Zeynelabidin Paşa bir çayır vakfetmiştir.²³⁰

6.Bağlar

Osmanlı toplumunda meyve türleri içerisinde üzüm ve bağcılık oldukça yaygındır. Bu kadar yaygın olmasının en önemli nedeni üzümün birçok iklim şartlarında yetişiyor olmasıdır.²³¹ Osmanlı hâkimiyeti döneminde Makedonya'daki vakıf kurucuları tarlalarının bir kısmını bağ yapıp üzüm yetiştirmişlerdir. Aynı dönemlerde Bursa vakıf

²¹⁴ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

²¹⁵ V.G.M.A., Defter no 652, Sayfa no 101, Sıra no 182.

²¹⁶ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²¹⁷ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

²¹⁸ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

²¹⁹ Kaleşi, *a.g.e.*, ss.75-79.

²²⁰ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

²²¹ Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 88-94

²²² V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

²²³ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95.

²²⁴ V.G.M.A., Defter no 988, Sayfa no 286, Sıra no 184.

²²⁵ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

²²⁶ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

²²⁷ Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 88-94.

²²⁸ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

²²⁹ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²³⁰ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

²³¹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, 2.B., İstanbul, Paradigma Yayınları, 2013, s. 103.

kurucuları da tarlalarının bir kısmını bağ yapmışlardır.²³² Farklı bölgelerde yaşayan vakıf kurucularının da tarlalarının bir kısmında bağ yetiştirmiş olmalarının nedeni bağların ekonomik açıdan iyi bir gelir getirmesi ve bu gelirlerin vakıfların ihtiyaçlarına katkı sağlaması şeklinde açıklayabiliriz.

Makedonya’da Vakıf kurucuları toplamda on dokuz bağ vakfetmişlerdir. Bu bağlar sırasıyla şöyledir: Kebir Mehmed Çelebi beş,²³³ İsa Bey dört,²³⁴ Yahya Paşa üç,²³⁵ Sungu Çavuş iki,²³⁶ Zeynelabidin Paşa bir,²³⁷ Mehmed Paşa bir,²³⁸ Mehmed Bey bir,²³⁹ Ahmet Ağa bir bağ vakfetmişlerdir.²⁴⁰

7.Bostan

Makedonya vakıflarında üç tane bostan vakfedilmiştir. Bostanların iki tanesi Yahya Paşa tarafından vakıf edilirken²⁴¹ bir tanesi ise İsa Bey tarafından bağışlanmıştır.²⁴² Bostanlar vakıflara gelir temin etme hususunda bağlar ve bahçeler kadar rağbet görmemiştir.

8.Yaylak

Yaylak yaz mevsimlerinde hayvancılıkla uğraşan kimselerin kullandığı bereketli otların olduğu alanlardır.²⁴³ Zeynelabidin Paşa Ohri etrafında sahip olduğu üç tane yaylağını vakfetmiştir.²⁴⁴

9.Ağaçlar

Vakıf kurucuları genellikle ağaçlar hakkında bilgi verirken bahçe içerisinde meyveli ve meyvesiz ağaçların olduğunu bildirmişlerdir. Sadece Osmanlı Üsküp Uç Bey’i İsa Bey’in, Mehmed Bey ve Kebir Mehmed Çelebi adlı oğulları kurdukları

²³² Şemseddin Başol, *Kentleşme Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeni Çağ Tarih Bilim Dalı (YYDT), Ankara 2008, s. 71; Demirel, *a.g.t.*, s. 65.

²³³ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

²³⁴ Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 88-94.

²³⁵ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²³⁶ Kaleşi, *a.g.e.*, ss.75-79.

²³⁷ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

²³⁸ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

²³⁹ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

²⁴⁰ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.

²⁴¹ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²⁴² Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 88-94.

²⁴³ Şemseddin Sami, *Kâmus-i Türkî, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 2. B., İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2012, s. 1192.

²⁴⁴ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

vakıflarda ağaçların isimleri ve sayıları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Kebir Mehmed Çelebi dört yüz yetmiş üç tane kestane ağacı ve bir ceviz ağacını vakfetmiştir.²⁴⁵ Mehmed Bey İse beş ceviz ağacını ve bir armut ağacını bağışlamıştır.²⁴⁶ Ağaçların meyvelerinden elde edilen gelirlerle vakıflarının ihtiyaçları karşılanmıştır.

10.Vakıf Köyleri

Osmanlı Devleti fethettiği toprakların içerisinde bazı köyleri paşalara, vezirlere ve uç beylerine fetih ganimeti olarak vermiştir. Bu kimseler de sahip oldukları bu köylerin gelirlerini vakfetmişlerdir.²⁴⁷ Vakıf kurucularının bir kısmı vakfettikleri köylerin sadece isimleri hakkında bilgi verirken, İshak Bey ise vakfettiği Mirkokça köyünü evleri, ağaçları, tarlaları, bağ, bahçeleri, dağları ve her şeyi ile vakfetmiştir.²⁴⁸ Mehmed Bey de vakfettiği Edirne’de Uzgaç Köyü ve Kalkandelen etrafında yer alan Galata, Bozran ve Pruşçe köylerinden alınacak vergiler ve tarlalarda çalışanlar hakkında bilgi vermiştir.

Mehmed Bey’in vakfettiği köylerde meyvelerden onda bir öşür vergisi alınmıştır, koyunlardan dört koyuna bir akçe ve vakıf köylerinden başka köye evlenen kızlardan on beş akçe vergi alınmıştır.²⁴⁹

Diğer vakıf kurucuları ise sırasıyla şu köyleri vakfetmişlerdir. İshak Bey Üsküp etrafında olan Banitsave Mirkokça köylerini,²⁵⁰ Oğlu İsa Beyde Üsküp yakınlarında yer alan Dıraç ve Kaçušta (Kuçilişte) köylerini.²⁵¹ Yahya Paşa’nın vakfettiği köylerden Radoşana Köyü Üsküp civarında Karlova köyü ise Bulgaristan’da bulunmaktadır.²⁵² Koca Sinan Paşa’nın vakfettiği Köstence Köyü Romanya’dadır.²⁵³ Kebir Mehmed Çelebi de Edirne’de Uzgaç Köyü ve Kalkandelen etrafında yer alan Galata, Bozran ve Pruşçe köylerini vakfetmiştir.²⁵⁴

²⁴⁵ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

²⁴⁶ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

²⁴⁷ Yediyıldız, “XVIII Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, a.g.e., s. 8.

²⁴⁸ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

²⁴⁹ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

²⁵⁰ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

²⁵¹ Elezoviç, a.g.e., ss. 88-94.

²⁵² V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²⁵³ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

²⁵⁴ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

Tablo 11:Gayr-i Menkul Tarım Arazileri

Gayr-i Menkul Tarım Arazileri				
	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi
1	Tarla	30	Köy	15
2	Arsa	65	Ağaç	480
3	Bahçe	24	Bostan	4
4	Bağ	19	Yaylak	3
	Çiftlik	15		

C. TİCARİ İŞLETMELER

Şehirlerin merkezleri genellikle camiler etrafına toplanmış medreseler, mektepler ve imaretlerden oluşmaktadır. Bunların yanısıra sosyal müesseselere ekonomik gelir sağlayan, sanat ve ticaret erbabına tahsis edilmiş han, hamam ve çeşitli esnaf guruplarına ait dükkanlar, çarşılar ve pazar yerleri de bulunmaktadır. Bu yapılar sosyal ihtiyaçları karşıladıkları gibi önemli gelir kaynakları olmaktadır.²⁵⁵

Makedonya vakıflarının gelir kaynaklarının önemli bir kısmını ticari işletmeler olan han, hamam, kervansaray, dükkan ve değirmenler oluşturmaktadır. Esnaf guruplarının işlettiği dükkanların bir kısmı hangi ürünlerin satıldığı bilgisini verirken diğer bir kısmında ise bilgi verilmemiş sadece dükkanlar olarak vakfiyelere yazılmıştır.

1.Dükkanlar

Osmanlı toplumunda bazı çarşılarda bir tek esnaf gurubuna ait dükkanlar bulunduğu gibi birkaç esnaf gurubunun bir arada faaliyet gösterdiği dükkanlar da bulunmaktadır.²⁵⁶ Makedonya'da vakıf kurucularına ait dükkanlar farklı esnaf gurupları tarafından işletilmiştir. Vakıf dükkanlarının toplam sayısı 981'dir. Vakfiyelerde bizzat yaptıkları işi açıkladıkları dükkanlar şunlardır: Bakkal dükkanı, kasap dükkanı, ipek

²⁵⁵ Ömer Lütfü Barkan, *Osmanlı İmparatorluğun'da İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Dair Araştırmalar, Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımdan*, s. 239. İlhan Şahin, *Osmanlı'da Şehir, DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 447; Galip Çağ, *16 ve 17 Yüzyıllarda Osmanlı Hâkimiyetinde Manastır*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(YYDT), Sakarya 2010, s. 11.

²⁵⁶ Asım Yediyıldız, *Bursa'da Esnaf ve Ekonomik Hayat*, Bursa, Arasta Yayınları, 2003, s. 50

dükkanı, iplik dükkanı, abacı dükkanı, simitçi dükkanı, ekmekçi fırınları, semerci dükkanı, bıçakçı dükkanı, bezirgan dükkanı, demirci dükkanı, nalbant dükkanı, berber dükkanı, simitçi dükkanı, kepenk dükkanı, bozahane dükkanı, sabunhane dükkanı, ve debbağhane dükkanlarının isimleri geçmektedir.

Bu dükkanların yıllık gelirleri birkaç yüz akçeyi geçmemektedir.²⁵⁷ Osmanlı Üsküp Uç Bey'i İsa Bey'in vakfettiği yetmiş dükkanın her birinin aylık geliri sekiz akçeden yıllık doksan altı akçedir. Toplam bu dükkanların yıllık gelirleri ise altı bin beş yüz yirmi sekiz akçedir. Diğer vakıf kurucularının dükkan gelirleri konusunda vakfiyelerde bilgi verilmemiştir.²⁵⁸

Dükkanları vakfeden vakıf kurucuları sırasıyla şöyledir: Yahya Paşa 158 dükkan,²⁵⁹ Zeynelabidin Paşa yüz yetmiş dokuz dükkan,²⁶⁰ Süleyman Efendi yüz otuz üç dükkan,²⁶¹ İshak Bey yüz dört dükkan,²⁶² İsa Bey yetmiş dükkan,²⁶³ Muslihuddin Efendi otuz dört dükkan,²⁶⁴ Sungur Çavuş yirmi dört dükkan,²⁶⁵ Abdülbaki Efendi yirmi dört dükkan,²⁶⁶ Koca Sinan Paşa yirmi dükkan,²⁶⁷ Mehmed Paşa dokuz dükkan,²⁶⁸ Ayşe Hatun bt. Sağır Mehmed yedi dükkan,²⁶⁹ Mustafa Nuri Bey beş dükkan,²⁷⁰ Sadi Efendi dört dükkan,²⁷¹ Halil Ağa üç dükkan,²⁷² Hatice Hatun bt. Nuh iki dükkan,²⁷³ Ayşe Hatun bt. Hüdaverdi iki dükkan,²⁷⁴ Ahmed Ağa iki dükkan vakfetmiştir.²⁷⁵

Otuz bir vakıf kurucusunun on beş tanesi dükkanlar ile birlikte bir çok mal ve mülk de vakfetmişlerdir. Çeşitli esnaf gurupları tarafından işletilen dükkanlar vakıfların ihtiyaçlarını karşılamada önemli katkılar sağlamışlardır.

---

²⁵⁷ Faroqhi, *a.g.e.*, s. 37.

²⁵⁸ Sulejman Baki, *a.g.t.*, ss. 74-75.

²⁵⁹ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²⁶⁰ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

²⁶¹ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 83, Sıra no 89.

²⁶² V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

²⁶³ Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 88-94.

²⁶⁴ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

²⁶⁵ Kaleşi, *a.g.e.*, ss. 75-79.

²⁶⁶ V.G.M.A., Defter no 988, Sayfa no 286, Sıra no 184.

²⁶⁷ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

²⁶⁸ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

²⁶⁹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95.

²⁷⁰ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

²⁷¹ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 185, Sıra no 141.

²⁷² V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 83, Sıra no 89.

²⁷³ V.G.M.A., Defter no, Yok, Sayfa no 131, Sıra no 121.

²⁷⁴ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 61, Sıra no 18.

²⁷⁵ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.

2.Hanlar

Hanlar ticaret yolları üzerine veya şehirlere inşa edilmiş yapılardır.²⁷⁶ Hanlar hücre şeklinde birçok odanın birleşmesiyle meydana gelmektedir. Tüccar taifesinin ve değişik ülkelerden gelen yolcuların konaklamaları, ticaret yapmaları ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla oluşturulmuş, iki ya da üç katlı binalardır. Hanlar alt katları depolardan, üst katları ise ticaret yapmak ve barınmak amacıyla yapılmış odalardan oluşmaktadır.²⁷⁷

Makedonya'da on dört han vakfedilmiştir. Hanların bir kısmı hakkında bilgi verilirken diğer bir kısmının ise sadece isimleri yazılmıştır. Muslihuddin Efendi beş tane han vakfetmiştir. Üsküp'te yaptırdığı Şengül Hamamı yanında olan altı üstlü odalar ve ahırlardan oluşan hanın tamamını vakfetmiştir. Yine Üsküp'te inşa ettirdiği Yahudi hanları ismiyle anılan iki hanın birisi on dokuz hücreli diğeri de yirmi altı hücrelidir. Muslihuddin Efendi Yeni Pazar'da yaptırdığı hanın önünde altı dükkan olduğunu belirtmiştir. Fakat hanların hangi esnaf gurupları tarafından işletildiği, aylık - yıllık gelirlerinin ne kadar olduğu konusunda bir bilgi verilmemiştir. Bu hanların bakım ve onarımlarının vakıf gelirlerinden yapılması şart koşulmuştur.²⁷⁸

Muhyiddin Efendi Üsküp'te yaptırdığı Körükçü Hanı ismiyle meşhur olan hanın alt katında ve üst katında odalar bulunmaktadır. Fakat odaların sayıları ve hanın gelirleri konusunda açıklama yapılmamıştır.²⁷⁹

Mehmed Paşa yaptırdığı dört hanı,²⁸⁰ Ayşe Hatun bt. Hüdaverdi inşa ettirdiği bir hanı,²⁸¹ Mustafa Nuri Bey iki hanı²⁸² ve Sungur Çavuş'ta bir hanı vakfetmiştir.²⁸³ Vakfiyelerde hanların isimleri haricinde hiçbir bilgi verilmemiştir.

3.Hamam

Osmanlı şehirlerinde hamamlar insanların dinlenme, toplanma, temizlenmemekaları olarak kullanılmaktadır.²⁸⁴ Makedonya'da toplam on altı hamam

²⁷⁶ Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Hanlar, Kervansaraylar Oteller ve Çeşitli Barınma Yerleri*, T.C. İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği, Yayınları, 2013, s. 81.

²⁷⁷ Çiftçi, *a.g.e.*, s. 101; Başol, *a.g.t.*, s. 55.

²⁷⁸ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 3, Sıra no 3.

²⁷⁹ V.G.M.A., Defter no 990, Sayfa no 494, Sıra no 209.

²⁸⁰ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

²⁸¹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 61, Sıra no 18.

²⁸² V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

²⁸³ Kaleşi, *a.g.e.* ss. 75-79.

bağışlanmıştır. Bu hamamların çoğu tekli, İshak Bey ve Yahya Paşa Hamamları ise çifte hamamlardandır. Çifte hamamlarda erkek ve kadın bölümleri ayrı fakat hamamlar birbirine bitişik olarak inşa edilmiştir. Tek hamamlarda ise kadınlar ve erkekler belirli gün ve saatlerde hamamı kullanmışlardır.²⁸⁵

İshak Bey'in vakfettiği çifte hamamın bir bölümü erkeklere diğer bölümü kadınlara ayrılmıştır. 1552 yılı defterlerinde Çifte Hamam'ın yıllık geliri yirmi bin akçedir.²⁸⁶

Koca Sinan Paşa iki hamam vakfetmiştir. Farklı yerlerde olan bu hamamların birinin etrafında sekiz dükkan, diğer hamamın yanında on iki dükkan olduğu Sinan Paşa'nın vakfiyesinde belirtilmiştir.²⁸⁷

Muslihuddin Efendi ise iki hamam vakfetmiştir. Vakfettiği hamamın birisinin üçte birlik hissesini elinde bulunduran Mehmed Efendi'ye kırk bin gümüş dirhem ödemiş ve onun hissesini satın almıştır. Hamamların gelirleri olduğu gibi bakım ve onarımlarına da büyük meblağlar harcanmıştır. Hamamın tamiri için altmış bin akçe harcamıştır. “Şengül Hamam” ismi ile anılan hamamın ahır ve arsası vardır.²⁸⁸ Bursa'da da Şengül ismi ile anılan bir hamam bulunmaktadır. Bu iki hamamın isim olarak aynı olmaları dışında banileri farklıdır. Bursa'daki hamam Sultan tarafından yaptırılmış Üsküp'teki ise Muslihuddin Efendi tarafından inşa ettirilmiştir.²⁸⁹

Süleyman Efendi vakfettiği hamamın etrafında on beş dükkanın yer aldığını vakfiyesinde belirtmiştir.²⁹⁰ İsa Bey Üsküp'te ve Kalkandelen Kasabası'nda olan iki hamamını vakfetmiştir.²⁹¹ Kebir Mehmed Çelebi de inşa ettirdiği hamamını vakfına bağışlamıştır.²⁹²

Yahya Paşa yedi hamam vakfetmiştir. Bunların altısı tekli hamam biriside çifte hamamdır. Tekli hamamlar hakkında şu bilgiler verilmiştir: Yaptırdığı bir hamamın etrafında yirmi üç dükkan ve bir ev bulunmaktadır. Farklı yerde inşa ettirdiği

---

²⁸⁴ Özer Ergenç, *XVI, Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006, s. 85.

²⁸⁵ Elif Şehitoğlu, *Bursa Hamamları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, yt. s. 8.

²⁸⁶ Baki, *a.g.t.*, s.74.

²⁸⁷ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

²⁸⁸ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

²⁸⁹ Şehitoğlu, *a.g.e.*, s.61

²⁹⁰ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

²⁹¹ Elezoviç, *a.g.e.*, s.94.

²⁹² V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

hamamının yanında olan sabunhane, bahçe ve bağı da vakfetmiştir. Bir hamamın yanında da boş bir arsa vardır. Diğer iki hamamın yanında ne olduğu konusunda bilgi yoktur.²⁹³

İshak Bey'in vakfettiği çifte hamamın yıllık geliri yirmi bin akçedir. Hamamların ve etraflarında inşa ettirilen dükkanların sahip oldukları gelir miktarları vakıflar için iyi bir kaynak oluşturmaktadır.

4.Kervansaray

Şehirlerarasında ve yollar üzerinde çeşitli ihtiyaçları karşılaması için kervansaraylar inşa edilmiştir.²⁹⁴Misafirler, yolcular, tüccarlar ve kervanlar buralarda konaklar, getirdikleri malları satarlar ve dönerken de gerekli alışverişlerini yaparlardı.²⁹⁵

Makedonya vakıf kurucuları beş tane kervansaray vakfetmişlerdir. Yahya Paşa iki kervansaray inşa ettirmiştir. Makedonya'da yaptırdığı kervansarayının yanında yedi dükkanın bulunduğu vakfiyede belirtilmiştir. Niğbolu'da inşa ettirdiği kervansarayın altı üstlü otuz sekiz hücre ve bir ahırdan meydana gelmektedir ve etrafında biri kasap dükkanı olmak üzere onbir dükkan bulunmaktadır.²⁹⁶

Süleyman Efendi, inşa ettirdiği iki kervansaraydan birinin etrafında on beş dükkan, bir samanlık ve taş duvarının olduğunu belirtmiştir. Diğer kervansarayın yanında da beş dükkan vardır.²⁹⁷

İsa Bey Üsküp'te iki kervansaray yaptırmıştır. Kervansarayın birisinin yanında Hoca Sinan'dan aldığı bir arsa vardır. Diğer kargir kervansaray yanında dükkanlar bulunmaktadır. Fakat dükkanların sayıları hakkında açıklama yapılmamıştır.²⁹⁸

5.Ribat

Ribatlar genellikle sınır boylarında ve stratejik yerlerde ordu birlikleri ve binek hayvanlarının konkladıkları yapılar olarak inşa edilmiştir. Fakat XII. yüzyıldan sonra

---

²⁹³ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²⁹⁴ Şebnem Akalın, "Kervansaray", *DİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 299.

²⁹⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 81

²⁹⁶ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

²⁹⁷ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

²⁹⁸ Elezovic, *a.g.e.*, s. 95.

sınır boylarında yer alan ribatların işlemleri değişmiştir. Ticaret yolları üzerinde yer alan ribatlar kervansaraylara dönüştürülmüştür.²⁹⁹

Makedonya vakıfları içerisinde Muslihuddin Efendi bir ribat yaptırmıştır. Ribatın etrafında dükkanlar vardır, fakat sayıları belirtilmemiştir. Bu ribatın ticari amaçlar için kullanıldığını düşünebiliriz.³⁰⁰

6.Değirmenler

Değirmenler, tahıl ürünlerinin öğütülüp un haline getirilmesine yarayan araçların kurulu olduğu yapılardır. Osmanlı toplumunda halkın çoğunluğunun kullandığı değirmenler hemen hemen her köy ve şehrin yakınlarında bulunuyordu.³⁰¹ Bu yapıların içerisinde bulunan tekerlek biçimindeki değirmen taşları, su veya yel gücüyle döndürülerek tahıl tanelerini ezip una dönüştürüyorlardı.³⁰² Kayıtlara göre XVII. yüzyılda İstanbul'da üç çeşit değirmen kullanılmıştır. Bunlar arasında en yaygın olarak kullanılanlar su değirmenleridir. At ve yel değirmenleri ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmıştır.³⁰³

Muslihuddin Efendi vakfı Makedonya vakfiyeleri içerisinde değirmen taşlarının sayılarının belirtildiği tek vakfiyedir. Muslihuddin Efendi bağışlamış olduğu değirmen binalarının içerisinde tek taşlı, iki taşlı, üçtaşlı, dört taşlı ve beş taşlı olan değirmenler olduğunu belirtmektedir³⁰⁴ Makedonya'da diğer vakıf kurucuları bağışladıkları değirmenlerin içinde ayrı bölümlerin olduğunu ve bu bölümlerin de değirmen görevi gördüğünü belirtmişlerdir. Değirmeni oluşturan bu bölümlerin sayıları bir ila dokuz arasında değişmektedir.

Makedonya'da toplam seksen sekiz değirmen vakfi kurulmuştur. Bunlarda sırasıyla şöyledir: Mehmed Paşa yirmi iki değirmen,³⁰⁵ Yahya Paşa on altı değirmen,³⁰⁶ İsa Bey on üç değirmen,³⁰⁷ Koca Sinan Paşa on iki değirmen,³⁰⁸ Sungur Çavuş altı

²⁹⁹ Akalın, *a.g.m.*, s. 299.

³⁰⁰ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

³⁰¹ Yediyıldız, *XVIII Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu*” *a.g.e.* s. 12.

³⁰² Çiftçi, *a.g.e.*, s. 107.

³⁰³ Salih Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticaret (1740-1840)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001, s. 85. geniş bilgi için ayrıca bkz

³⁰⁴ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

³⁰⁵ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

³⁰⁶ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

³⁰⁷ Elezoviç, *a.g.e.*, ss.88-100.

³⁰⁸ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

değirmen,³⁰⁹ Kebir Mehmed Çelebi altı değirmen,³¹⁰ Muslihuddin Efendi beş değirmen,³¹¹ Abdülbaki Efendi iki değirmen,³¹² Zeynelabidin Paşa bir değirmen,³¹³ Mehmed Bey üç değirmen,³¹⁴ Ahmed Ağa iki değirmen,³¹⁵ Mustafa Nuri Bey bir değirmen³¹⁶ Hatice Hatun bt. Ahmed bir değirmen,³¹⁷ Ayşe Hatun bt. Sağır Mehmed bir değirmen vakfetmiştir.³¹⁸ Değirmenler halkın ürettiği hububatı işlemiş ve halkın un ihtiyacını karşılamışlardır. Bu işlerden elde edilen gelirle de vakıfların ve birçok hayır kuruluşunun giderlerini karşılamışlardır.

Tablo 12: Gayr-i Menkul Ticari İşletmeler

Gayr-i Menkul Ticari İşletmeler				
	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi
1	Dükkânlar	981	Hamam	16
2	Değirmenler	88	Kervansaray	5
3	Han	14	Ribat	1

Osmanlı döneminde Makedonya’da kurulan vakıfların gelirlerinin önemli bir kısmı dükkanlardan, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, değirmenler ve ribatlar gibi ticari gelir getiren işletmelerden karşılanmıştır. Ticari işletmeler arasında dükkanların sayısının bine yaklaşması da ekonomik açıdan oldukça dikkat çekicidir.

II. MENKUL VAKIFLAR

Menkul malların vakfedilip vakfedilmeyeceği tartışmalı bir konu olmuştur. Bu tartışmanın nedeni, menkul malların vakıfta olması gereken ebedilik özelliğini taşınamamasıdır. Ancak daha sonra bazı şartlara bağlı olarak menkul mallarında vakfedilebileceğine dair fetva verilmiştir. Çünkü menkul malların vakfedilmesinde insanlara fayda vardır. Ayrıca bu durum vakıf kurumunun da sınırlarını

³⁰⁹ Kaleşi, *a.g.e.*, ss. 75-79.

³¹⁰ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

³¹¹ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

³¹² V.G.M.A., Defter no 988, Sayfa no 286, Sıra no 184.

³¹³ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

³¹⁴ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

³¹⁵ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.

³¹⁶ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

³¹⁷ V.G.M.A., Defter no 609, Sayfa no 253, Sıra no 305.

³¹⁸ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95.

genişletmektedir. Menkul vakıfların vakfedilmesi için gereken şartlar ise şunlardır: Vakfedildiğine dair ayet veya hadisın olması, tabi olduğu bir gayrı menkulün bulunması ve vakıf konusunda teamülün olmasıdır.³¹⁹

A. PARA VAKIFLARI

Para vakıflarının ne zaman kurulmaya başladığı konusunda elimizde yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak Osmanlı toplumunda para vakıflarından bahseden ilk risalelere XV. yüzyılda rastlıyoruz. Sonraki zamanlarda para vakıflarının yaygınlaşması bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Para vakıflarının en çok tartışıldığı dönem ise Kanuni Sultan Süleyman dönemidir. Kanuni Sultan Süleyman, Rumeli Kazaskeri Çivizâde Muhyiddin Efendi'nin para vakıflarına faiz karıştığı için haram olduğu düşüncesinden etkilenerak bir süre para vakıflarını yasaklamıştır.³²⁰ Ancak Ebussud Efendi'nin şeyhülislamlığı zamanında para vakıfları tekrar serbest bırakılmıştır. Para vakıfları ile ilgili Ebussud Efendi “*Risale Fi Vakfi'l- Menkul Ve'n nukuûd*” adlı eserini yazmıştır. Para vakıfları döneminin en çok tartışılan fıkıh konularından biri olmuştur.³²¹

Para vakıfları tartışılmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde oldukça yaygın olarak kurulmuştur. Makedonya vakıfları içerisinde sadece para vakfi kuranlar olduğu gibi hem para hem de mal ve mülk vakfedenler olmuştur. Otuz bir vakıf içerisinde on dört tane para vakfi bulunmaktadır.

Tablo 13: Para Vakfi Kuranların Tablosu

	Vakıf Kurucusu	Ünvan	Kuruş	Akçe	Dirhem	Gayrı-1 Menkuller	şehir
1	Mehmed Paşa	Vezir	10.000			Gayr-1 Menkul	Üsküp
2	Mustafa Paşa	Mutassrıf		350.000		Gayr-1 Menkul	Ohri
3	Sungur Çavuş				30.000	Gayr-1 Menkul	Manastır

³¹⁹ Hamdi Döndüren, *günümüzde Vakıf Müessesleri*, İstanbul, Erkam Yayınları, 1418/1988, s. 41.

³²⁰ Mehmet şimşek, *Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar*. A.Ü.F.İ.D.(Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi), Ankara 1985, C. XXIV. s. 211. Ayrıca bkz, Demirel, *a.g.t.*, s. 71

³²¹ İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, 2. B., 2015, İstanbul, Ensar Neşriyat 2015, s. 41.

Geniş bilgi için ayrıca bkz.

4	Ahmed Ağa	Âyan		90.000		Gayr-1 Menkul	Köprülü
5	Zeynelabidin Paşa			12.000		Gayr-1 Menkul	Ohri
6	Süleyman Efendi	Miriul Evvel	4.000			Gayr-1 Menkul	Üsküp
7	Yusuf Ağa	Mir-i Alem	1.000			Gayr-1 Menkul	Prilepe
8	Ayşe bt.Sağır Mehmed			14.000		Gayr-1 Menkul	Üsküp
9	Ayşe bt.Hüdaverdi			60.000		Gayr-1 Menkul	Manastır
10	Hatice bt. Nuh		200			Gayr-1 Menkul	Üsküp
11	Halil Ağa b.Mustafa		400			Gayr-1 Menkul	Manastır
12	Ahmed b.İbrahim		400				Manastır
13	Hasan Ağa b. Halil		560				Manastır
14	Mehmed b. İbrahim		600				Manastır

Makedonya vakıfları içerisinde on dört adet para vakfı bulunmaktadır. Para vakıflarının 11'inin kurucusu erkek iken, 3 tanesinin kadındır. Bunlar içerisinde on bir vakıf kurucusu para vakfı kurmakla birlikte sahip oldukları mal ve mülkleri de vakfetmişlerdir. Üç vakıf kurucusu ise sadece para vakfı kurmuştur. Vakıf kurucuları vakfettikleri paraları yıllık kâr karşılığında işletilmek üzere vermişlerdir. Buradan elde edilen gelirler ile vakıfların ihtiyaçları karşılanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde para vakfı kuran kimselerin yıllık işletmeye verdikleri paralardan % 10, % 15 ve % 20 oranlarında kâr elde etmeleri hukukçular tarafından kabul edilmişse de zaman içerisinde para vakfı kuran kişilerin sayılarının çoğalmasıyla

birlikte işletmeye verilen paralardan yıllık elde edilen kâr miktarına da sınırlama getirilmiştir. Ebussuud Efendi'nin verdiği fetvayla para vakıflarından elde edilebileceken yüksek kârın miktarı % 15 olarak belirlenmiştir. % 15 kârın üzerinde işletmeye veren vakıf sahiplerine tazir ve hapis cezası uygulanacağı kuralı getirilmiştir.³²²

Makedonya'da on dört para vakfı kurucusunun sekiz tanesi paralarını yıllık % 15 kâr karşılığı işletmeye vermiştir. Üsküp Uç Bey'i İsa Bey'in torunu Ayşe Hatun kurduğu para vakfından yıllık % 10 kâr almıştır. Mehmed Paşa ve Ayşe Hatun vakfettikleri paralarının yıllık % 20 kâr ile işletilmesini şart koşmuşlardır. Mehmed Paşa ve Ayşe Hatun kurdukları para vakıflarında Ebussuud Efendi'nin fetvasından sonra %15 kâr kuralına uymayarak % 20 kar karşılığı paralarını işletmişlerdir. Bu kurala uymadıklarından dolayı herhangi bir ceza uygulanıp uygulanmadığı bilinmemektedir.

Murat Çizakça Bursa'da kurulan on beş bin para vakfı üzerine yaptığı araştırmasına göre para vakıfları ortalama % 12 kâr ile işletilmiştir.³²³ Şehirlere göre elde edilen kâr oranları değişmektedir. Her ne kadar işletmeye verilen paraların en yüksek kâr oranı % 15 olarak belirlenmişse de vakıf kurucuları arasında % 20 kâr ile paralarını işletmeye verenlerin örnekleri de vardır. Ayrıca % 10 kâr ile de paralarını işletenler bulunmaktadır. Fakat para vakıflarında yaygın olarak % 15 kâr oranı uygulanmıştır.

Yusuf Ağa da kurduğu para vakfının rehin ve kefil karşılığı işletmeye verilmesini şart koşmuştur. Fakat elde edilecek gelirin miktarını açıklamamıştır. Sungur

³²² Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 2. B., İstanbul, Cihan Matbaası, 1996, ss. 227-228.

³²³ Murat Çizakça, *Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul, İlmî Neşriyat, 1993. s. 72.

Para Vakıfları İle İlgili Bazı Terimler Şunlardır:

İstiğlal	: Gelir getirmek, Akgündüz, <i>a.g.e.</i> , s. 225.bkz
İstirbah	: Kâr getirmesi amacıyla paranın işletmeye verilmesi.
Kefil-i melî	: Kefil olan kimsenin ihtiyaç duyulduğunda borcu ödeyecek paraya sahip olmasıdır.
Muamele-i şer'iyye	: Şer'i hükümlere uygun olarak yapılan ticaret işlemi. Döndüren, <i>a.g.e.</i> , s. 101 .bkz
Murabaha	: Malın Satış fiyatı ve maliyeti üzerine belirli miktarda kâr eklemek suretiyle yapılan satış. Döndüren, <i>a.g.e.</i> , s. 101. bkz
Murabaha-i mer'iyye	: Ticarete devletin belirledi kâr sınıridir.
Rehn-i kavî	: Borç karşılığında teminat olarak bırakılan malın borçlun malı olması.
Rıbh	: Kâr kavramları için bkz. Akgündüz, <i>a.g.e.</i> , s. 224; Döndüren, <i>a.g.e.</i> , s. 101.

Çavuş ve Hatice Hatun kurdukları para vakıflarında paralarının yıllık işletmeye verilip verilmeyeceği konusunda herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

Para vakıfları üzerinde yapılan onlarca tartışmalara rağmen, Osmanlı hâkimiyeti altında olan Anadolu ve Balkanlar'da birçok para vakfı kurulmuştur. Vakıf sahipleri arasında sadece para vakfı kuranlar olduğu gibi, paralarıyla birlikte birçok mal ve mülk de vakfedenler olmuştur. Bu paralar belirli kârlar karşılığı işletmeye verilip paraların sağladığı gelirlerle vakıfların yaptırdıkları camiler, mescitler ve medreselerin halı, hasır ve kandil yağı gibi ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca bu yerlere tayin ettikleri muallim, imam vb. görevlilerin maaşları da bu gelirlerden ödenmiştir. Yılın mübarek gün ve gecelerinde mevlit okumaları ve halka ikramlar yapılmıştır.

B. KİTAP VAKIFLARI

Eğitim ve Öğretim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde şüphesiz kitaplar önemli bir araçtır. Kitaplar sayesinde bilgilerin nesilden nesile aktarılması gerçekleşmiştir. Kitaplar vasıtasıyla geçmişte yaşamış milletler hakkında bilgilere ulaşmaktayız. Kitaplar insanların bilgilenmesini, eğitim ve kültür birikiminin yaygınlaşarak gelişmesini sağlamıştır.³²⁴ Bir toplumu tanımanın en temel yolu o toplumun sahip olduğu kitaplardır. Çünkü kitaplar toplumun ilim, kültür, medeniyet, zihniyet ve ahlak dünyasını yansıtan en temel göstergelerdir.³²⁵ Osmanlı toplumunu tanımada da şüphesiz kitaplar önemli bir yere sahiptir. Osmanlı toplumunda insanların ellerinde bulundurdukları kitapları, bir kısım insanlar ailelerinin faydalanmasına bırakırken, diğer bir kısmı ise ellerinde bulundurdukları kitapları vakfederek, kitapları satın alma imkânı olmayan insanların, öğrencilerin kısacası herkesin faydalanmasına sunmuşlardır.

Osmanlı Devleti 1391 yılında fethettiği Makedonya'da³²⁶ XV. - XVII. yüzyıllarda seyfiye sınıfına mensup kişilerin üç tane kitap vakfı kurduklarını vakfiyeleri aracılığıyla öğreniyoruz. İlk kitap vakfı Üsküp'ü fetheden Paşa Yiğit Bey'in oğlu Üsküp Uç Beyi İshak Bey tarafından kurulmuştur. İkincisi ise İshak Bey'in Oğlu Üsküp Uç

³²⁴ Nezaket Özdemir, "Kütüphane ve Kütüphanecilik Üzerine" "Bursa Kütüphaneleri", ed. Ali İhsan Karataş, Bursa Büyük Şehir Belediyesi, 2013, s. 15.

³²⁵ Ali İhsan Karataş, "Bursa'da Kitaplar ve Kütüphaneler", "Bursa Kütüphaneleri" ed. Ali İhsan Karataş, a.g.e., s. 53.

³²⁶ Görgiev, a.g.e., s. 13.

Beyi İsa Bey tarafından kurulan en büyük kitap vakfıdır. Üçüncü kitap vakfının sahibi ise Koca Sinan Paşa'nın oğlu Mehmet Paşa'dır.

Osmanlı Devleti'nde vakıf kurucularının vakfettiği kitaplar genellikle medreselerde, camilerde, mescitlerde, tekkelerde, türbelerde ve evlerde muhafaza edilmiştir. Osmanlı devletinde müstakil bir binaya sahip olan ilk kütüphane Köprülü Kütüphanesi'dir. Bu bilgiyi Köprülü Mehmed Paşa'nın vakfiyesinden öğreniyoruz.³²⁷ Mehmed Paşa'nın vakfettiği kitaplar kendi türbesinde muhafaza edilmiştir. İshak Bey ve oğlu İsa Bey'in vakfettiği kitapların nerede muhafaza edildiği bilgisi vakfiyelerde açıklanmamıştır. En çok kitaplardan öğrencilerin istifade edecekleri düşünüldüğünde kitapların medresede korunmuş olma ihtimali yüksektir.

İshak Bey Tarafından Vakfedilen Kitaplar

Tefsir kitapları:

Zemahşerî'nin Keşşâf'ının tamamı, Begavî Tefsiri'nin, Mevlânâ Sâd'ın Haşiyetül keşşâf.

Fıkıh Kitapları

el-Hidâye fi-l fikh, Cevherizâde'nin hidâyesi, Sadr-ı Şerîat Mukerrer, Gunyetu'l-Fetâvâ, Fetâvâ-ı Kâdı Hân, Fetâvâ-i Câmî'l-Usul, Cevahir'in Min Şurûh Manzume, Şerhu Mecmeul Bahreyni İbn-i Fereşteh.

Kelam Kitapları

Mevlânâ Seyyid Şerîf'in Şerhu'l Mevâkıf, Umde fi-l Kelam, Şerhi'l Umde fi-l Kelam, Tevdîhu Makasid fi-l Cer, Telvih,

Lügat Kitabı

Cevheri'nin Sihâh sözlüğünün tamamı.

Felsefe Kitabı

Ekmeluddin'in Şerhu Meşârik.

Tasavvuf Kitabı

---

³²⁷ Hakan Anameriç, *Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi*, (I-XXXV), O.T.A.M, sy, 19, Yıl 2005, s. 68.

Teshîlu Letaifi'l İşarât.

Belagat Kitabı

Seyyid Şerif'in Şerhu'l- Miftâh.³²⁸

İsa Bey'in Vakfettiği Kitaplar:

Tefsir Kitapları:

KeŐşaf iki cilt, diğer KeŐşaf üç cild, Tefsir-i Kebîr'in tamamı on altı cild, diğer Tefsir-i Kebîr iki cild, Tefsir-i Kâdı müzehheb bir cild, diğer Tefsir-i Kâdı tamamı bir cild ve yeni Tefsir-i Kâdı birinci cildi, Tefsiri Takrîb iki cild, Tefsir-i Kâşani dört cild, Tefsir-i Kevâşi iki cild, diğer Tefsir-i Kevâşi tamamı bir cild, Tefsir-i Tebsirat altı cild, Tefsir-i Begâvi dört cild, diğer Tefsir-i Begâvi tamamı bir cild, Tefsir-i Ebi Leys iki cild, Tefsir-i Vecîz tamamı bir cild, Tefsir-i Şeyh iki cild, Keşfu KeŐşaf iki cild, Şerhu KeŐşaf Mevlana Saduddin ve Mevlana Seyyîd Şerîf bir cild, diğer Hâşiyetu'l KeŐşaf Seyyid Şerif bir cild, diğer Hâşiyetu'l KeŐşaf Taftazani bir cild, diğer Hâşiyetu'l KeŐşaf reddun âlâ Zemahşeri bir cild, Garibû'l Kur'an bir cild, Cevâhiru'l Kur'an bir cild, diğer Tefsir-i Kevâşi iki cild, Usûlu'l Kur'an bir cild, Tefsir-i Şehir Necmuddin tamamı iki cild, Tefsir-i Sâlebi altı cild.

Kıraat Kitapları

Őâtibi iki cilt, Câbiri'nin Câmîu'l adlı eseri bir cilt, Vukûf-u Secâvend bir cild, Ahkâmu'l-Kur'an - Ebi Bekir er-Razi, Efrâdu Kıraatî Asım bir cilt, diğer Őâtibî meâ Şerh-i Râi bir cilt.

Hadis Kitapları

Sahih-i Muslim altı cilt, Sahih-i Buhâri altı cilt, diğer Sahih-i Buhâri bir cilt, Şerhu Buhâri Li-Kirmâni, Şerhu Buhâri li ZerkeŐi, Şerhu Muslim dört cilt, Câmîu'l-Usul iki cilt, Mesâbih tamamı bir cilt, diğer Mesâbih bir cilt, Meşârik bir cilt, Şerhu el-Mesâbih li-Zeyni'l Arab tamamı bir cild, Şerhi Mesâbih Kâdı Beydavi bir cilt, Câmîu'l

---

³²⁸ V.G.M.A, Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no, 194, Kaleşi, *a.g.e.*, s. 99.

Sahih bir cilt, Şerhi Meşârik İbn Fereşteh bir cilt, Mulahas bir cild, Kitabu's-Şifa fi Nâti'l-Mustafa, bir cilt, İhyau'l- Ulum meâ Şerhi'l Ferâiz, bir cilt, diğer Muhtasar Sahihi Buhâri iki cilt, diğer Nefisi Buhâri bir cilt, Mişkâtu'l Mesâbih bir cilt, Kâdı İyazuddin bir cilt, Şerhu Meşârik Mevlanâ Ekmeluddin bir cilt, diğer Şerhi Meşârik Mevlanâ Ekmeluddin iki cilt, diğer Muhtasar Buhâri bir cilt, Kenzu'l Ebrar bir cilt.

Vaaz Kitapları

Terhîb Tergîb bir cilt, Risale fil Vaaz bir cilt, Tezkiretu'l-Kurtûbi üç cilt, Gâyetu'l-Sual fil Âdiye, bir cilt, Minhâcu'l Ârifin bir cilt, Erbâi'ne Mahkî bir cilt, Zuhru'l Âbidin bir cilt, İhya Ulum dört cilt, Kitabı Mekkûn ve Sırrı Mesun bir cilt, Ravdatu'l Ulemâ Meâ ehreu'l Riyad bir cilt, Nesâihû Şeyh Zeynelabidîn el-Hafi bir cilt, Medaricu's-Sâlikin Meâ Pezdevi bir cilt.

Usûl-i Fıkıh Kitapları

Metni Pezdevi bir cilt, Tavdîh tamamı bir cilt, Telvîh tamam bir cilt, Keşfu Pezdevi iki cilt, Şerhu ezdevi Mevlana Ekmeluddin iki cilt, Şerhu Muhtasar İbn Hacib Mevlana Udeb bir cilt, Haşiyetu't-Telvih Mevlana Husrev, diğer Haşiyetu't-Telvih Mevlana Husref dört cilt, Câmiu'l Esrâr Şerhu - Menâr bir cilt, Tahkik iki cilt, Şerhu Udeb bir cilt, diğer Şerhu Udeb Meâşşa bir cilt, Haşiyetu Şerhi Udeb Ebheri bir cilt, diğer Şerhu Udeb li Seyyid Şerif altı cilt. diğer Şerhu Udeb Meâ Haşiyetu'l Şerhu Metâli li Seyyid Şerif altı cilt, Metni Muhtasar Mâ Muhteheb bir cilt, Haşiyetu'l Muğni Musannifek bir cilt.

Fıkıh Kitapları

Hidâye tamam iki cilt, diğer Hidâye Tamamı iki cilt, Kifâye fi Şerhi'l-Hidâye üç cilt, Şerhu Hidâye Mevlana Ekmeluddin iki cilt, Şerhu Hidâye Hâbbâzi bir cilt, Nihâye fi Şerhi Hidâye birinci cildi. Muhît üç cilt, İhtiyâr fi Şerhi Muhtâr bir cilt, Kâfi Şerhu Vâfi üç cilt. Diğer Kâfi beş cilt, Sadru Şeri' tamamı bir cilt, Diğer Sadru Şeri'a tamamı bir cilt, Siyer-i Kebîr bir cilt, Tecrid Fil Fıkıh bir cilt, Metni Mecme'u bir cilt, Diğer Metni Mecme'u bir cilt, Şerhu Mecme'u İbn Fereşteh bir cilt, Diğer Şerhu Mecme'u tamam İbn Fereştebh bir cilt, Şerhu Manzûme bir cilt, Şerhi Camiu'l Kebîr iki cilt, Diğer Şerhi Telhis Câmiu'l -Kebîr bir cilt, Câmiu'l Sağîr bir cilt, Diğer Câmiu'l Sağîr

bir cilt, Şerhu Kenz li- Koçhisârî bir cilt, Ecnas bir cilt, Metni Nâfi bir cilt, Kudûrî bir cilt, Tuhfetu’-l Fukâha bir cilt, Diğer Şerhu Hidâye ekmel bir cilt, Şerhu Luma fi-İfâkîh bir cilt, Durerul Bihâr bir cilt, Nihâyetul Şerhul Hidâye tamamı üç cilt.

Fetva Kitapları

Hulâsa iki cilt, Diğer Hulâsa iki cilt, Fusûlu Umâda bir cilt, Gunyetu’-l Fetâvâ bir cilt, Diğer Gunyetu’-l Fetâvâ bir cilt, Mecm’ul-Fetâvâ bir cilt, Fetâvâ ve Hayyiz bir cilt diğer Fetâvâ Hazâne ve Furuk bir cilt, Câmîul Fusul Fetâvâ bir cilt, Cevâhîrul Fetâvâ bir cilt, Hazânetu’-l Fetâvâ bir cilt, Munyetu’-l Mufti bir cilt, Gunyetu’-l Fetâvâ bir cilt, Fetâvâ Sugrâ Hâsî bir cilt, Nefis Fetâvâ Kâdı Han tamam bir cilt, Kâdı Han dört cilt, Fetâvâ Bezzâi iki cilt, Şerhu Ferâid li-Şihâbeddin bir cilt, Şerhu Ferâid Mevlana Fetri bir cilt, Tetimmetu’-l Fetâvâ bir cilt.

Kelam Kitapları

Şerhu Mevâkîf bir cilt, Diğer Şerhu Mevâkîf bir cilt, Şerhu Mekâsid bir cilt, Diğer Şerhu Mekâsid bir cilt, Şerhu Tecrîd tamamı, Hâşiyetu’-l Tecrid bir cilt, Diğer Şerhu TecridMevlana Alauddin Kuşçu bir cilt, Şerhu Akâid bir cilt, Diğer Şerhu Akâid bir cilt, Şerhu Tavâlî’u İsfahâni bir cilt, Şerhu Tavâlî’u Aberi bir cilt, Eşkalu Te’sis Meâ Hâşiyeti’-l Tavâlî’u bir cilt, Şerhu İrşad Meâ Nikâti Erbâî’n bir cilt, Kitabu Erbâî’n Meâ Tehzib bir cilt, Diğer Şerhu Ferâid Fetâra bir cilt, Bahru’l-Kelam bir cilt, Şerhu Akâid Hâşiyeye Kestebenlik bir cilt.

Meani ve Beyan Kitapları

Şerhu Miftah Seyid Şerif bir cilt, diğer Şerhu Miftah allame bir cilt, diğer Şerhu Miftah Mevlânâ Saddudin bir cilt, Metni Miftah bir cilt, Mutâvvel bir cilt, diğer Mutâvvel bir cilt Hâşiyetu Mutâvvel Seyyid Şerif bir cilt, diğer Hâşiyetu Mutâvvel Seyyid bir cilt, Hâvâşî Şerhi Miftah Musannifek bir cilt, Şerhu Miftah Musannifek bir cilt, Hâvâşî Mutâvvel Musannifek bir cilt, Şerhu Miftah Kâşi bir cilt, Şerhu Akâid Miftah allame iki cilt, Şerhu İzâhu Meânî bir cilt, diğer Şerhu Hâşiyetu-l Hatâî bir cilt, diğer Şerhu Miftah Kâşi bir cilt, Mufassal bir cilt.

Hikmet Kitapları

Şerhu Hikmeti Ayn bir cilt, Mevlanazâde bir cilt.

Mantık Kitapları

Şerhu Metâli'a meâ Hâşîye Seyyid Ali bir cilt, diğêr Şerhu Metâli'a meâ Hâşîye Seyyid Şerif bir cilt, diğêr Şerhu Metâli'a Meâ Hâşîye Seyid Şerif bir cilt.

Nahiv Kitapları

Şerhu Radî tamam bir cilt, diğêr Şerhu Radî tamam iki cilt, Mufassal bir cilt, Muğnî Lubab bir cilt, Şerhul Lubab Nukri Kârî bir cilt, Şerhu Kâfiye bir cilt, Şerhul-Lubab Rukneddin El Hâfi bir cilt, diğêr Mufassal bir cilt, diğêr Mufassal bir cilt.

Sarf Kitapları

Çarpordi bir cilt. Şerhu İzzî bir cilt.

Luğat Kitapları

Sıhah Cevheri tamam bir cilt, Diğêr Sıhah Cevheri tamam bir cilt, diğêr Sıhahtan Bir Pare Kanun bir cilt, Sâmi fi-l Esâmi bir cilt, Mesadîrus-s Sulâsî bir cilt, Dustur Fil Luğa bir cilt, Muhtasaru Sıhahi Cevheri bir cilt.

Divan Kitapları

Dîvânu Zuheyri bir cilt, Makâmâtu Hârîri bir cilt, Mesnevi bir cilt, Şerhu Yekulu'l-Abd ve Şerhu Munâvî li-İsagoji bir cilt.

Tıp Kitapları

Kâmil-i Sına'â dört cilt, Kitabu İbn-i Baytar üç cilt, Şerhu Mu'cez li-Sedîdî bir cilt, Mu'cez fi't-Tıbb bir cilt, Şerhu Fusûl'u Epikrât bir cilt, Mansûrî fi't-Tıbb bir cilt. Kifâye fi't- Tıbb bir cilt, Kanun fi't-Tıbb bir cilt, Şifâ f'it-Tıbb bir cilt, Esbâbu Allame Fi't-Tıbb bir cilt.³²⁹

Mehmed Paşa'nın Vakfettiği Kitaplar

Mehmed Paşa Altı mushaf-ı şerifi türbede cüz okuyan altı cüzhanın istifadesine sunmuştur. Cüzhanlara da günlük ikişer akçe vermiştir.

Tasavvuf Kitapları

Mesnevi-i Şerif altı cilt, Dürer ve Gürer, Ravzatü's Şüheda ve Tezkiretu'l Evliya Ferah ba'de's Şidde, Hadikatü's Şüheda, Reşahât ve Nefahâtü'l Üns, Tenbihü'l Gafilîn,

---

³²⁹ Elezovic, *a.g.e.*, ss. 77-80

Mantıku't Tayr, Envârü'l Âşikîn, Menâkıb-ı İmam Azam ve Halviyyat bir ciltte, Şerh-i Şatibî, Mirsâdu'l İbâd ve Ahlak-ı Alâiyye.

Fıkıh Kitapları

Cevâhiri'l-Fıkıh, Suret-i Fetvâ, Arabî ve Kudurî ve Türkî Kudurî.

Tarih Kitapları

Tevârih-i Al-i Osman, Tevârih-i Taberiye'nin altı cildi.

İslam Akâidi

Şir'atü'l İslam.

Dil Kitapları

Lüğat-i Ahterî, Lüğat-ı Mirkât.

Edebiyat Kitapları

Kaside-i Molla Kâtibi, Şerh-i Yusuf ve Züleyha, Âşık Paşa, Tezkiretü'ş Şuârail' Âşık.³³⁰

Biyografi

Tezkiretü'ş şuara.

Ahlak Kitapları

Hümâyunnâme.

Hadis Kitapları

Sahih-i Buhari'nin birinci ve ikinci cildinin ıslah ve izahı, Silsiletü'z Zeheb.

Seyfiye sınıfına mensup üç vakıf kurucusunun vakfettiği kitapların çoğu dini kitaplardan oluşmaktadır. Mehmed Paşa'nın vakfettiği kitapların çoğu ise tasavvuf kitaplarıdır. Çok az bir kısmı da Hadis, Fıkıh, Dil ve Tarih kitaplarıdır. İshak Bey'in vakfettiği kitaplarda Fıkıh, Kelam ve Tefsir kitaplarından oluşmaktadır. İsa Bey'in vakfettiği kitapların çoğu nakli ilimler ile ilgili kitaplar olmakla birlikte akli ilimler ile ilgili kitapları da vakfetmiştir. Nakli ilimler ile ilgili kitaplar Fıkıh, Kelam Fıkıh Usûlü,

³³⁰ V.G,M.A.,Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

Belagat, Sarf, Nahiv, Hadis, Tefsir ve Meâni kitaplarıdır. Akli ilimler ile ilgili kitaplarda Mantık ve tıp kitaplarıdır.

Makedonya’da seyfiye sınıfı kurduğu üç kitap vakfında kitapların korunması için birer hafız-1 kütüp(Kütüphaneci) tayin etmişlerdir. Hafız-1 kütüblere günlük ikişer akçe ücret ödenmiştir. Mehmed Paşa kurduğu türbe kütüphanesinde hafız-1 kütübe bazı şartları koşturmuştur. Buna göre herkesin kitaplardan istifade edebileceği fakat kitapların türbe dışarisına çıkarılmamasını istemiştir. Ayrıca türbeden kaybolan kitapları da hafızı kütüp, kendi parasıyla temin edecektir.³³¹

C. HAYVAN VAKIFLARI

Makedonya’da kurulan vakıflar içerisinde gayr-ı menkullerin yanısıra menkuller içerisinde yer alan hayvanlarda vakfedilmiştir. Vakfedilen hayvanlar sığır, su sığırı, buzağı, dana, koyun ve hergelelerden oluşmaktadır.

Koca Sinan Paşa’nın Makedonya’da kurduğu vakıfları içerisinde birçok mal mülkle birlikte Kamiçe’de sahip olduğu on iki bin koyununu vakfetmiştir. Ayrıca Yenice Köyü’ndeki sayılarını açıklamadığı camızlarını ve Koca Bey çiftliğinde olan sayısını belirtmediği camız ve sığırlarını vakfetmiştir. Hayvanlardan elde edilen gelirleri vakfin giderlerine harcamıştır.³³²

Koca Sinan Paşa’nın oğlu Mehmed Paşa’nın kurduğu vakıflarda İbrahim Çavuş’tan aldığı çiftlik içerisinde olan sığır ve hergelelerin tamamını ve İzlikokan köyündeki çiftliğinde olan karasığırları, camızları ve hergeleleri vakfetmiştir. Vakfettiği hayvanların sayıları ile ilgili vakfiyede herhangi bir bilgi verilmemiştir. Hayvanlardan elde edilen gelirler vakfin ihtiyaçlarını karşılamıştır.³³³

Yahya Paşa Makedonya, Bulgaristan ve İstanbul’da kurduğu vakıflarında birçok mal ve mülkün yanısıra hayvanlarını da vakfetmiştir. Niğbolu’da su sığırları, inekler, danalar ve buzağılardan oluşan toplam 465 adet büyükbaş hayvanını vakfetmiştir. Yine aynı yerde sahip olduğu yüz otuz beş baş hayvanının tamamını

³³¹ V.G,M.A, Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

³³² V.G,M.A, Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

³³³ V.G,M.A, Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

vakfetmiştir. Fakat bu hayvanların küçükbaş hayvan mı yoksa büyük başhayvan mı olduğu hakkında vakfiyede bilgi verilmemiştir.³³⁴

Gayr-i menkuller yanında menkuller kısmına giren hayvan vakıflarını kuran, üç vakıf kurucusu seyfiye sınıfına mensup paşalardır. Paşaların çokça mal mülkün yanında çokça hayvana da sahip olduklarını vakfiyeleri vasıtasıyla öğreniyoruz.

D. DİĞER MENKUL VAKIF MALLARI

Bazı vakıf kurucuları para, kitap ve hayvan gibi menkullerin yanında başka menkullerde vakfetmişlerdir. Bu menkullere örnek olarak Mehmed Paşa'nın vakfettiği otuz beş gümüş kılıç, bir çift bakır üzengi, iki çift³³⁵ gümüş rum.³³⁶ üç kaliçe(halı)³³⁷ üç büyük halı, küçük halı, iki şamdan³³⁸ ve iki seccadeyi örnek gösterebiliriz. Makedonya vakıfları içerisinde saydığımız gibi eşya vakfeden sadece Mehmed Paşa'dır.³³⁹

---

³³⁴ V.G,M.A, Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

³³⁵ Akgündüz, *a.g.e.*, s. 217.

³³⁶ “ İki çift gümüş rumdan neyi anlatmak istediği açık değildir.

³³⁷ “Kaliçe küçük halı ve seccade yerine kullanılmıştır. Pakalın, *a.g.e.*, C. II, s. 151.

³³⁸ “Şamdan” içine mum dikilen aydınlatma vasıtasına verilen addır.Pakalın, *a.g.e.*, C. III, s. 307.

³³⁹ V.G,M.A, Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİZMET AMAÇLARINA GÖRE VAKIFLAR

Vakıf kurucuları dünyevi hiçbir menfaat beklentisi olmadan sahip oldukları menkul ve gayrimenkul mallarını vakfetmişlerdir. Vakfettikleri mal ve mülklerden elde ettikleri gelirleri din hizmetleri, sosyal hizmetler, eğitim hizmetleri ve belediye hizmetleri alanlarına harcamışlardır. Vakıfların bir kısmı kurulduğu bölgedeki ihtiyaçlardan ötürü birden çok alanda hizmet vermiştir. Bu nedenle bir vakfiye birden çok bölüm içerisinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Özellikle mübarek gün ve gecelerde yapılan sohbetler, okunan mevlitler ve ardından yapılan ikramlar hem din hizmetleri hemde sosyal hizmetler alanında değerlendirilmiştir. Mübarek gecelerde yapılan faaliyetler ise sosyal hizmetler alanında ele alınmıştır.

I. DUA HİZMETLERİ

Osmanlı hâkimiyeti döneminde Makedonya vakıf kurucuları yaptırdıkları camiler, mescitler, zaviyeler, mektepler ve medreselerin hasır, halı, odun, kandil yağı gibi ihtiyaçlarının karşılanması için vakıf gelirlerinden bir miktar gelir ayırmışlardır. Bunun yanı sıra bu kurumlara tayin ettikleri görevlileri imam, hatip, müderris, muallim, kayyım, ferraş ve bevvaların ücretlerini de ödemişlerdir. Ayrıca yılın mübarek gün ve gecelerinde mevlitler okutup halka ikramlar sunmuşlardır. Bütün bu uygulamaları din hizmetleri kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Makedonya vakıf kurucularının önemli bir kısmı vakfiyelerinde yapılmasını istedikleri hayır hizmetlerinden sonra sevabı başta sevgili Peygamberimiz'e (sav.), sahabelerine, akrabalarına, daha sonra da kendi ruhları ve ailelerine bağışlanmak üzere Kur'an okunmasını ve dua edilmesini istemiştir.³⁴⁰ Dua ve Kur'an okutan vakıf sahiplerinin manevi bir kazanç elde etmeyi ummaları vakıflarında çokça dua

³⁴⁰ İbrahim Ateş, "Vakfiyelerde Dua ve Beddualar" Vakıflar Dergisi, sy. 17, s. 17.

hizmetlerine yer vermelerine vesile olmuştur.³⁴¹ Vakıf kurucuları vakıflarda Kur'an okumaları için yasinhan, ihlashan, cüzhan, devirhan, mevlithan, imam, müezzin ve hatipleri tayin etmişlerdir.

Makedonya vakıflarında onbir vakıf kurucusu uhrevi bir beklenti olan dua hizmetlerine vakfiyelerinde yer vermemişlerdir. Bu kimselerin neredeyse tamamının reaya sınıfına mensup olması akla bazı soruları getirmektedir. Reaya sınıfına mensup olan kimseler seyfiye sınıfına göre daha az mal ve mülk vakfetmişlerdir. Bütün mallarını hayır hizmetlerine harcamışlardır. Reaya sınıfının kendileri ve aileleri adına vakıflarda her gün dua okutmaları vakıf gelirlerinin önemli bir kısmının bu hizmetlere ayrılmasına neden olmuştur.

A.Cüzhan

Vakıf kurucularının Kur'an okuma hizmetlerinde en çok görevlendirdikleri kişilerin başında cüzhanlar gelmektedir.³⁴² Cüzhanların aldıkları ücretler imam ve müezzinler gibi memurlara oranla daha az olmakla birlikte vakfiyelerde sayı olarak ilk sırada yer almaktadır.³⁴³

Makedonya'daki vakıflarında cüzhan görevlendirmesi yapan vâkıflardan Süleyman Efendi kırk cüzhan vazifelendirmiştir. Bu cüzhanların on tanesi her gün birer cüz okumak üzere tayin edilmiş vebu kimselere günlük üçer akçe ücret tahsis edilmiştir. Otuz cüzhandan ise Kurban Bayramı arifesinde ikindi namazında Mahmud Bey Camii'nde toplanıp bir hatim indirmelerini istemiştir. Cüzhan başına elli akçe, geriye kalan yirmi dokuz cüzhana ise otuzar akçe ücret verilmiştir.³⁴⁴

Vâkıflardan Mehmed Paşa, vakfiyesinde otuz cüzhan vazifelendirmiştir. Buna göre cüzhanlar Mehmed Paşa'nın inşa ettirdiği camide her gün toplanıp hergün yarımşar cüz okuyarak böylece iki günde bir hatim indirmektedirler. Cüzhanların her birine ikişer akçe ücret ödemiştir.³⁴⁵ Mustafa Paşa yirmi küsur cüzhana görev vermiştir.

³⁴¹ Karataş, *Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, a.g.e.*, s. 172

³⁴² Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sibyan Mektepleri, a.g.e.*, s. 68.

³⁴³ Salih Pay, *Bursa İvaz Paşa Külliyesi*, Bursa, Eğit-San Yayınları, 1996, s. 173.

³⁴⁴ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 83, Sıra no 89

³⁴⁵ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

Cüzhanlar arasında imam, müezzin, zaviye dervişleri ve vakıf çalışanları bulunmaktadır. Bir cüz okuyanlara iki akçe, iki cüz okuyanlara dört akçe verilmiştir.³⁴⁶

Diğer bir vâkıf olan İsa Bey ise vakfiyesinde her gün yirmi cüz Kur'an okunmasını şart koşmuştur. Yirmi cüz için vakıf gelirlerinden yirmi dirhem ayırmıştır. Fakat cüzhanların sayısı hakkında bilgi vermemiştir.³⁴⁷ Vâkıf Abdülbaki Efendi'de Üsküp'te inşa ettirdiği ezcahaneyi (Kur'an okuma odasını) vazifelendirdiği on cüzhanın cüz okumalarına tahsis etmiştir. Her gün birer cüz okuyan görevlilere günlük altışar akçe ücret ödenmiştir.³⁴⁸ Makodanya'da vakıflarda bulunan Yahya Paşa, vakfiyesinde on cüzhan tayin etmiştir. Bu kimseler Cuma günü hariç her gün birer cüz okumalarını istemiş ve birer akçe ücret vermiştir.³⁴⁹ Vâkıflardan İshak Bey ve Sungur Çavuş da vakfiyelerinde her gün cüz okumaları için onar cüzhan tayin etmişler ve bu kimselere birer akçe ücret ödemişlerdir.³⁵⁰ Zeynelabidin Paşa ise yaptırdığı medresede yatılı olarak kalan beş öğrenciden haftada iki gün birer cüz Kur'an okumalarını şart koşmuş ve bu görevleri için öğrencilere ikişer akçe ödenmesini istemiştir. Okunan Kur'an'ın sevabının Hz. Peygamber'in(s.a.v.) ailesi ve kendi ruhuna armağan edilmesini talep etmiştir.³⁵¹

Vakıf kurucuları okuttukları Kur'anların sevabının genellikle başta sevgili Peygamberimiz (sav.), aşere-i mübeşşere, sahabeler, akrabaları, aileleri ve kendi ruhlarına armağan edilmesini istemişlerdir. Fakat Ayşe Hatun bt. Hüdaverdi gibi bazı vakıf sahipleri okunan duaların aileleri ve kendi ruhlarına hediye edilmesini şart koşmuşlardır.³⁵²

B.İhlashan

İhlashan, İhlâs sûresini okumakla görevli kişidir.³⁵³ Makedonya'daki vakıf kurucuları vefat ettikten sonra kendi ruhlarına İhlâs Sûresi'ni okumaları için vakıf

³⁴⁶ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sıra no 157.

³⁴⁷ Elezovic, *a.g.e.* ss. 88-100.

³⁴⁸ V.G.M.A., Defter no 988, Sayfa no 286, Sıra no 184.

³⁴⁹ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332

³⁵⁰ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194, Kaleşi, *a.g.e.*, s.75-79.

³⁵¹ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

³⁵² V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 61, Sıra no 18.

³⁵³ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, *a.g.e.*, s. 71.

çalışanlarını, yakın akrabalarını, zaviyelerde kalan kimseleri, cami görevlilerini tayin etmişlerdir.

Sözü edilen vakıf kurucularından Ahmed Ağa Köprülü kasabasında yaptırıp Celvetiyye tarikatına bağışladığı zaviyede kalan şeyh ve dervişlerden her gün üçer İhlâs-ı Şerif okuyup Ahmed Ağa'nın ruhuna hediye edilmesi şart koşmuştur.³⁵⁴

Diğer bir vâkıf Ayşe Hatun b. Hüdaverdi ise günde üçer İhlâs sûresi okumakla dört kadın ve dört erkek görevlendirmiş, kadınlara ikişer akçe ücret tayin ederken, erkeklere birer akçe vermiştir. Kadınların dua okuduğu tek vakıf olması yönüyle Ayşe Hatun vakfı dikkat çekicidir.³⁵⁵

Mehmed Paşa inşa ettirdiği camide müezzin olan kimsenin günde üç İhlâs ve bir Fatiha Sûresi'nin okunup, sevabının vâkıfın ruhuna bağışlanmasını istemiş ve bunun karşılığında maaş haricinde günlük üç akçe ücret takdir etmiştir.³⁵⁶ Mustafa Nuri Bey ramazan ayında mescitte imam ve cemaatin besmele, üçer İhlâs, birer Fatiha ve yedişer salâvat okumalarını istemiştir. Sevabını Hz. Peygamber (sav) ashabına, ailesi ve kendi ruhuna hediye olunması talep etmiştir.³⁵⁷

Vâkıf Sadi Efendi, sabah namazlarından sonra üçer İhlâs okuması için müezzini tayin etmiş ve okunan sûrelerin sevabının çehar yar-i güzün, Hz.Hasan ve Hz. Hüseyin ruhuna hediye olunmasını arzu etmiş ve müezzine görevi için bir buçuk akçe vermiştir. Murad Paşa caminde öğlen namazı akabinde müezzinin üç İhlâs okuyup Sadi Efendi ruhuna hediye etmesi istenmiştir. Sadi Efendi yanında çalıştırdığı Mehmed isimli kimseden de her gün üçer İhlâs okumasını ve bu sûrelerin sevabını kendi ruhuna bağışlamasını şart koşmuştur. Müezzin ve Mehmed'e birer akçe ödemiştir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimlerinin bizzat zikr edilmesi Sadi Efendi'nin de Seyyidler sınıfına mensup olduğu düşüncesini akla getirmektedir.³⁵⁸

Süleyman Efendi, vakfiyesinde caminin iki müezzinin beş vakit namazlardan önce üçer İhlâs ve bir Fatiha okumasını şart koşmuştur. Okunan duaların kendi ruhuna bağışlanmasını istemiş ve müezzinlere ikişer akçe ücret tahsis

³⁵⁴ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.

³⁵⁵ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 61, Sıra no 18.

³⁵⁶ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

³⁵⁷ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 14.

³⁵⁸ V. G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 185, Sıra no 141.

etmiştir.³⁵⁹ Makodanya'daki diğer bir vâkıf olan Mustafa Paşa, yaptırdığı zaviyeyi, Celvetiyye tarikatının hizmetine vermiştir. Zaviyede kalan derviş ve misafirlere yedişer İhlâs-ı Şerif okumalarını istemiştir. Görevleri için bu kimselere ikişer akçe ücret verilmiştir. Mustafa Paşa ayrıca Memi Dede isminde bir kimseyi günde üç İhlâs okuması için görevlendirmiş ve iki akçe ücret tayin etmiştir. Okunan duaların sevabının Hz Peygamber (sav) ve ashabıyla kendi ruhuna bağışlanmasını istemiştir.³⁶⁰

C.Namazların Öncesinde ve Sonrasında Okunan Aşır ve Dualar

Vakıf kurucuları yaptırmış oldukları cami ve mescitlere imam, hatip ve müezzinler tayin etmişlerdir. Tayin ettikleri bu kişilerden vakit namazlarından önce ve sonra kendi ruhlarına Kur'an-ı Kerim okumalarını istemişlerdir. Bu kişilere hizmetlerine karşılık ücret tahsis etmişlerdir. Vakıf kurucuları aynı uygulamayı hayırseverlerin yaptırmış olduğu cami ve mescitlerde de uygulamıştır. Zeynelabidin Paşa yaptırdığı camiye bir imam atamıştır ve bu kimseden birkaç vazifesi yanında her namaz sonrası birer aşır-ı şerif okumasını istemiştir. Bu duaların Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ailesi ve kendi ruhuna armağan edilmesini talep etmiştir.³⁶¹ Mustafa Paşa Camii imamı veya güzel Kur'an okuyan bir kimseye sabah namazından sonra Yasin Sûresi, öğle namazı akabinde Nebe' ve yatsı namazında Mülk sûresini okumasını istemiş ve imama iki akçe ücret ödemiştir.³⁶² Okunan Kur'anın, Hz Peygamber (sav) adına okunmasını şart koşturmuştur. Sinan Paşa da Mustafa Paşa gibi namazların ardından imamın veya güzel Kuran okuyan bir kimsenin sabah namazında Yasin, ikinci namazında Nebe' sûresi ve yatsı namazında Mülk sûresi tilavet etmesini istemiş, vazifeli olan kişiyede günlük üç dirhem ücret tayin etmiştir. Ayrıca Sinan Paşa altı kişiyi Cuma namazından önce aşır okumakla görevlendirmiştir. Bunlar arasından bir kişinin okunacak aşırları belirlemesi istenmiş ve bu kimseye dört akçe ödenmiş, diğer beş kişiye ise ikişer akçe ücret takdir edilmiştir.³⁶³

Yahya Paşada Sinan Paşa gibi Cuma günü namazından önce beş kişinin camide Kur'an okumasını istemiş ve okunacak yerleri bildiren baş görevliye dört akçe, geriye

³⁵⁹ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 83, Sıra no 89.

³⁶⁰ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sıra no 157.

³⁶¹ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

³⁶² V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sıra no 157.

³⁶³ V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 135, Sıra no 104.

kalan dört kişiye de birer akçe verilmesini istediğini belirtmiştir.³⁶⁴ Muslihuddin Efendi de Üsküp ve Yeni Pazar'da yaptırdığı camilerde beş kişinin Cuma namazından önce Kur'an okumasını istemiştir. Okunacak yerleri gösteren ser - mahfile dört dirhem, geriye kalan dört kimseye ise birer dirhem tahsis edilmiştir.³⁶⁵ Sadi Efendi, Murad Paşa Camii müezzininin öğlen namazından sonra üç İhlâs okumasını istemiş, Manastır'da ismini vermediği camide de sabah namazının akabinde üç İhlâs okunması talep etmiştir. Murad Paşa Camii müezzinine bir akçe, diğer müezzine bir buçuk akçe ücret ödemiştir. Aynı işi yapan müezzinlere farklı ücretler verilmiştir.³⁶⁶ Abdülbaki Efendi Üsküp'te Mustafa Paşa Camii'nde sabah namazlarından sonra Bakara Sûresi'nin 285. ve 386. Ayetleri olan Amene'r - Resulü'nün kendi ruhuna okunmasını şart koşmuştur. Bunu okuması istenen imama üç akçe ücret ödenmiştir. Ahmed Ağa ise, vakfiyesinde sabah namazlarından sonra Yasin sûresi okunmasını ve Cuma günleri birer hatim indirilmesini Şeyh Ahmed Dede'ye şart koşmuştur. Ahmed Dede'nin diğer vazifelerinde alacağı ücret açıklanırken bu vazifesinden alacağı ücret bildirilmemiştir.³⁶⁷

Muhyiddin Efendi vakfiyesinde Ramazan ayı başlangıcından son gününe kadar öğlen namazlarından sonra ikindi namazına kadar her gün camide birer cüz Kur'an okunmasını istemiştir. Böylece ayın sonunda bir hatim yapılmasını şart koşmuştur. Ramazan ayından sonra da sabah namazları akabinde her gün birer cüz Kur'an okunmasını talep etmiştir. Her gün cüz okuyan görevliye hediye adıyla ücret verilmesini şart koşmuştur.³⁶⁸

Yahya Paşa, vakfiyesinde iki salih ve dindar kimsenin her gün yirmişer rekatnafile namazı kılıp sevabının kendi ruhuna hediye edilmesini talep etmiştir. Bunu gerçekleştirecek kimselere ikişer akçe ücret ve imarette pişirilen yemeklerden birer parça et, ikişer ekmek ve birer kepçe aş verilmesini istediğini dile getirmiştir.³⁶⁹ Vâkıflardan Mehmed Paşa ise yaptırdığı camide öğlen namazı akabinde iki dindar ve

³⁶⁴ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

³⁶⁵ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

³⁶⁶ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 185, Sıra no 141.

³⁶⁷ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.

³⁶⁸ V.G.M.A., Defter no 990, Sayfa no 3, Sıra no 3.

³⁶⁹ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

salih kimsenin dörder rekât namaz kılıp ardından üçer İhlas-ı Şerif ve birer Fatihâ okumalarını şart koşmuş ve bu kimselere ikişer akçe ücret tahsis etmiştir.³⁷⁰

Osmanlı toplumunda umumiyetle vakıf kurucuları yapacakları hayırları belirttikten sonra camilerde, mescitlerde ve zaviyelerde namazların önce ve sonrasında Kur'an okutmuşlardır. Vakfiyelerde yaygın olarak okutulan dualar Yasin, İhlâs, Nebe, Mülk, Fatihâ, Felak ve Nas sûreleri ile Bakara Sûresi'nin 285. ve 286. ayetleri olan Amene'r - Resûlu'dür. Ayrıca Ramazan aylarında her gün birer cüz okutup bir ayda bir hatim yaptırmışlardır. Yılın mübarek gün ve gecelerinde mevlitler okutup ikramlar vermişlerdir. Vakıflarca tayin edilen bu görevlilerin ücretlerini ve yapılan ikramların maliyetleri vakıfların gelirlerinden karşılanmıştır.

Osmanlı döneminde dini alanda yapılan bu uygulamalar tazeliğini korumuş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Hâlihazırda canlılığını koruyarak uygulanmaya devam etmektedir. Osmanlı döneminde camilerde namaz vakitlerinin önce ve sonrasında yapılan bütün uygulamalar, aşır okumaları aynı camilerde tatbik edilmektedir. Ramazan ayında her gün birer cüz okunması ve ayın sonunda hatim yapılması geleneği hala devam etmektedir. Cuma günlerinde vaaz verilmesi veya Kur'an okunması adeti camilerde sürdürülmek suretiyle canlılığını korumaktadır. Yılın mübarek gün ve gecelerinde okunan mevlitler, sunulan ikramlar çeşitlenerek devam etmektedir. Osmanlı'dan dini alanda miras kalan kültür ve gelenekler günümüzde de devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

II. DİN HİZMETLERİ

Makedonya vakıf kurucuları ihtiyaç duyulan birçok alanda vakıflar kurmuşlardır. Şüphesiz bunların en başında din hizmetleri gelmektedir. Din hizmetleri kapsamında birçok hizmeti dâhil etmek mümkündür. Fakat biz burada cami mescit, camilerin aydınlatılması ve din hizmeti gibi konular hakkında bilgi vereceğiz. Araştırma kapsamında incelenen belgelere göre Makedonya'daki otuz bir vakıf kurucusundan on dördü cami ve sekizi mescit yaptırmıştır. Yapıtılan camilerin önemli bir kısmı Üsküp ve Manastır şehirlerinde bulunmaktadır. Osmanlı döneminde bu iki şehir buldukları konumları itibariyle önemlidir. Bu şehirlerin sahip olduğu konumlarından dolayı

³⁷⁰ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

Anadolu'dan getirilen müslüman nüfusun önemli bir kısmı bu iki şehre yerleştirilmiştir.³⁷¹ Vakfiyelerden elde ettiğimiz bilgiler ışığında seyfiye sınıfına mensup paşalar ve uç beyleri bu kasabalarda yaşamıştır.

Makedonya'da on dört cami ve sekiz mescit yaptıran vakıf kurucuları sırasıyla şöyledir: Muslihuddin Efendi iki cami, bir mescit,³⁷² Sungur Çavuş iki cami,³⁷³ Mehmed Paşa bir cami,³⁷⁴ Mustafa Paşa bir cami,³⁷⁵ Zeynelabidin Paşa bir cami,³⁷⁶ İsa Bey bir cami,³⁷⁷ İshak Bey bir cami ve bir mescit,³⁷⁸ Süleyman Efendi'de aynı şekilde bir cami ve bir mescit,³⁷⁹ Sadi Efendi bir cami,³⁸⁰ Muhyiddin Efendi bir cami,³⁸¹ Mehmed Bey b. İsa Bey bir mescit,³⁸² Kebir Mehmed Çelebi bir iki mescit,³⁸³ Solak Mehmed Bey bir cami ve Ayşe Hatun bt. Sağır Mehmed bir mescit yaptırmıştır.³⁸⁴

Vakıf kurucuları inşa ettirdikleri cami ve mescitlere imam, hatip ve müezzinler tayin etmişlerdir. Bunun yanısıra camilerin temizlenmesi, hasır ve kandil yağlarının alınması gibi ihtiyaçlar için bir kişi görevlendirmişlerdir. Ayrıca camilerin bakım ve onarımında vakıfların gelirlerinden temin edilmiştir. Din görevlilerinin maaşları ve camilerin genel giderleri vakıflar tarafından karşılanmıştır.

III. EĞİTİM HİZMETLERİ

Makedonya'da otuz bir vakıf kurucusu on üç cami, on zaviye (Tekke), sekiz mescit, yedi mektep, beş medrese inşa ettirmişlerdir. Bu kurumlara tayin ettikleri görevliler eğitim alanında hizmet vermişlerdir. Bazı vakıf kurucuları da hayırseverlerin

³⁷¹ Mehmet İnbaşı, *Osmanlı İdaresinde Üsküp Kazası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (YYDT) Erzurum 1995. s. 68. Çağ, *a.g.t.*, s. 129.

³⁷² V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sıra no 209.

³⁷³ Kaleşi, *a.g.e.*, ss. 71-75.

³⁷⁴ V.G.M.A. Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

³⁷⁵ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sıra no 157.

³⁷⁶ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

³⁷⁷ Elezoviç, *a.g.e.*, ss. 88-101.

³⁷⁸ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

³⁷⁹ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 83, Sıra no 89.

³⁸⁰ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 185, Sıra no 141.

³⁸¹ V.G.M.A., Defter no 990, Sayfa no 3, Sıra no 3.

³⁸² V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

³⁸³ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sıra no 123.

³⁸⁴ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 206, Sıra no 66, V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95.

yaptırıldığı cami ve mescitlere memurlar atanmışlardır. Makedonya’da Osmanlı Devleti döneminde örgün eğitim camilerde, mekteplerde ve medreselerde verilirken, yaygın eğitim camilerde, mescitlerde ve tekkelerde yapılmıştır. Osmanlı toplumunda camiler hem örgün eğitimin hem de yaygın eğitimin yapıldığı yerler olarak faaliyet göstermişlerdir.

A. CAMİLER VE TEKKELERDE YAYGIN EĞİTİM

Yaygın eğitimin yürütüldüğü cami, mescit ve tekkelerde, imam, hatip, müezzin ve tarikat şeyhleri hizmet vermiştir. Bu kimseler camilerde beş vakit namazların kılınması, Cuma hutbelerinin irad edilmesi, namazların akabinde Aşır-ı şeriflerin okunması, cüz okumaları, yılın mübarek gün ve gecelerinde sohbetlerin yapılması, ikramların dağıtılması, zaman zaman cemaate vaaz verilmesi ve kasabanın çocuklarına Kur’an-ı Kerim ve temel dini bilgilerin öğretilmesi vazifelerini yürütmüşlerdir.

Camilerde Yaygın Eğitim

Makodonya’daki vakıf kurucuları gerek kendi inşa ettirdikleri, gerekse mevcut olan camilerde bazen vaazlar verilmesi, bazen de dinî bilgilerin öğretildiği dersler yoluyla halkın eğitilmesini temin etmeye çalışmışlardır. Bu vâkıflardan Mustafa Nuri Bey, Manastır’da kurduğu vakıfta âlim olan bir kimsenin, camide halka Kur’an-ı Kerim, Tefsir ve Hadis vaazları vermesini istediğini vakfiyesinde belirtmiştir.³⁸⁵ Zeynelabidin Paşa ise Ohri’de inşa ettirdiği camide ilim sahibi bir kimsenin imamlık ve hatiplik görevini birlikte yürütmesini ve haftanın iki günü halka vaaz vermesi, namazların akabinde birer aşır okuması ve kasabanın çocuklarına da haftanın beş günü ders vermesini istemiştir. Bu hizmetin karşılığında günlük otuz akçe ücretin yanısıra değirmen mahsullerinden yılda bir elli kile un verilmesini belirtmiştir.³⁸⁶ Ahmed Efendi Manastır’da Müstahkine Camii’ne bir vaiz tayin etmiştir. Bu kimseden öğlen namazlarından sonra halka vaaz vermesini, sabah namazlarında, Kadir gecesini ve Berat gecesinde sela okumasını talep etmiş ve bir akçe ücret ödemiştir.³⁸⁷

Mehmed Paşa vakfettiği kitaplardan Hulviyyât (Fıkıh Kitabı) ve İmâdu’l-İslam (Büyük İslam İlmihali) adlı kitapları Ramazan ayında Cumartesi ve Çarşamba

³⁸⁵ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

³⁸⁶ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 330, Sıra no 335.

³⁸⁷ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 241, Sıra no 83.

günleri öğlen namazlarından sonra okunmasını ve bunları okuyacak kimseye bir akçe ücret tayin edilmesini istediğini vakfiyesinde belirtmiştir.³⁸⁸ Muhyiddin Efendi Ramazan'ın ilk gününden son gününe kadar camide bir cüz halka açık Kur'an okunması için bir hafız görevlendirmiştir. Bu kimseye vazifesi karşılığında hediye olarak bir miktar para verilmiştir.³⁸⁹ Camilerde ve tekkelerde halka verilen vaazlar Kur'an, Hadis, Tefsir ve Fıkıh derslerinden oluşmaktadır.

Tekkelerde Yaygın Eğitim

Osmanlı Devleti Balkanları fethetmeden önce seyyahlar ve dervişler tarafından gönüller fethedilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından askeri olarak fethedilen bu topraklarda yaşayan halk psikolojik olarak buna hazır hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin fethettiği toprakların İslamlaşmasında tarikat mensuplarının önemli katkıları bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu Balkanlar'da özellikle Makedonya'da faaliyet gösteren tasavvuf akımları arasında Halvetilik, Nakşibendilik, Mevlevilik, Kadirilik, Celvetilik, Bektaşilik, Bayramilik, Sa'dilik, Rifailik ve Bedevilik zikredilebilir.³⁹⁰

Makedonya'daki vakıf kurucuları cami ve medrese gibi hayır kurumları yaptırmalarının yanısıra gönüllere hitap eden tekkelerde³⁹¹ inşa ettirip kendilerini yakın hissettikleri veya üyesi oldukları tarikatların hizmetlerine sunmuşlardır. Tekkelerin ihtiyaçları da vakıflar tarafından karşılanmıştır. Makedonya vakıf banileri toplamda on tane tekke yaptırmışlardır. Vakıf kurucularının bir kısmı tarikatların hizmetine bağışladığı tekke ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi verirken bir kısmı ise isimlerini açıklamakla yetinmişlerdir.

Makedonya vakıf kurucuları farklı şehirlerde yaptırdıkları zaviye ve tekkeleri Halvetiyye, Halvetiliğin bir kolu olan Hayatiye ve Celvetiyye tarikatlarının hizmetlerine vermişlerdir. Balkanlarda ve Makedonya'da yaygın olan bu iki tarikatten³⁹² biri olan Celvetiyye tarikatı esas itibarıyla Halvetiyye'nin bir koludur."Aziz Mahmud Hüdayi'nin

³⁸⁸ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

³⁸⁹ V.G.M.A., Defter no 990, Sayfa no 3, Sıra no 3.

³⁹⁰ İzeti, a.g.e., s. 47

³⁹¹ Makedonya vakıf kurucuları inşa ettirdikleri tekkeleri vakfiyelerinde tekke, zaviye ve tekke-i asitane olarak yazdırmışlardır. Genellikle şehrin merkezinde yer alan büyük tekkeler için asitane kelimesi kullanılmıştır. Tekkelerin küçüğüne ise zaviye adı verilmiştir. Mustafa Kara, "Tekke", *DİA*, C. XXXX, İstanbul 2001, s.368. Pakalın, "Zaviye", C. III, a.g.e., s. 648.

³⁹² Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, C. XV, 1997, s.394.

şu sözleride bizim tarikatımız hem Halveti hem Celveti'dir diyerek bu iki tarikatın içiçe olduğunu işaret etmektedir ”.³⁹³

Osmanlı toplumunda tekkelerin bir kısmı şehir ve köylerde faaliyet gösterirken diğer kısmı da Osmanlı Devleti tarafından yolculuk için tehlikeli olabilecek yerlere inşa edilirdi. Dağlardaki tekkeler tüccar ve yolcuların uğrak yerleri olduğu gibi ayrıca bir askeri karakol vazifesi de görüyorlardı. Makedonya vakıf kurucularının bağışladığı tekkeler vakfiyelerden anlaşıldığı kadarıyla şehir ve köylerde yer alırken herhangi birinin dağlarda da yer alması da mümkündür.³⁹⁴

Mustafa Paşa Ohri'de bir zaviye yaptırmış, zaviyenin etrafına dervişlerin kalması için odalar inşa ettirmiştir. Zaviyeyi Celvetiyye tarikatının hizmetine bağışlamıştır. Zaviyede şeyh olan kimseye günlük on beş akçe ücret ve özel oda tahsis edilmişti. Haftanın tatil günlerinde âlim bir kişinin zaviyede kalan kimselere ve kasabanın çocuklarına ders vermesini istemiş ve bu görevliye günlük yirmi beş akçe ücret tahsis etmiştir. Ayrıca zaviyede kalan kimselerden Hz Peygamber'in (sav) ruhu için yedişer İhlâs-ı şerif okumalarını talep etmiş ve bu kimselere ikişer akçe ücret vermiştir. Zaviyenin günlük yemeklerine de Mustafa Paşa yirmi akçe ayırmıştır.³⁹⁵

Ahmed Ağa Köprülü kasabasında bir zaviye yaptırmış, zaviyeyi Celvetiyye tarikatının hizmetine vermiştir. Zaviyede halka beş vakit namaz ve Cuma namazlarının kıldırılması, Cuma günü halka tefsir ve hadislerden vaaz verilmesi, haftanın beş günü kasabanın çocuklarına ders vermesi bütün bu görevleri için Şeyh Ahmed Dede'yi tayin etmiştir. Ahmed Dede'ye günlük yirmi yedi akçe ücretin yanısıra Ahmed Ağa'nın vakfettiği bağın gelirlerini de Şeyh Ahmed Dede'ye verilmesini şart koşturmuş. Şeyh Ahmed Dede'nin vefatından sonra yerine geçecek kimsenin Celvetiyye tarikatına mensup olan bir kimse olmasını da vakfiyesinde ayrıca belirtmiştir. Zaviyede kalan şeyhlerden her gün Ahmed Ağa ruhuna üçer İhlâs-ı şerif okumalarını istemiştir.³⁹⁶

Osmanlı Üsküp Uç Bey'i İsa Bey'in Sağır Mehmed adlı oğlunun kızı olan Ayşe Hatun Üsküp'te Hatuncuklar Mahallesi'nde bir zaviye inşa ettirmiş zaviyeyi Celvetiyye

³⁹³ Hasan Kamil Yılmaz, “*Celvetiyye*” *DİA*, C. VII, İstanbul 1993, s. 274.

³⁹⁴ Ziya Kazıcı, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri*, (I-XXXXVI), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 5-6, İstanbul 1993, s.96.

³⁹⁵ V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sıra no 157.

³⁹⁶ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.

tarikatinin hizmetine bağışlamıştır. Zaviyenin bakım ve onarımının Ayşe Hatun vakfı tarafından karşılanmasını şart koşmuştur. Fakat zaviyenin hizmetleri hakkında bilgi verilmemiştir.³⁹⁷

Şeyh Zekeriya Efendi Manastır Kasabası'nda iç ve dış avluda odaları olan bir tekke yaptırmıştır. Tekkeyi kendisinin de mensup olduğu Halvetiyye'nin Hayâti kolu tarikatinin hizmetine vermiştir. Tekkede türbedarlık ve postnişinlik görevi için Ohri'de bulunan Halvetiyye tarikatinin Hayâtiyye kolunun şeyhi olan Hacı Mehmed Efendi'nin tarikatına mensup olan bir kimsenin getirilmesini istemiştir. Bu kimseye bir akçe ücret ödenmiştir. Zekeriya Efendi Halveti şeyhi olan Osman Efendi b. Hasan Efendi'yi de vakfına müteveli tayin etmiştir. Vakıfta verilen hizmetler ile ilgili bilgi verilmemiştir.³⁹⁸

Zeynelabidin Paşa Ohri'de cami, medrese ve tekke yaptırmıştır. Tekkeyi Halveti tarikatına bağışlamıştır. Zeynelabidin Paşa tekkenin hizmet alanları hakkında bilgi vermemiştir.³⁹⁹ Zeynelabidin Paşa'nın inşa ettirdiği eserlerden günümüze kadar ulaşan cami ve Halveti tekkesi Ohri'de faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴⁰⁰

Mehmed Efendi'nin Tikveş Kasabası'nda yaşadığı yerde halkın ortak malı olarak kullandığı Belen adında bir konak bulunmaktadır. Bu konağın bakımsızlıktan yıkılmasından sonra Mehmed Efendi bu yere büyük bir tekke yaptırmış ve halkın hizmetine sunmuştur. Tekkenin bakım ve onarımlarını da Mehmed Efendi karşılamıştır.⁴⁰¹

Mehmed Paşa yaptırdığı caminin yanına on altı odalı bir zaviye inşa ettirmiştir. Zaviyenin yanına şeyhe özel odalar tahsis edilmiştir. Şeyhe günlük kırk akçe, dervişlere ise ikişer akçe ücret ve birer kile buğday verilmiştir. Ayrıca zaviyede sabah akşam çorba ikram edilmesini şart koşmuştur. Fakat zaviyenin hangi tarikata mensup olduğu konusunda bilgi verilmemiştir.⁴⁰²

---

³⁹⁷ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95

³⁹⁸ V.G.M.A., Defter no 627, Sayfa no 175, Sıra no 107.

³⁹⁹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sıra no 95.

⁴⁰⁰ Aruçi, *a.g.e.*, s. 380.

⁴⁰¹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 85, Sıra no 26.

⁴⁰² V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11

İsa Bey, Yahya Paşa ve Sungur Çavuş yaptırdıkları tekkeler hakkında geniş bir bilgi vermemişlerdir. Sungur Çavuş, Manastır'da yaptırdığı zaviye için, değirmenlerin ve dükkanların gelirlerinin beşte birinin şeyhe, geriye kalan dördünün ise fakirlere verilmesini istemiştir.⁴⁰³

Fethedilen topraklarda faaliyet gösteren tarikat ve mutasavvıf ehlinin faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla taşralara “Encümen-i Meşayih” teşkilatı kurulmuştur. Merkezde bulunan kurum ise Şeyhülislam’a bağlı olarak faaliyet gösteren “Meclis-i Meşayih”tir.⁴⁰⁴ Osmanlı Devleti’nde tekke ve zaviyeler, sadece tarikatlara mensup olanların uğradıkları bir mekân değildir. Tasavvuf ehli tasavvufi eğitimin yanısıra birçok alanda hizmet etmişlerdir. Tekke ve zaviyeler yolcu ve misafire yemek ikram etmenin yanısıra onlara kalacak yer temin etmiş, ayrıca hayvanlarının barınacağı ahırlar da inşa etmişlerdir. Bazı zaviyeler Tasavvuf faaliyetleri ve misafir konuk etmelerinin yanısıra yaygın eğitim kurumları olarak da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁴⁰⁵

Tablo 14: Makedonya’da Vakfedilen Tekke ve Zaviyeler

	Vakıf Kurucusu	Tekke ve Zaviye	Mensup Olduğu Tarikat	Bulunduğu Şehir
1	Sungur Çavuş	Zaviye	-	Manastır
2	İsa Bey	Zaviye	-	Üsküp
3	Mustafa Paşa	Zaviye	Celvetiyye	Ohri
4	Mehmed Efendi	Tekke	-	Tikveş
5	Ahmet Ağa	Zaviye	Celvetiyye	Köprülü
6	Ayşe Hatun B. Sagir Mehmed	Zaviye	Celvetiyye	Üsküp
7	Yahya Paşa	Zaviye	-	Üsküp
8	Mehmed Paşa	Zaviye	-	Üsküp
9	Zekeriya Efendi	Tekke	Halvetiyye	Manastır
10	Zeynelabidin Paşa	Tekke	Halvetiyye’nin Hayatiyye Kolu	Ohri

⁴⁰³ Kaleşi, a.g.e., ss. 75-79.

⁴⁰⁴ İzeti, a.g.e., s. 120

⁴⁰⁵ Ömer Lütfü Barkan, “Osmanlı Toplumunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler.” Vakıfkar Dergisi sy, 2 Ankara 1942, s. 294

B. MEKTEPLERDE ÖRGÜN EĞİTİM

Osmanlı toplumunda öğrencilerin hangi yaşlarda mekteplere başladıkları konusunda vakfiyelerde bilgi verilmemiştir. Bu konuda farklı görüşler vardır. Fakat çoğunluğun kabul ettiğine göre Osmanlı toplumunda mekteplere gitme yaşı 5 - 6 altı yaş arasındadır. 1869 yılında Maarif Nizamnamesinde alınan kararla erkek çocukların mektebe gitme yaşı yedi, kız çocuklarının ise altı olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla çoğunluğun benimsediği beş altı yaş görüşü 1869 yılında alınan kararla da uyum göstermektedir. Osmanlı Devleti 1846 yılında aldığı kararla mekteplere giden öğrencilerin eğitim süresini dört yıl olarak belirlemiştir.⁴⁰⁶

Mekteplere giden öğrencilere hangi derslerin okutulduğu konusunda çok az malumat vardır. Bu konuda en geniş bilgiler Halil Ağa, Yahya Paşa ve Mehmed Paşa vakfiyelerinde verilmiştir. Yahya Paşa Üsküp'te fakir ve yetim çocuklar için bir mektep inşa ettirmiştir. Yaptırdığı mektebe muallim ve halife tayin etmiştir. Muallimden öğrencilere okutmasını istediği dersler Kur'an-ı Kerim, Hat, Sarf, Nahiv, Fıkıh'tır. Ayrıca öğrencilerin seviyelerine uygun bilgiler öğretilmesini istemiştir.⁴⁰⁷ Mehmed Paşa, Üsküp'te Katip Şahin Mahallesi'nde yaptırdığı mektebe atadığı muallimin öğrencilere Sarf, Nahiv ve Hüsn-i hat derslerini vermesini şart koşmuştur.⁴⁰⁸ Halil Ağa Manastır'da kurduğu vakıfta muallimin öğrencilere akli ve nakli ilimleri, Tefsir ve Hadis derslerini okutmasını istemiştir.⁴⁰⁹ Süleyman Efendi ve Mustafa Paşa, yaptırdıkları mekteplerde muallimlerin öğrencilere Kur'an-ı Kerim dersi vermelerini talep ettiğini vakfiyelerinde belirtmişlerdir.⁴¹⁰ Kanaatimizce Kur'an-ı Kerim dersleri bütün mekteplerde okutulmuştur. Kur'an-ı Kerim Müslümanların en çok okuduğu kitaplar arasında şüphesiz ilk sırada yerini almaktadır.

Vakfiyede yer alan Fıkıh ve Tefsir dersleri de önemli bir yere sahiptir. Özellikle Fıkıh dersleri kişilerin sadece ibadetlerini değil hayatlarının her alanını kapsayan

⁴⁰⁶ Cahit Baltacı, "Osmanlı'da Mektep", *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 7.

⁴⁰⁷ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

⁴⁰⁸ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

⁴⁰⁹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 83, Sıra no 25.

⁴¹⁰ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155 Sıra no 39; V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sıra no 157.

“Muamelat”da denilen uygulamaların ilköğretim düzeyindeki çocuklara öğretilmesi hususunda son derece faydalıdır. Çocuklar helal ve haram kurallarını öğrenmiş ve öğrendikleri fıkıh bilgilerini de diğer derslere nazaran pratikte daha fazla gerçekleştirme imkânına sahip olmuşlardır.⁴¹¹ Mekteplerde çocuklara Tefsir dersinin okutulması, namaz sûrelerinin anlamı ve Kur’an-ı Kerim’de geçen Peygamber kıssalarının öğrenilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla medreselere devam edecek öğrenciler açısından Tefsir dersleri oldukça elzemdir.

Yahya Paşa ve Mehmed Paşa mekteplerinde eğitim alan öğrencilere Sarf ve Nahiv dersleri öğretilmiştir. Bu öğrencilerden bir kısmı mektep eğitiminden sonra medrese eğitimine devam etmiştir. Öğrencilerin medreseye Sarf ve Nahiv eğitimi almış olarak gelmeleri Arapça eserleri okumalarına katkı sağlamıştır.⁴¹²

Osmanlı döneminde faaliyet gösteren birçok Sıbyan Mektebi’nde verilen dersler arasında Hüsn-i hat dersine rastlanmaktadır. Makedonya vakıf kurucuları arasında Yahya Paşa ve Mehmed Paşa da yaptırdıkları mekteplere atadıkları muallimlerden diğer derslerin yanı sıra Hüsn-i hat dersini de okutmalarını istemişlerdir.⁴¹³ Kanaatimizce Hüsn-i hat dersinin Sıbyan Mektebi’ne giden öğrencilere okutulması, talebelerde güzel yazı yazma merakını uyandırma ve başarılı gördükleri öğrencileri de hat sanatına yönlendirme gayreti olarak değerlendirilebilir. Hüsn-i hat, Arap alfabesi harfleri ile güzellik ölçülerine bağlı kalınarak yazı yazma sanatıdır.⁴¹⁴ Ayrıca Yahya Paşa ve Mehmed Paşa’nın mekteplerinde Hüsn-i hat derslerinin verilmesini istemeleri kendilerinin de sanat alanına ilgilerinin olduğunu göstermektedir.

Vakıf kurucuları günlük dersler hakkında vakfiyelerde bilgi verirken derslerin sabahdan öğleye kadar veya öğleden sonra yapılmasını tenbih etmişlerdir.

Ahmet Efendi vakfiyesinde haftanın ders günlerini Pazartesi, Çarşamba Perşembe ve Cumartesi olarak belirlemiştir. Diğer vakıf kurucuları, ders günleri konusunda bilgi vermemiştir. Vakfiyelerde mekteplere giden öğrencilerin sayısı

---

⁴¹¹ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri*, a.g.e., s. 79

⁴¹² V.G.M.A, Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332, V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

⁴¹³ V.G.M.A, Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332, V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

⁴¹⁴ M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, C. XVI, İstanbul 1993 s. 427; Hicabi Gülgen, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları Tarihi*, Bursa, Emin Yayınları, 2011, s. 85.

hakkında yeterince bilgi verilmemiştir. Birkaç vakfiyede öğrenci sayılarının farklı olduğunu görüyoruz.⁴¹⁵Bursa’da Kemal Bey vakfiyesinde muallimhanede okuyan yetim öğrencilerin sayısı on olarak verilmiştir. Yine Bursa’da Şücazâde mektebinde, vakfiye ile belirtilen öğrenci sayısı on beştir.⁴¹⁶ Makedonya’da Yahya Paşa vakfiyesinde sıbyan mektebinde eğitim gören fakir ve yetim öğrencilerin sayısının yirmiden az olmamasını istemiştir.⁴¹⁷ Süleyman Efendi’nin de yaptırdığı mektepte okuttuğu yetim öğrenci sayısı yirmidir.⁴¹⁸ Bu vakfiyelerden hareketle öğrenci sayısının on ile yirmi arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Mekteplerde okuyan öğrencilerin hafta içi tatil günleri dışında, yaz aylarında tatil yapıp yapmadıkları konusunda vakfiyelerde hiçbir bilgi verilmemiştir. Medreselerde eğitim gören öğrenciler yıllık tatillerini üç aylarda yapmışlardır. Recep, Şaban ve Ramazan ayında medreselerde eğitime ara verilmiştir.⁴¹⁹ Mekteplerde okuyan öğrencilerin de bu aylarda eğitime ara verip vermedikleri konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Mekteplerde okuyan öğrencilere belli zamanlarda elbise ve burs yardımı yapılmıştır. Yahya Paşa yaptırdığı mektepte okuyan yirminin üzerindeki öğrenciye Ramazan ve Kurban Bayramları’nda giysi almıştır. Her öğrenciye, birer çift çamaşır, pabuç, birer don, gömlek, takke, kuşak ve uçkur verilmesi isteğini vakfiyesinde belirtmiştir.⁴²⁰ Süleyman Efendi de yaptırdığı mektepte okuyan yirmi yetim öğrenciye her yıl Ramazan Bayramı’ndan üç gün önce iki yüzer akçe değerinde elbise alınmasını vakfiyesinde şart koşturmuştur.⁴²¹ Ayrıca Yahya Paşa yaptırdığı mektepte okuyan öğrencilerden fakir olanlarına günlük on akçe yardımda bulunmuştur.

Mekteplerde okuyan fakir ve yetim öğrencilere paranın yanısıra bayram günlerinde elbise yardımı da yapılmıştır. Osmanlı toplumunda öğrencilere iki bayramda ve yıl içersinde yapılan çeşitli yardımlar günümüze kadar ulaşmıştır. O dönemde

---

⁴¹⁵ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 241, Sıra no 83.V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 83, Sıra no 89.

⁴¹⁶ Hızlı,*Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve bursa Sıbyan Mektepleri*, a.g.e., s. 74.

⁴¹⁷ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

⁴¹⁸ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

⁴¹⁹ Mefail Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, Bursa, Esra Fakülte Kitapevi, 1997, s. 160.

⁴²⁰ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 423, Sıra no 333.

⁴²¹ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilen bu yardımlar, günümüzde de dernekler ve çeşitli kurumlar vasıtasıyla sürdürülmektedir.

C. MEDRESELERDE ÖRGÜN EĞİTİM

Osmanlı Devleti, Makedonya'daki 500 yıllık hâkimiyeti süresince bölgede çeşitli şehirlerde yetmiş küsur medrese inşa etmiştir. Osmanlı Devleti'nin yanısıra kişiler de vakıflar aracılığı ile medrese yapıp eğitime destek vermiştir. Bu medreselerin beş tanesinin vakıflar tarafından yapıldığını vakfiyelerden öğreniyoruz. Vakfiyelerden öğrendiğimiz bilgilere göre yapılan medreselerin beşi seyfiye sınıfına mensup kişiler tarafından yaptırılmıştır. Vakfiyelerde ilmiye ve reaya sınıfına mensup kişilerin medrese kurmadıkları görülmüştür. Bunun nedeni ilmiye ve reaya sınıflarına mensup olan vakıf kurucularının medreselerin giderlerini karşılayacak ekonomik gücünün bulunmamasıdır.

Medrese yaptıran kimseler bu medreselerin etrafına öğrenci odaları ve aşevi inşa etmişlerdir. Medreselerin aydınlatılması için gerekli olan mum, kandil yağı, hasır ve odun ihtiyaçları vakıflar tarafından temin edilmiştir. Ayrıca medreseye tayin ettikleri müderris ve müderris yardımcısı olan muid,⁴²² muallim yardımcısı, halifenin maaşları, medresede eğitim gören öğrencilerin yeme, içme, barınma, ihtiyaçları, aşçı ve temizlikçilerin ücretleri vakıf kurucuları tarafından karşılanmıştır.

Öğrenciler medreselerden önce sıbyan mekteplerine giderler ve buradan mezun olduktan sonra medresede eğitime başlardı. Sıbyan mektebinde günümüzdeki ilkokul seviyesinde temel eğitim görürlerdi. Medresede ise günümüzdeki ortaokul, lise ve üniversite eğitimine benzer şekilde aşamalı olarak eğitim alırlardı.⁴²³ Medreseler, Osmanlı toplumunda âlimlerin, kadınların, şeyhülislamın, müftülerin, müderrislerin ve sair din adamlarının yetiştiği eğitim müesseseleridir.

Makedonya'da medrese yaptıranlar arasında İshak Bey, Oğlu İsa Bey, Zeynelabidin Paşa, Süleyman Efendi ve Yusuf Ağa'nın vakfiyeleri bulunmuştur. Medreseler ile ilgili en geniş bilgiler, İshak Bey, İsa Bey ve Süleyman Efendi vakfiyelerinde bulunmuştur.

⁴²² "Müidmedreslerde müderrislerin verdiği dersleri arkadaşlarına tekrar eden ve müderrise yardımcı olan öğretim görevlisidir. Sâmi Es-Sakkâr," *Muid*", *DİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 86.

⁴²³ Mehmet İpşirli, "*Osmanlı Dönemi Medreseleri*", *DİA*, C. XXIIIIV, Ankara 2003, s. 327.

İsa Bey, yaptırdığı medrese etrafına on oda inşa ettirmiştir. Her odada birer öğrenci kalmıştır.⁴²⁴ İshak Bey medresesinde oda sayısı ve öğrenci sayısı belirtilmemiştir.⁴²⁵ Zeynelabidin Paşa inşa ettirdiği medresenin yanına beş öğrenci odası inşa ettirmiştir. Medresede okuyan öğrencilerden müezzinlik ve kayımlık yapanlara bursları haricinde ikişer akçe yevmiye ve birer oda tahsis edilmiştir. Diğer üç odada ise, ikişer öğrenci kalmıştır. Toplamda sekiz öğrenci olduğu vakfiyeden anlaşılmaktadır.⁴²⁶ Süleyman Efendi'nin yaptırdığı medresede kaç öğrencinin kaldığı vakfiyede açıklanmamıştır. Fakat öğrencilerin odalarda tek başlarına kalacakları bilgisine vakfiyede yer verilmiştir. Öğrenciler içerisinde müderrisin uygun gördüğü iki öğrenciden birisi kapıcı diğeri de temizlikçi olarak medresede çalışmıştır. Bu öğrencilere de bursları haricinde günlük ikişer akçe ücret tayin edilmiştir.⁴²⁷ Yusuf Ağa'nın yaptırdığı medrese hakkında vakfiyesinde herhangi bir bilgi yoktur.⁴²⁸

İsa Bey medresesinde kalan öğrencilere imarette pişirilen yemeklerden günde iki ekmek ve iki çanak etli aş verilmiştir. İshak Bey medresesi öğrencilerine de imarette yapılan yemeklerden verilmiş, fakat pişirilen yemekler hakkında bir şey ifade edilmemiştir. Süleyman Efendi medresesinde kalan öğrencilere ise yemek verilip verilmediği hakkında bilgi verilmemiştir. Zeynelabidin Paşa Medresesi'nin öğrencilerine yıllık onar kile⁴²⁹ un tahsis edilmiştir.⁴³⁰

Medreselerde yatılı olarak eğitim gören öğrencilere ihtiyaçlarını karşılamaları için günlük burs imkânları sağlanmıştır. İshak Bey Medresesi'nde kalan öğrencilerine günlük sekizer dirhem burs yardımı yapılmıştır. Fakat öğrencilerin sayıları açıklanmamıştır. İsa Bey Medresesi'nde on öğrenciye günlük birer akçe burs verilmiştir. Süleyman Efendi Vakfı ise öğrencilerine günlük dörder akçe burs ve kandil yağı tahsis edilmesini istemiştir. Zeynelabidin Paşa Medresesi'nde okuyan öğrencilere ikişer akçe burs tayin edilmiştir

---

⁴²⁴ Elezovic, *a.g.e.*, ss. 93-98.

⁴²⁵ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

⁴²⁶ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 330, Sıra no 335.

⁴²⁷ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

⁴²⁸ V.G.M.A., Defter no 628, Sayfa no 662, Sıra no 375.

⁴²⁹ "Kile" kilelerin miktarları şehirlere göre farklılık göstermektedir. İstanbul kilesi zahirelerin cinsine göre 18-20 okka, ortalama 25 kilo, İbrail kilesi ise 70-80 okka ortalama 100 kilo. Pakalın *a.g.e.*, C. I, s. 281

⁴³⁰ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 330, Sıra no 335.

Medreselerde eğitim gören öğrencilere okutulan dersler hakkında vakfiyelerde bilgi verilmemiştir. Süleyman Efendi tayin ettiği müderrisin akli ve nakli ilimleri bilmesinin yanısıra zühd ve takva sahibi bir kimse olmasını istemiştir. Bu bilgilerden hareketle Süleyman Efendi medresesinde akli ve nakli ilimlerin okutulduğu düşüncesi hatıra gelmektedir. Osmanlı medreselerine bakıldığında genellikle Kelam, Fıkıh, Tefsir Belagat, Meani, Mantık ve Matematik dersleri okutulmuştur.⁴³¹ Süleyman Efendi'nin yaptırdığı medresenin müderrisinin akli ve nakli ilimleri bilmesini istemesi ve Osmanlı medreselerinde verilen dersler göz önünde bulundurulduğunda Süleyman Efendi medresesinde söz konusu derslerin okutulduğunu söylemek mümkündür.

Süleyman Efendi medresesinde haftanın ders günlerini Pazartesi, Perşembe ve Cumartesi olarak belirlemiştir. Diğer vakıf kurucuları ders günleri konusunda vakfiyelerinde bilgi vermemiştir.⁴³² XV. yüzyıllarda Bursa'da müderrislik yapan Molla Fenârî de müderrislik yaptığı medresede haftanın dört günü ders vermiştir.⁴³³ Osmanlı Devleti'nde medreselerde okuyan öğrencilere haftanın üç ila dört günü ders verilmiştir. Medreselerde dersler sabahdan öğleye kadar ve öğleden akşama kadar işlenmiştir. Makedonya medreselerinde derslerin gün içerisinde hangi vakitlerde yapıldığı konusunda vakfiyelerde bilgi verilmemiştir.

Vakıfların yaptırdıkları medreselerde öğrencilerin kaç yıl eğitim gördüğü bilgisine yer verilmemiştir. Osmanlı medreselerinde eğitim süreleri birbirinden farklı olmuştur. XIV. yüzyılın ortalarından sonra altmış yıl içerisinde 8-9 yıl olan medrese eğitimi daha sonra iki yıla düşürülmüştür. Ancak bu duruma ne gibi hususların tesir ettiği konusunda somut bir bilgi yoktur.⁴³⁴

Medreselerde yıllık tatiller genellikle Recep, Şaban ve Ramazan aylarında yapılmıştır. Medreselerin tatil olmasıyla birlikte öğrenciler köylere ve kasabalara dağılırdı. İmamlık, hatiplik, vaizlik ve müezzinlik yaparlardı. Halkda öğrencilere vazifeleri karşılığında para ve yiyecek yardımları yapmıştır. "Cerre çıkma" denilen bu

---

⁴³¹ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, a.g.e., s. 143.

⁴³² V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

⁴³³ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, a.g.e., s. 159.

⁴³⁴ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, a.g.e., s. 133.

uygulama medrese öğrencilerinin halkı tanınmasına ve onlarla bütünleşmesine yardımcı olmuştur.⁴³⁵

Osmanlı'da Sahn-ı Seman medreseleri yapıldıktan sonra, Osmanlı sınırları içerisinde bulunan medreseler yeni bir sisteme tabi tutulmuşlardır. Yevmiyesi yirmi akçe olan medreseler Hâşiye-i Tecrid, otuz akçe olanlar Miftah, kırk akçe olanlar Kırklı veya Telvih, elli akçeliler ise Hariç ve dâhil olarak adlandırılmıştır.⁴³⁶ Dâhil ve Sahn-ı seman medreseleri padişah, şehzade veya padişah hanımları tarafından yaptırılan medreselerdir.⁴³⁷ Makedonya'da Osmanlı döneminde faaliyet gösteren İshak Bey Medresesi 918/1512'e kadar Kırklı medreseler arasında yer alırken 955/1548 yılında Ellili medreseler içerisine dâhil edilmiştir.⁴³⁸ İshak Bey, vakfiyesinde müderrisin günlük alacağı ücreti on iki dirhem olarak belirlemiş fakat zaman ve şartların değişmesiyle müderrisin aldığı ücret değiştiği gibi medresenin eğitim kalitesi de bir üst seviyeye yükselmiştir.⁴³⁹ O dönemde faaliyet gösteren Süleyman Efendi Medresesi müderrisine günlük kırk akçe, İsa Bey Medresesi müderrisine günlük yirmi akçe ücret ödenmiştir. Osmanlı medreselerinde belirlenen seviye sistemi düşünüldüğünde Süleyman Efendi Medresesi'ni Kırklı,⁴⁴⁰ İsa Bey Medresesi'ni ise Hâşiye-i Tecrid medresesi olarak değerlendirmek mümkündür.⁴⁴¹

Müderrislerin aldığı ücretler sırasıyla şöyledir: İshak Bey Medresesi müderrisine günlük on iki dirhem,⁴⁴² İsa Bey Medresesi müderrisine günlük yirmi akçe ücret ödenmiştir.⁴⁴³ Süleyman Efendi Medresesi müderrisine günlük kırk akçe tahsis edilmiştir.⁴⁴⁴ Yusuf Ağa Medresesi müderrisine de yıllık yüz kuruş verilmiştir.⁴⁴⁵ Zeynelabidin Paşa Medresesi'nin müderrisinin aldığı maaş açıklanmamıştır.

⁴³⁵ İpşirli, "Osmanlı Dönemi Medreseleri", *DİA*, a.g.e., s. 331.

⁴³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, a.g.e., s. 11

⁴³⁷ Hızlı, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, a.g.e., s. 28.

⁴³⁸ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilatı*, İstanbul, Tarihi, İrfan Matbaası 1976, s. 260.

⁴³⁹ V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no,194.

⁴⁴⁰ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

⁴⁴¹ Elezovic, a.g.e. ss. 93-98.

⁴⁴² V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sıra no 194.

⁴⁴³ Elezovic, a.g.e., ss. 93-98.

⁴⁴⁴ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

⁴⁴⁵ V.G.M.A., Defter no 628, Sayfa no 662, Sıra no 375.

Müdürlükler farklı ücretler almışlardır. Müdürlükler için sabit bir ücret belirlenmemiş, her birine görev yaptığı medresenin vakfiyesinin şartlarının öngördüğü ücret ödenmiştir.

IV. SOSYAL HİZMETLER

Osmanlı toplumunda sosyal yardımların bir kısmı hayırseverler eliyle yapılırken, diğer bir kısmı ise vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Şüphesiz insanların yaptıkları hayır hizmetlerinin arkasında kültürel gelenekler olduğu gibi dini teşviklerde önemli bir yer tutar. Zira insanların en hayırlısı, insanlara faydalı olan, malın en hayırlısı, Allah yolunda harcanandır. Dolayısıyla yapılan vakfın en hayırlısı da insanların o esnada en fazla ihtiyaç hissettikleri alanda yapılandır.⁴⁴⁶ Osmanlı dönemi Makedonya vakıf kurucuları da kurdukları vakıflarda birçok alanda hizmet etmişlerdir. Bunlardan birisi sosyal alanda yapılan yardımlardır. Sosyal yardımlar, imaretlerde yemeklerin pişirilip dağıtılması, özel gün ve gecelerde mevlitlerin okunması ikramların sunulması, avarız vakıflarının katkıları, öğrencilere elbise ve burs yardımları şeklinde sürdürülmüştür.

İmaretler genellikle cami etrafına yapılmış medrese, mektep, han ve hamamlardan kurulu külliye sisteminden meydana geliyordu.⁴⁴⁷ Makedonya'da da seyfiye sınıfına mensup olan kimselerin kurdukları vakıflarda külliye sistemi uygulanmıştır. Vakıf kurucuları yaptırdıkları imaretlerde pişirilen yemekleri vakıf çalışanlarına, fakirlere, öğrencilere ve cami cemaatine vermiştir.

Yahya Paşa ve Sinan Paşa kurdukları vakıfların imaretlerinde her gün vakıf çalışanlarına ve fakirlere imarete pişirilen yemeklerden verilmesini vakfiyelerinde belirtmişlerdir. Vakfiyelerde imaretlerde pişirilmesini istedikleri yemekler pilav, et, buğday çorbası ve zerde yemekleridir. Ayrıca vakfiyelerde imaretlere alınmasını istedikleri erzakları listelerde isimleriyle beraber belirtmişlerdir. Bu malzemeler pirinç, et, buğday, nohut, turşu, biber, sakız, kabak, tuz, zağferan ve bada ibarettir.⁴⁴⁸

Osmanlı toplumunda yılın mübarek gün ve gecelerinde camilerde mevlit okutma geleneği Anadolu'da yaygın olduğu gibi Balkanlar'da yaygın olarak uygulanmıştır. Osmanlı da Mevlit okutma geleneği özel gün ve gecelerle sınırlı kalmamış diğer

⁴⁴⁶ Ziya Kazıcı, *Urfa'daki Vakıf Hizmetleri, a.g.e.*, s. 85.

⁴⁴⁷ Ömer Lütfü Barkan, *Osmanlı İmparatorluğun'da İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Dair Araştırmalar, Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımdan*, s. 240

⁴⁴⁸ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 423, Sıra no 333.

günlerde de mevlitler okutulmuştur. Müslümanlar vefat eden kimsenin vefatının yıl dönümlerinde, sünnet törenlerinde, doğum ve evlilik gibi günlerde mevlit okuma geleneği sürdürmüş ve günümüze kadar ulaştırmıştır.⁴⁴⁹

Osmanlı'da sosyal hayatın, özel gün ve gecelerinin en önemli uygulamalarından biri olan mevlitler, vakıf kurucuları tarafından ayrıca bir öneme sahipti. Mevlit okutmaya yönelik olan bu hassasiyet vakfiyelerde açıkça görülmektedir. Vakıf kurucuları vakfiyelerinde mübarek gecelerde Mevlit okumaları ve ikramlar için vakıf gelirlerinden bir pay ayırmışlardır. Abdülbaki Efendi Üsküp'te Mevlit Kandili'nde Mustafa Paşa Caminde Mevlit okunması için yedi akçe tahsis etmiştir.⁴⁵⁰ Süleyman Efendi'nin Üsküp ve Bosna'da bulunan vakıflarında Mevlit Kandili'nde mevlithana hizmetine karşılık üç yüz akçe verilmiştir. Mevlit programına katılan halkada bin sekiz yüz akçelik buhur, şerbet ve güllab dağıtılmıştır.⁴⁵¹ Ayşe Hatun Manastır'da kurduğu vakfında Berat, Regaip ve Mevlit kandilleri ile Kadir gecesinde fakirlere yemek ikram etmiştir.⁴⁵²

Yahya Paşa Üsküp'te Ramazan ayında Aşure günlerinde Ramazan ve Kurban Bayramı'nda cemaate ve fakirlere aşevinde pişirilen yemeklerden pilav ve buğday çorbası ikram etmiştir.⁴⁵³ Sinan Paşa Ohri'de bulunan vakfında mübarek gün ve gecelerin tamamında fakirler ile cami cemaatine zerde ve dane yemeği vermiştir. Hatice Hatun, vakıf gelirlerinden üç yüz akçe ayırmış ve bu parayla Ramazan ayının ilk gecelerinde Doyran Kasabası'nda fakirlere iftar yemeği vermiştir. Hatice Hatun yemek yiyen fakirlerden sadece ruhuna birer Fatiha okumalarını istemiştir.⁴⁵⁴ Süleyman Efendi de vakıf gelirlerinden fakirlere ve öğrencilere ramazan ayı içerisinde sahur ve iftar yemekleri için bin seksen akçe ayırmıştır. Bunun yanı sıra Haram aylarda annesi Huri hatunun ruhu için yedi yüz akçe değerinde yüz ekmek dağıtılmasını vakfiyesinde şart koşturmuştur.⁴⁵⁵

---

⁴⁴⁹ Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Toplumunda Hz. Peygamber Sevgisinin Tezahürü Olarak Kurulan Mevlit Vakıfları*, İstem İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi sy 11, s. 53.

⁴⁵⁰ V.G.M.A., Defter no 988, Sayfa no 286, Sıra no 184.

⁴⁵¹ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

⁴⁵² V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 61, Sıra no 18

⁴⁵³ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

⁴⁵⁴ V.G.M.A., Defter no 609, Sayfa no 252, Sıra no 305.

⁴⁵⁵ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155 Sıra no 39.

Vakıf kurucuları sosyal hizmetlerde yemek yedirme yardımlarının yanısıra yaptıkları mekteplerde okuttukları fakir ve yetim öğrencilere ramazan ve kurban bayramlarında giyecek yardımı da yapmışlardır. Süleyman Efendi mektebinde okuyan yirmi fakir öğrenciye her yıl Ramazan ayından üç gün önce iki yüzer akçe değerinde elbise alınmasını istemiştir.⁴⁵⁶ Yahya Paşa da yaptırdığı mektebinde okuttuğu yirmi fakir ve yetim öğrenciye Ramazan ve Kurban bayramlarında ayakkabı, pantolon, takke, gömlek ve kemer alınmasını şart koşturmuştur. Ayrıca Yahya Paşa mektebinde okuyan öğrencilerin maddi olarak da ihtiyaçlarının karşılanması için her gün onar akçe harç yardımı yapmıştır.⁴⁵⁷

Osmanlı toplumunda vakıf kurucularından medrese yaptıran kimseler bu medreselerde okuttukları öğrencilerin kalacakları odaları, yiyecekleri yemek ihtiyaçlarını, öğrencilere verilecek bursları kurdukları vakıfların gelirlerinden temin etmişlerdir.

Osmanlı toplumunda avarız vakıfları, köy ve mahalle halkından birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kimselerin ödemekte güçlük çektikleri avarız, kürekçi bedeli ve diğer ihtiyaçları karşılamak için kurulmuş akar veya para vakıflarıdır.⁴⁵⁸ Bu amaçlara yönelik kurulan vakıflardan elde edilen gelirler çok çeşitli alanlara harcanmışlardır. Genellikle deprem, yangın, salgın hastalıklar, afetlerle mücadele eden halka yardım edilmesi, fakir, dul ve yetimlerin ihtiyaçlarının giderilmesi, iş hayatına girmek isteyenlerin veya zor duruma düşen esnafın sermayelerinin karşılanması, kaldırımların, su yolu ve çeşmelerin, sıbyan mekteplerinin bakım ve onarımı gibi hizmetlerin yapılması için kullanılmıştır.⁴⁵⁹

Makedonya vakıf kurucularından Mehmed Paşa ve Süleyman Efendi vakıf gelirlerinden yaşadıkları mahallenin avarız vakıflarına yardımlarda bulunmuşlardır. Süleyman Efendi kurduğu vakfının bütün ihtiyaçları karşılandıktan sonra arta kalan paralardan Hisarcık'ta bulunan avarız vakfına üç bin akçe yardım yapılmasını

⁴⁵⁶ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155 Sıra no 39.

⁴⁵⁷ V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332.

⁴⁵⁸ Mehmet İpşirli, "Avâriz", *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s. 109, Çiftçi, a.g.e., s. 86.

⁴⁵⁹ İpşirli, "Avâriz" *DİA*, a.g.e., s. 109; Karataş Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, a.g.e., s. 189.

istemiştir.⁴⁶⁰ Mehmed Paşa da mahallesinde bulunan avarız vakfına her yıl kendi vakfı gelirlerinden bin akçe ayrılıp verilmesini şart koşmuştur.⁴⁶¹

V. BELEDİYE HİZMETLERİ

Osmanlı Devleti, Balkanları fethinden Balkan savaşlarına kadar olan zamanda hâkim olduğu bölgelerdeki (Makedonya, Bosna, Bulgaristan, Arnavutluk ve Anadolu'da) kurduğu vakıflarda çok çeşitli alanlarda hizmetler vermişlerdir. Bu alanların arasında su, çeşme, köprü, kaldırım ve yollar gibi beledî hizmetler de yer alır. Günümüzde belediyelerin ifa ettiği bu tür hizmetlerin önemli bir kısmı Osmanlı döneminde vakıflar tarafından yaptırılmıştır.⁴⁶²

İslam'da su kullanımıyla ilgili vakıflar Hz. Peygamber (sav) döneminde başlamıştır. Hz.Peygamber (sav) Medine'de Müzeyne'li bir adamı, Rume kuyusunun suyunu ücretle satarken görünce: “Bu kuyuyu şu Müzeyne'li adamdan satın alıp vakfetmek bir Müslüman için ne güzel sadakadır.” buyurdu.⁴⁶³ Bunun üzerine Hz. Osman, büyük bir meblağ ödeyerek Rume kuyusunu satın aldı ve bunu hayrına vakfetti.⁴⁶⁴ Hz. Peygamber'in (sav) su vakfı ile ilgili yaptığı bu teşvik müslümanlar arasında çokça su vakfı kurulmasına vesile olmuştur.

Osmanlı toplumunda halkın su ihtiyacı dağlardan getirilen sular, şehir ve köylerde açılan su kuyuları sayesinde karşılanmıştır.⁴⁶⁵ Vakıf kurucuları da dağlardan getirdikleri sularla halkın su ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunmuşlardır. Makedonya'da vakfedilen evlerin bir kısmında su kuyuları varken diğer bir kısmında ise Ma-i Cari diye tabir edilen akarsular bulunmaktadır. Mustafa Nuri Bey'in Manastır'da vakfettiği evinde hem akarsuyun hemde avlusunda su kuyusunun bulunduğu vakfiyesinde belirtilmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁰ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155 Sıra no 39.

⁴⁶¹ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

⁴⁶² Yediyıldız, “XVIII Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, a.g.e., s. 6; Hallaçı, a.g.t., s. 67.

⁴⁶³ Sa'd , a.g.e., s. 506; Köksal, a.g.e., s. 194.

⁴⁶⁴ Tirmizi, Menakıb, 19; Muhammed, *el-İstiab Fi Marifetil-Ashab*, IV, Nşr. Ali Muhammed el-Becavi, C. III, a.g.e., ss. 1039-1040.

⁴⁶⁵ Halil İnalıcık, “Su”, *DİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 439. İskender Pala, “Su Kültür ve Medeniyet”, *DİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 442.

⁴⁶⁶ V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sıra no 114.

Dağlardan getirilen sular, künkler aracılığıyla evden eve aktarılıp bütün mahalledeki evlere ulaştırılırdı.⁴⁶⁷ Böylece bütün insanlar evlerinde sulardan istifade etmiş olurdu. Suların dağlardan şehirlere getirilmesi işinin bir kısmı vakıf kurucuları tarafından yapılırken, diğer bir kısmı da devlet tarafından icra edilmiştir.⁴⁶⁸

Makedonya vakıf kurucuları arasında su vakfı kuranlar sırasıyla değerlendirilecektir. Mehmed Efendi Köprülü Kasabası'nda sahip olduğu debbağhaneyi ve içerisinde meyveli ve meyvesi ağaçları olan bahçesini vakfetmiştir. Vakıf mallarından elde edilen gelirleri Köprülü'de Mesih Bey Camisi yanında olan çeşmenin ve Sığırlar Mahallesi'nde bulunan çeşmenin bakım ve onarımına kullanılmasını şart koşmuştur.⁴⁶⁹

Süleyman Efendi, Taşlıca Kasabası'nda Hüseyin Paşa ismi ile anılan çeşmenin suyollarının bakım ve onarımının Süleyman Efendi vakfı gelirlerinden karşılanacağını vakfiyesinde belirtmiştir. Süleyman Efendi, Hüseyin Paşa Suyu'nun bir kısmının Hüseyin Paşa Camisi yanında bulunan su terazisine, bir kısmının hamamına ve bir miktarının da cami önünde olan şadırvana akıtılmasını istemiştir. Ayrıca Hüseyin Paşa Suyu'nun mahalle çeşmelerinde, çarşı çeşmelerinde, el-Hac Hasan Camii'nde ve odabaşı camilerinde kullanılmasını istediğini vakfiyesinde belirtmiştir.⁴⁷⁰ Hüseyin Paşa suyunun birçok yerde akıtılması göz önünde bulundurulduğunda suyun miktarının oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Mehmed Paşa'nın Kaçanik'te yaptırdığı çeşmenin bakım ve onarımı vakıf gelirlerinden karşılanmıştır.⁴⁷¹ Yahya Paşa, Sofya'da yaptırdığı çeşmenin sularıyla imaretin, caminin ve mektebin su ihtiyaçlarını karşılamıştır. Çeşmenin tamirleri Yahya Paşa vakfı tarafından yaptırılmıştır.⁴⁷²

Mehmed Bey Üsküp ve Kalkandelen'de çeşmeler inşa ettirmiştir. Üsküp'te mescit önünde akan bir çeşme yaptırmıştır. Diğer çeşmeler ise Kalkandelen'dedir. Kalkandelen'de olan Derelice Pınarı Suyu'nu yaptırdığı zaviyeye götürmüştür. Mehmed

⁴⁶⁷ Ali İhsan Karataş, *Bursa Suları ve Su Vakıfları*,. U.Ü.İ.F.D. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. XVII.,sy.2. Yıl 2008, s. 385. Ayrıca bkz.

⁴⁶⁸ Hasan Güneri, *Vakıf Suları ve Su Vakıfları*, Vakıflar Dergisi sy.9, Yıl 2006, s. 69.

⁴⁶⁹ V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 257, Sıra no 89.

⁴⁷⁰ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

⁴⁷¹ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

⁴⁷² V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sıra no 332

Bey ayrıca Tetova'nın güneyindeki suyolunun, Çar Pınar adlı çeşmenin suyolunun ve Hak Başra'da olan çeşmenin suyollarının bakım ve onarımlarının vakfettiği köylerin gelirlerinden karşılanmasını şart koşmuştur.⁴⁷³

Günümüzde yol, köprü ve kaldırım gibi hizmetlerin neredeyse tamamı bugün belediyeler tarafından yapılmaktadır.⁴⁷⁴ Osmanlı toplumunda ise bu hizmetlerin yapılmasında padişahlar,⁴⁷⁵ vakıf kurucuları ve hayırseverlerin önemli katkıları bulunmuştur.⁴⁷⁶

Mehmed Paşa Kaçanik kalesi önünde ve Kadri Efendi çiftliği yanında birer köprü yaptırmıştır. Ayrıca Kadri Efendi, çiftliği yanına bir kaldırım inşa ettirmiştir. Köprülerin ve kaldırımın bakım ve onarımlarının Kaçanik'te olan hanların gelirlerinden karşılanmasını istediğini vakfiyesinde belirtmiştir.⁴⁷⁷

Süleyman Efendi kurduğu vakfında farklı yerlerde köprü ve kaldırımlar inşa ettirmiştir. Mileşuh ve gunya nehirleri üzerinde birer göz taş köprüsü, Bablanca Suyu üzerinde iki göz taş köprüsü ve Hisarcık'ta taş köprüsü ve farklı yerlerde kaldırımlar yaptırmıştır. Ayrıca Bablanca Suyu üzerinde bulunan iki göz taş köprüsünü tamir ettirmiştir. Süleyman Efendi vakfiyesinde bunların bakım ve onarımlarının vakıf gelirlerinden karşılanması arzusunun belirtmiştir.⁴⁷⁸

---

⁴⁷³ V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sıra no 358.

⁴⁷⁴ Karataş, *Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi, a.g.e.*, s. 192.

⁴⁷⁵ Makedonya'da Fatih Sultan Mehmed tarafından Üsküp'te Vardar nehri üzerinde yaptırılan on dört kemer gözü bulunan iki yüz on metre uzun ve beş metre seksen santim geniş olan taş köprüsü, Osmanlı'dan günümüze ulaşan nadir eserlerden biridir.

⁴⁷⁶ Özer, *a.g.e.*, s. 163. Kunbaracı, *a.g.e.*, s. 202.

⁴⁷⁷ V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sıra no 11.

⁴⁷⁸ V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sıra no 39.

SONUÇ

Vakıflar insanların faydasına sunulan kurumlardır. Bir kişi vakıf kurmak istediği zaman kadının huzurunda vakfiye yazdırırdı. Vakfiyeler vakıflar hakkında en geniş bilgiye sahip olduğumuz belgelerdir. Çünkü vakfeden kişinin adı, ailesi, vakfettiği malların miktarı, vakfin nerede ve nasıl hizmetler vereceği, gelirinin nereden karşılanacağı gibi pek çok önemli bilgiye vakfiyelerden ulaşabiliriz. Vakfiyelerde ayrıca o dönemin kültürü ile ilgili de pek çok bilgi bulabiliriz. Örneğin aşevi inşa ettiren birisi orada hangi yemeklerin pişeceğini vakfiyesinde belirtmişse o dönemin yemek kültürüne, mektep ya da medrese yaptıran birisi orada okutulacak dersleri zikretmişse dönemin eğitim anlayışına, ya da kıyafet yardımı yapan bir vakfin vakfiyesinde alınacak kıyafetlerin listesi varsa o zamanın giyim kültürüne kadar pek çok değerli bilgilere erişebiliriz. Kısaca vakfiyeler her yönüyle dönemlerine ışık tutan çok değerli belgelerdir.

Bu çalışmada Makedonya’da kurulan vakıflarla ilgili olarak 31 tane vakfiye ele alındı. Söz konusu vakfiyelerden ulaşılan sonuçlara göre Makedonya’da en çok beraya sınıfından yani yönetici sınıfından kişiler vakıf kurmuştur. Bunda yönetici kesimindeki kişilerin maddi olarak durumlarının iyi olması etkili olmuştur. Yani Makedonya’yı yöneten kişiler yönetmekle kalmamış oraya vakıf yapma yoluyla değerli eserler de bırakmışlardır. Böylece kendilerinden sonra gelecek yöneticilere de örnek olmuşlardır.

Makedonya’da sadece yöneticiler değil maddi olarak imkânı yerinde olan halk da vakıflar kurarak insanlara faydalı olmaya çalışmışlardır. Ayrıca halktan vakıf kuranlar arasında kadınlar da vardır. Bu durum, bize o dönemdeki toplumun sosyal hayatında kadınların da etkili olduğunu göstermektedir. Vakıf kurmak için maddi durumun iyi olması gerektiği göz önünde bulundurulursa kadınların da rahatlıkla mal ve mülk edinebildikleri sonucuna ulaşabiliriz.

Kurulan vakıflar arasında ilk sırayı tekkeler, aşevleri, mektepler ve camiler almıştır. Aşevlerinde yoksul insanlar karnını doyururken, camilerde ve tekkelerde insanların dini ihtiyaçları karşılanmış, maneviyatları güçlenmiştir. Mekteplerde ise fakir

çocuklar eğitim görme imkânına kavuşmuşlardır. Ayrıca mekteplerde okuyan çocuklara burs ve kıyafet yardımı da yapılmıştır. Üstelik sadece bina yaptırılmakla kalmamış tekkelere şeyh, camilere imam, mekteplere hoca tahsis edilip, bunların maaşları da vakıflar tarafından düzenli şekilde ödenmiştir. Vakıfların hizmetleri bunlarla sınırlı kalmayıp hayatın her alanını kapsamıştır. O kadar ki vakıflar arasında yazın kar getirip dağıtılara dahi rastlamak mümkündür.

Vakıf kurulurken o vakfın varlığını sürdürmesi için gereken her şey vakfeden kişiler tarafından düşünülmüştür. Vakfın yanında ev, tarla, dükkan, çiftlik, han, hamam, kervansaray gibi gayr-ı menkuller de vakfedilmiştir. Bu gayr-ı menkuller çoğunlukla kiraya verilmiş ve buralardan gelen gelire vakıfların ihtiyaçları karşılanmıştır. Bunun dışında hayvan, para gibi menkuller de vakıfların yararına sunulmuştur. Özellikle para vakıfları zamanında çok tartışılabilir de işletilmeye verilip elde edilen gelir hayır işlerinde kullanılmıştır. Böylece hem ekonomiye canlılık verilmiş hem de sevap elde edilmiştir. Nereden ne kadar gelir geleceği ve gelen gelirin ne kadarının nereye verileceği en ince ayrıntısına kadar hesap edilip vakfiyelerle kayıt altına alınmıştır. Ayrıca vakıf kuran kişiler kendilerinden sonrayı da düşünerek yapılan hizmetleri devam ettirmelerini ya da yeni hizmetler yapmalarını mirasçılarına vasiyet etmişlerdir.

Makedonya’da kurulan vakıflar ülkenin her tarafına dağılmıştır. Ancak en çok vakfın kurulduğu şehirler Üsküp, Manastır ve Ohri’dir. Bunda bu şehirlerin diğerlerine göre daha merkezi konumda olmaları ve yönetici sınıfından olan kişilerin bu şehirlerde yaşamaları etkili olmuştur. Özellikle Üsküp yüzyıllar boyunca Balkanlar’ın önemli merkezlerinden birisi olma özelliğini sürdürmüştür. Bu merkezi konumları sebebiyle Anadolu’dan getirilen Müslüman nüfusun da bu şehirlere yerleştirilmesi buralarda önemli vakıfların kurulmasında rol oynamıştır. Bu vakıflardan bazıları günümüze kadar hizmet vermiş, hala da hizmet vermeye devam etmektedir. Ohri’de Zeynelabidin Paşa Camii ve türbesi; Üsküp’de Çifte Hamam, Kurşunlu Han, İsa Bey Camii ve Yahya Paşa Camii günümüzde hala yaşayan ve hizmet veren eserlere örnek gösterilebilir. Vakıfların çoğunluğunu elinde bulunduran bu üç şehrin dışında vakıf kurulan diğer şehirler Kalkandelen, Koçani, Tikveş, Köprülü, Pirilepe ve Doyran’dır.

Vakıflar vasıtasıyla yapılan bu eserler, o topraklara ecdadımızın bıraktığı güzel armağanlardan biridir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ Ahmed, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, 2.B., Cihan Matbaası İstanbul,1196.
- AKKOÇ Fatma Kırçıl, *Mahkeme Sicillerine göre XVI. Yüzyılın İkinci yarısında (1550-1565) Bursa Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYLT) Bursa 2010.
- ALBAYRAK Sadık , *Son Devir Osmanlı uleması*,(I-V) C. II, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- ASANİ Eljesa, *Makedonya'daki Medreseler ve İsa Bey Medresesi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYLT), Bursa,2010,
- AYNURAL Salih, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticaret(1740-1840)*,İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya*,(I-IV) C. III, 3 kitap, İstanbul, Bilmen Basımevi, 1981.
- BALTACI Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri teşkilatTarihi*, İstanbul, İrfan Matbaası,1976.
- BAŞOL Samettin, *Kentleşme Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeni Çağ Tarih Bilim Dalı, (YYDT).Ankara 2008.
- BERKİ Ali Himmet, "*Vakflar*" 2. B. İstanbul, Aydınlık Basımevi, 1946.

- BOGOEVİÇ Lidiya Kumbaracı, *Osmanliski Spomenisi, Bo Cokpje, İslamska Zaednidsa Bo PM- Cokpje, Sektov Za Nayuka I İslamska Kultura*, Skopje 1998.
- ÇAĞ Galip, *16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı Hâkimiyetinde Manastr*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYDT) Sakarya 2010.
- ÇİFTÇİ Cafer, *Bursa'da Vakıfların Sosyo- Ekonomik İşlevleri*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004.
- ÇİZAKÇA Murat, *Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul, İlmî Neşriyat, 1993. s.72.
- DEMİREL Hale, *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YYLT) Bursa 2006.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara, Doğu Matbaası, 1970.
- DOĞAN Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, B. 2. Ankara, Birlik Yayınları Yenişehir, 1982.
- DÖNDÜREN Hamdi, *Günümüzde Vakıf Müessesleri*, İstanbul, Erkam Yayınları, 1418/1988.
- ERGENÇ Özer, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006.
- ERGİN Osman Nuri, *Türkiye'de Hanlar, Kervansaraylar Oteller ve çeşitli Barınma Yerleri*, İstanbul, T.C. Marmara Belediyeler Birliği, Yayını 2013.
- ESER Mithat, *Abbasilerin İlk Döneminde Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2014.
- FAROQHİ Suraya, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, çev Neyyir Berktaş, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

- GÖKBİLGİN Mustafa Tayyib, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukatalar*, 2. B, 2007, İstanbul, İşaret yayınları, 2007.
- GÜLGEN Hicabi, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları Tarihi*, Bursa, Emin Yayınları, 2011.
- HALLAÇI Rudina, *Osmanlı Dönemi Arnavutluk Vakıfları,(XII-XIX)*Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(YYLT) Bursa 2013.
- HIZLI Mefail, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve bursa Sibyan Mektepleri*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi,1999.
- HIZLI Mefail *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, Bursa, Esra Fakülte Kitapevi, 1997.
- HİLMİ Ömer Efendi, *İthâfu'l – Ahlâf fî Ahkâmi'l- Evkaf*,İstanbul, Matbaa-i Amire, 1307.
- İBN Manzûr, “*Vkf*” *Lisanûl Arab*,(I-XIV) C. IX. Beyrut, Darı Sdır, 1990.
- İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, 2. B,1996, Eren Yayınları İstanbul 1996.
- İNBAŞI Mehmet, *Osmanlı İdaresinde Üsküp kazası*, Atatürk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (YYDT) Erzurum 1995.
- İZETİ Metin, *Balkanlar'da tasavvuf*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013.
- KALEŞİ Hasan, *Najstiji Vakufski Dokumenti, u Jugoslaviji Na Arapskom Jeziku*, Priština 1972.

- KARATAŞ Ali İhsan, *Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi*, Bursa, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.
- KAZICI Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, Kayhan Yayınevi, 1999.
- KILIÇ Rüya, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.
- KÖKSAL Mustafa Asım, *İslam Tarihi Medine devri*, (I-XI) C. I., İstanbul, Şamil Yayınevi, 1981.
- KURT İsmail, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, 2. B, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2015.
- MAYDAER Saadet, *XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Bursa, Emin Yayınları, 2010.
- MİRAS Kamil, *Sahih-i Buhari muhtasarı Tecrid-i sarih tercemesi ve Şerhi* C. VIII, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1974.
- MUHAMMED Ebu Omer Yusuf b. Abdillan b., *el-İstiab Fi Marifetil-Ashab*, (.I-IV,) Nşr. Ali Muhammed el-Becavi, C. III, Beyrut, Daru'1 Cil 1421/1192.
- ÖNAL Ahmet, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*, (1520-1596), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana bilim Dalı Yeni Çağ Tarihi Anabilim Dalı (YYDT) İstanbul, 2012.
- ÖZER Mustafa, *Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV-XIX Yüzyıl)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- ÖZKAYA Yücel, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, Ankara, Üniversitesi Basımevi Ankara 1997.
- PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (I-III), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

- PAY Salih, *Bursa İvaz Paşa Külliyesi*, Bursa, Eğit-San Yayınları,1996.
- PULAHA Selami, Yaşar Yücel, *I. Selim Kânûnnâmesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları*, Ankara, Türk Tarih kurum Basımevi,1988.
- SA'D İbn, *Tabakatu-l Kubra* (I-VIII) C. I, Daru-s Sadr Beyrut, yt
- SAMİ Şemseddin, *Kâmus-i Türkî, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 2.B., İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2012.
- SOFUOĞLU Mehmed, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, (I-VIII) İstanbul, İrfan Yayınevi, 1388/1969.
- SÜREYYA Mehmed, Seyit Ali Kahraman, Nuri Akbayrak, *Sicill-î Osmanî, (I-V)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Nisan,1996.
- ŞEHİTOĞLU Elif, *Bursa Hamamları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları. yt.
- ŞERİF Ahmet, *Vakafite Bo Makedonya Bo Vreme Ha Osmanlisko Vladenje*, Skopje, AJ Grad Matbaası, 2014.
- ULUÇAY M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve kızları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,1980
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*,(I-VII) C. 7. b., Türk Tarih Kurumu Yayınları, yt.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, 3. B, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,1988.
- ÜNAL Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, 2. B, İstanbul, Paradigma Yayınları,2013.
- YEDİYILDIZ Asım, *Bursa'da Esnaf ve Ekonomik Hayat*, Bursa, Arasta Yayınları, 2003.

YILMAZ Ferit, “*Âyan*” *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, Bilim Basımevi Yayınları, 2010.

KAYAKÇA MAKALELER

AKALIN Şebnem, “*Kervansaray*” *DİA*, C. XXV, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2002, ss. 299-302.

AKYILMAZ Gül, ”*Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya ilişkileri*” “*Osmanlı*” (I-XII) ed. Güler Eren, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 40- 54.

ANAMERİÇ Hakan, *Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi*, (OTAM) Osmanlı Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi, (I-XXXV) sy.19, Yılı. 2005. ss. 53-78.

ATEŞ İbrahim, “*Vakfiyelerde Dua ve Beddualar*” Vakıflar Dergisi,(I-XXXXIV) sy. 17, Yıl,1983, ss.5-53.

BALTACI Cahit, “*Osmanlı’da Mektep*”*DİA*, C. XXIX, Ankara, 2004, ss .6-7.

BARKAN Ömer Lütfü “*Osmanlı Toplumunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler.*” V.D. sy,2 Ankara 1942, ss. 275-309.

BARKAN Ömer Lütfü, *Osmanlı İmparatorluğun’da İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Dair Araştırmalar, Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımdan*, Ty. ss. 239-295.

BERKİ Ali Himmet,“ *Vakıfların Tarihi Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler*” V.D., sy.6, İstanbul1965, ss. 9 15.

BEYDİLLİ Kemal , “*İmam*” *DİA*, C. XXII, İstanbul, 2000, ss.181-186.

- BİLMEN Ömer Nasuhi, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fikhiyye Kâmusû*,(I-VIII), C. IV. İstanbul, Bilmen Basım ve Yayınevi, 1969.
- BUZPINAR Şit Tufan, "Nakibüleşraflık" *DİA*, C. XXXII. İstanbul, 2006, ss. 322-324.
- ÇETİN Osman, 1660'da *Bursa Camilerinde Görev Yapan İmamlar*, Bursa U.Ü.İ.F.D. 1988, sy, 6, C.VI, Yıl 1994, ss. 35-41.
- DERMAN M. Uğur, "Hat" *DİA*, C. XVI, İstanbul 1993, ss. 427-437.
- EMECEN Feridun, "Dönüm" *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, ss. 521.
- EMECEN Feridun, "İshak Bey" *DİA*, C. XXII, İstanbul 2000, ss. 524-525.
- E S-SAKKÂR Sâmi, "Muid" *DİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, ss. 227-233.
- GÖRGİEV Dragi, Daniela Nikola, *Üsküp Osmanlı Darphanesi*, 500 B., Üsküp, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2008, ss. 1-82.
- GÖZCÜ Alev, Eren Akçiçek, *Osmanlı Mutfağında Kar ve Buz*, ed. Arif Bilgin Özge Samancı, "I. Türk Mutfağı Kültürü Sempozyumu" Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları Bilecik-2012. ss. 272-285.
- GÜNAY Hacı Mehmet, "Vakıf" *DİA*,(I-XLIV) C. XLII. İstanbul 2012, ss. 475-479.
- GÜNERİ Hasan, *Vakıf Suları ve Su Vakıfları*, Vakıflar Dergisi sy.9, ss. Yılı Ankara 2006, ss. 67-81.
- İNALCIK Halil, "Su" *DİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, ss. 437-440.
- İNBAŞI Mehmet, *Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve iskan siyaseti*,(I-XX) "Türkler" ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. IX, ss. 154-164.

- İPŞİRLİ Mehmet, “*Avârız*” *DİA*, C. IV, İstanbul1991, ss.109.
- İPŞİRLİ Mehmet, “*Osmanlı Dönemi Medreseleri*” *DİA*, C. XXIIIIV, Ankara 2003, ss. 327-333
- İPŞİRLİ Mehmet, “*Klasik dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı*” (I-II) C. I, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. Ekmelüddin İhsanoğlu, İstanbul, İrcıca, 1994, ss. 139.155.
- İPŞİRLİ Mehmet,“*Koca Sinan Paşa*” *DİA*, C. XXVI, İstanbul 1993, ss.137-139.
- İPŞİRLİ Mehmet, “*Şeyhülislam*” *DİA* C. XXXIX, İstanbul 2010, ss. 91-96.
- KALLEK Cengiz, “*Okka*” *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, ss. 338-339.
- KARATAŞ Ali İhsan, *Bursa Suları ve Su Vakıfları*,(I-XXV) U.Ü.İ.F.D. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C.XVII, sy.2. Yıl 2008, ss. 379-412.
- KARATAŞ Ali İhsan ,” *Bursa’da Kitaplar ve Kütüphaneler*” ed. Ali İhsan Karataş,“*Bursa Kütüphaneleri*” Bursa Büyük Şehir Belediyesi, 2013.ss. 51-91.
- KARATAŞ Ali İhsan, *Osmanlı Toplumunda Hz. Peygamber Sevgisinin tezahürü olarak kurulan Mevlit Vakıfları*,(I-XXIV) İstem İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi sy 11, ss. 10-47.
- KARATEPE Şükrü, *Osmanlı’da Din ve Devlet İlişkisi*,(I-XII) ”*Osmanlı*” ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. VI. ss. 56-66.
- KAZICI Ziya, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa’daki Vakıf Hizmetleri*, İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 5-6, Yılı 1987, 1993. ss. 85-102.

- OĞÜN Tuncay, "*Müsâdere*" *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, ss. 67-68.
- MERT Özcan, "*Âyan*" *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, ss. 195-198.
- ÖZCAN Abdülkadir, "*Osmanlı Askeri Teşkilatı, Osmanlı*", C. VI, ed. Güler Eren, Ankara 1999. ss. 551-557.
- ÖZDEMİR Nezaket, "*Kütüphane ve Kütüphanecilik Üzerine*" "*Bursa Kütüphaneleri*" ed. Ali İhsan Karataş, Bursa Büyük Şehir Belediyesi, 2013, ss. 130-147.
- PALA İskender, "*Su Kültür ve Medeniyet*" *DİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, ss. 442-443.
- PELİDİJA Enes Feridun Emecen, "*İsa Bey*", *DİA*, C. XXII, 2000, ss. 475-476.
- ŞAHİN İlhan, "*Osmanlı'da Şehir*", *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010 ss. 446-449.
- ŞİMŞEK Mehmet, "*Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar*", C. XXIV, A.Ü.F.İ.D.(Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi) Ankara 1985, ss.207-221.
- TANERİ Aydın, "*Çeşniğir*", *DİA*, İstanbul 1993, C. VIII, ss. 232.
- TEKİN Oğuz, "*Sikke*" *DİA*, C. XXVII. İstanbul 2009. ss. 179-184.
- ULUDAĞ Süleyman, "*Halvetiyye*" *DİA*, C. XV, İstanbul 1997, ss. 393-395.
- YEDİYILDIZ Bahaeddin, "*Klasik dönem Osmanlı toplumuna genel bir bakış*", C.X, "*Türkler*" ed. Hasan Celal, Kemal Çiçek, Salim koca, Ankara, Yeni Türkiye yayınları, 2002, ss. 183-215.
- YEDİYILDIZ Bahaeddin, "*XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu*" V.D, sy. 18, Ankara, 1984. ss.5-43.
- YILMAZ Hasan Kamil, "*Celvetiyye*" *DİA*, C. VII, İstanbul 1993, ss.273-275.

Arşiv Kaynakları

- V.G.M.A, Defter no 987, Sayfa no 24, Sıra no 5.
- V.G.M.A, Defter no 987, Sayfa no 61, Sıra no 18.
- V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 83, Sayı no 26.
- V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 257, Sayı no 89.
- V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 206, Sayı no 66.
- V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 83, Sayı no 89.
- V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 274, Sayı no 95.
- V.G.M.A., Defter no 987, Sayfa no 241, Sayı no 83.
- V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 150, Sayı no 114.
- V.G.M.A., Defter no 989, Sayfa no 185, Sayı no 141.
- V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 21, Sayı no 11.
- V.G.M.A., Defter no 633, Sayfa no 348, Sayı no 123.
- V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 494, Sayı no 209.
- V.G.M.A., Defter no 632, Sayfa no 424, Sayı no 194.
- V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 145, Sayı no 157.
- V.G.M.A., Defter no 623, Sayfa no 30, Sayı no 335.
- V.G.M.A., Defter no 626, Sayfa no 615, Sayı no 653.
- V.G.M.A., Defter no 626, Sayfa no 714, Sayı no 737.
- V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 423, Sayı no 333.
- V.G.M.A., Defter no 629, Sayfa no 415, Sayı no 332.
- V.G.M.A., Defter no 990, Sayfa no 3, Sayı no 3.
- V.G.M.A., Defter no 988, Sayfa no 286, Sayı no 184.

V.G.M.A., Defter no 744, Sayfa no 155, Sayı no 39.

V.G.M.A., Defter no 652, Sayfa no 662, Sayı no 375.

V.G.M.A., Defter no 628, Sayfa no 101, Sayı no 182.

V.G.M.A., Defter no 627, Sayfa no 175, Sayı no 107.

V.G.M.A., Defter no 609, Sayfa no 253, Sayı no 305.

V.G.M.A., Defter no 605, Sayfa no 271, Sayı no 358

V.G.M.A., Defter no 598, Sayfa no 133, Sayı no 104.

V.G.M.A., Defter no , Sayfa no 1185, Sayı no 131.

M.C.A.Ü. Vakfiye 3.

M.C.A.Ü. Vakfiye 4.

M.C.A.Ü. Vakfiye 17.

Fon Kodu, Cevdet Evkafı, 00, 253,12822, 001.

EKLER

Zeynelabidin Paşa Camii ve Türbesi Ohri

Yahya Paşa Camii Üsküp

<http://merwan-92.tr.gg/Galeri/pic-13.htm>

Yahya Paşa Camisi Üsküp

İsa Bey Çifte Hamamı Üsküp

http://lt.trekearth.com/gallery/Europe/Macedonia_FYR/West/Skopje/Skopje/photo644733.htm

Muslihuddin b. Abdülgani Efendi Kurşunlu Hanı Üsküp

<http://www.gizemakkan.com/seyahat/makedonya/uskup/>

Muslihuddin b. Abdülgani Efendi Kurşunlu Hanı Üsküp

<http://www.sondevir.com/analiz/151902/kursunlu-han-devir-icin-gun-sayiyor-video.html>

İshak Bey Türbesi

İsa Bey Camii Üsküp

İshak Bey Alaca Camii Üsküp

İshak Bey Alaca Camii Üsküp

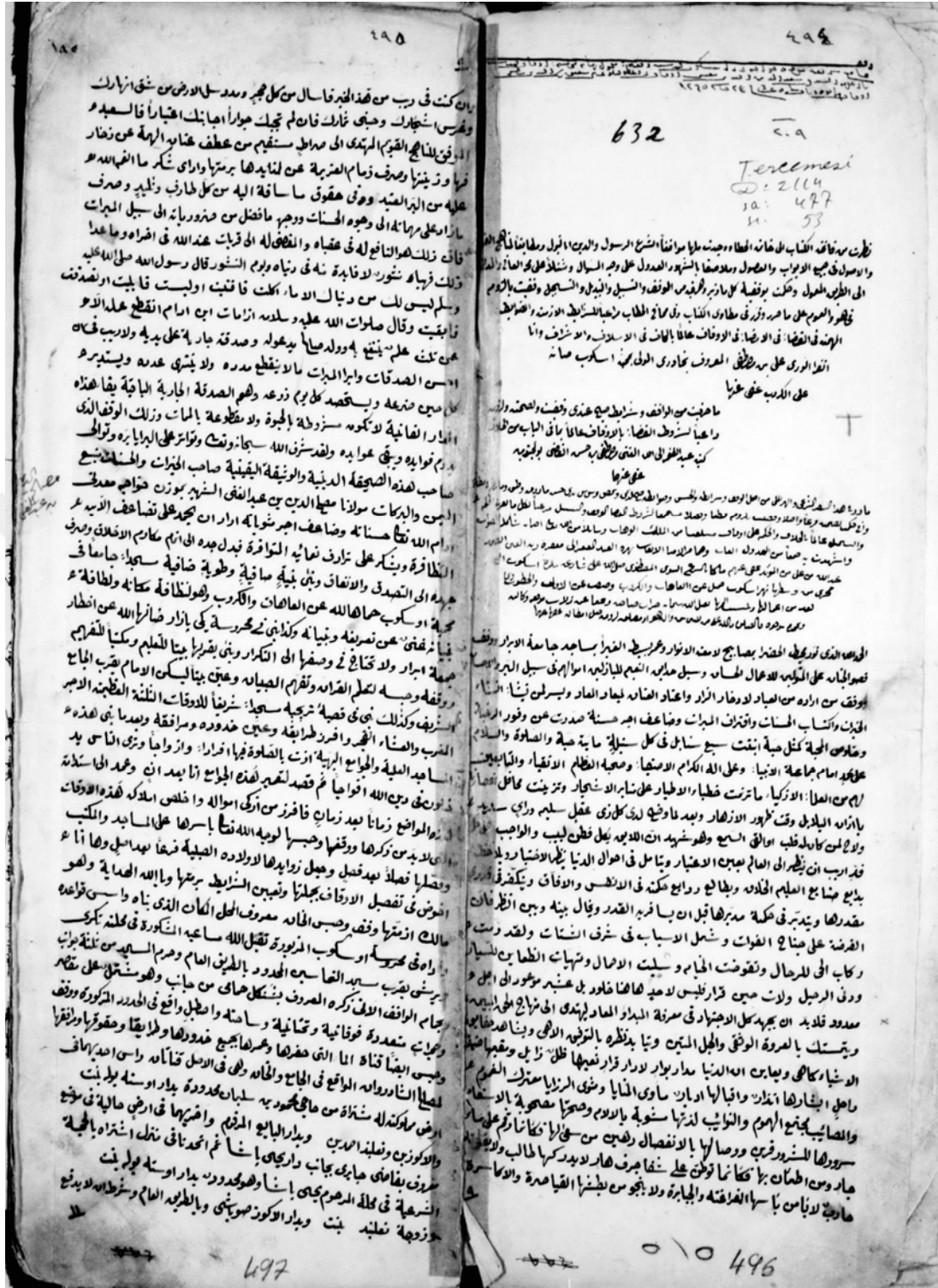

632

Tercemesai
2114
497
53

نظرت بعد ذلك في كتابه الحظوظ ووجدته ملياً بمرافق الشيوخ والرسول والدين...
والاصول في جميع الوجوه والاصول والاصول...
والاصول في جميع الوجوه والاصول...
والاصول في جميع الوجوه والاصول...

ما حلفت من الوفاء وشروطه صحت عذري وفقت وصحت والى...
واجباً وشروطه الفضا: بالوفاء بما قال في الجاه من الوفاء...
بين عبد القوي من الفتي والحق في رسمه الفتي بوجوهه...
على شرطها

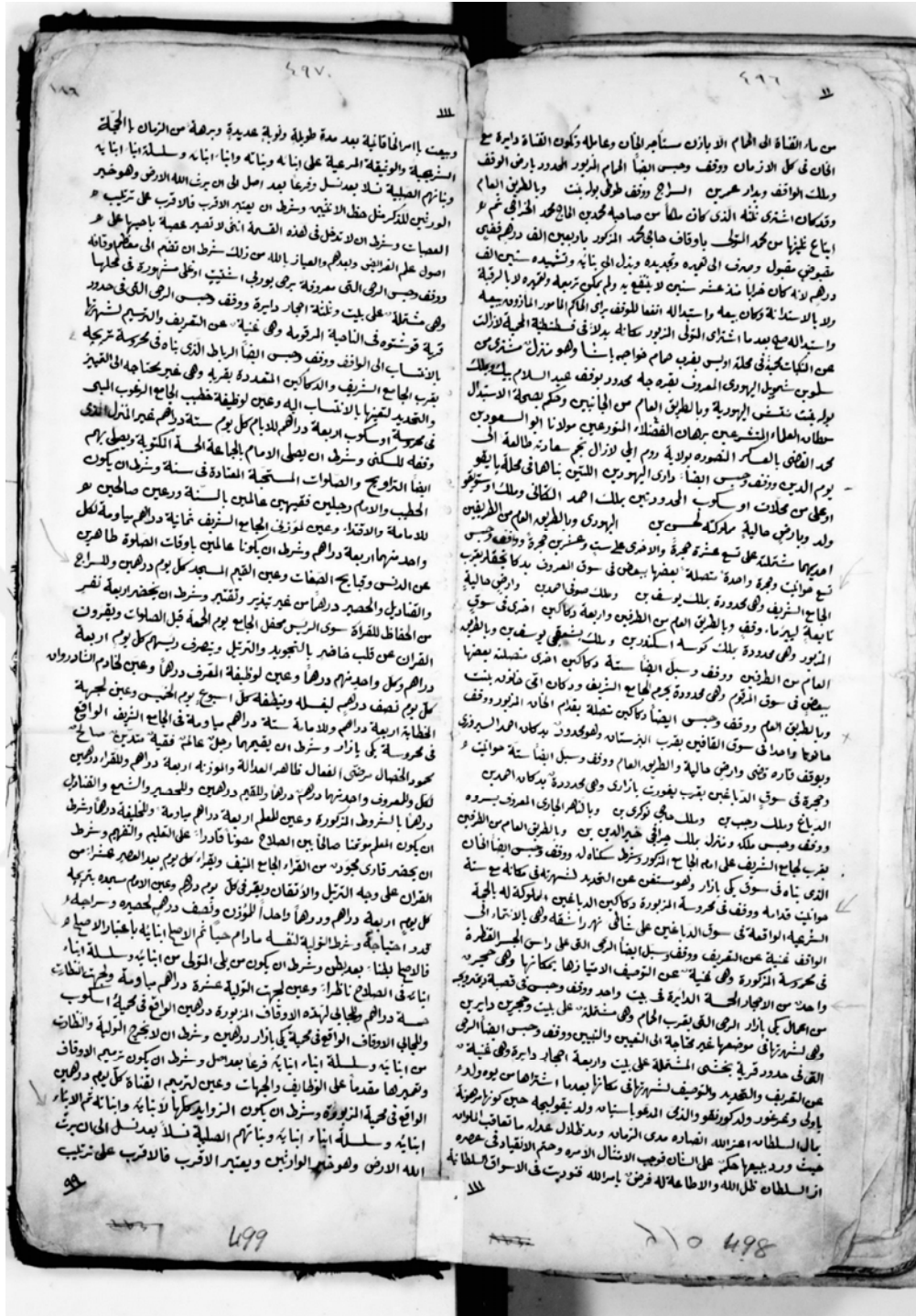
الوجه الذي تورطت فيه صاحب لسان الوفاء وعرضت الغيرة بساحه جامعة الابرار...
تصورها على التوكلية لدهال الحان وسبل حلايم النعم لليازلمه اموالي في سبل الابرار...
بوجوه من اذنه من افعال الوفاء والارواح والاشارة ليعاد العاد ويسرطن نيشا...
الجزء وكتاب المسائل والقرآن والبركات وضاعف احسنه صدرات عن وفور...
وخلص الحية كمثل حبة البنت سبع سنابل في كل سنبلية مائة حبة والصلوة والسلام...
على عهد امام جماعة اذنيا: وعلى الله الكلام الاضحا: وصحة الظلم الاوقاف...
الامر من العنا: الاذكريا: ما تزنت خطبة الاوطار على شارب الاضحا: وتزنت...
بازمة الابدان وقت ظهور الازهار وبعد ما وضع لذي كل زوى عقل سليم وراي...
والوالمين كالمطلب اوافق السمع وهو شهيد ان القديم يعلى فطن لبيب والواجب...
فقد اربح ان نظير الى العالم بعين الاعتبار ويتامل في احوال الدنيا نظراً لاقتناء...
يداع ضمايع العلم والملاحة ويطالع رواج كلته في الانفس والوفائق ويكفر...
مقدرها ويتدبر في كلية مديرتها بل ان يساقه القدر وقال بينه وبين...
الفرقة على جناح الغفوات وشمل الاسباب في شرف الشنات ولقد روت...
ركاب ابي للرجال وتغوضت الحامم وسليت الاموال وشهيات الظمايين للسيا...
ودى الرميل ولات حين قاربت لس لاحد لهاها فلو بل هشير موجود الى...
معدود قلدي ان يهدى كل الاضحا في سرقة المبدأ والماد ليرتدى الى مزاج...
ويستك بالعرفه الوفي والجل السمين وتيا بد نظره التزويه الذي وينشاهد...
الاشياء كما هي ويعاين انه الدنيا مدار بارادار قارن فيها ظن: زابن وعقها...
ماهي ايشارها انزل واقبالها اربان سادى المنايا وضوى الرزايما عزت...
والنصايح كجمع الامم والتوايب لذتها سنوية بالادوم وصحرا مصحوبة...
سوردها للشور وقرب ووصالها الانفصال رهين من على الا مكانا ثم على...
جار ومن اطمان بلا مكانا لظن على خلفا جرف هار لا يدركها طالب ولا...
مادبة لوديان باسرها لغزقه والجايرة ولا ينجو من نظرها القياصرة والاماس...

وان كنت في رب من هذا الخبر قال من كل حجر ومدوس الارض من شق ابرك...
وخرس اشطرك وحبي غارت فان لم تجلج حورا ابا نيك اختياراً فالعبد...
الارقي للناهي القوي المرتدى الى صراط مستقيم من عطف همام الهمه عن زغار...
فريا وتزينها وصفت زمام العزيمة عن لناديها برتزا وراي شكر ما انعم الله به...
عليه من البر العتيه ووفى حقوق مسافة اليه من كل طارث وتليد وصرف...
ما زاد على مرها الى وجوه الحسنات ووجه ما فضل من صبرها الى سبل البركات...
فانت ذلك هو التانع في عقباه والنظير الى انيات عند الله في اقراره وما عدا...
ذلك قريبا شون لا فائدة نه في دنياه ولوم الشور قال رسول الله صلى الله عليه...
وسلم ليس لك من دنياك الا ما اكلت فاقبث او لمسته فاقبث فاقبث فاقبث...
فما بقيت وقال صلوات الله عليه وسلوه ازات ابن امام انقطع هذا الدو...
من تحت علم ينتع في بورد صياح يدعوله وصدقته جار به على يدك ولا يربى...
اسمن الصدقات وبرا البركات ما لا يقطع مدده ولا يثري عدده ويستبره...
ما حين صبره وليتخصه كل يوم زرعه وهم الصدقة الحارة الباقية بقا هذه...
الابرار الصافية لا يكونه سزولة لاجرة ولا مقطوعة المات وذلك الوفاء الذي...
يوم نوابه وحق عوايده ولقد ستر الله سبحانه وتعالى البرايا به وتعالى...
صاحب هذه الصفة الدينية والوثيقة اليقينية صاحب الحيات والمخلوقات...
الاجم والبركات مولانا مطيع الدين بن عبد الغني السهروردي صاحب...
ام الله تقا حسنة وضاعف احسنه شوا به اراد ان يمدح على تضاعف الابرار...
الطافرة ويذكر على تزارف نعمائه المرافرة فدل جهه الى انهم كلهم الاضحا: ورف...
جهه الى الصدق والوفاء وتين نية صافية وطوية ضافية سجيلا: جامعا في...
سجية او كسب حراما الله عن المعاصيات والكرب وهو لظانته مكانه والظانته...
قيا شرفه عن نصرته وتبانه وكذا في محرمية كى بازار ضار الله عن انظار...
صحة ابرار ولا تتأخر في وصفا الى التكرار وتين بقربا بيتا للعلم وكسا للقرآن...
ورفته وجبه لكل القراءه وتقرم الجباهه وعين يتا لى كس الامام قرب الجاه...
الشريف وكذلك نبي في قصبة ترجيه سجيلا: شرفا للذوات الفضة الغضبية الابرار...
المعرب والعنار الفخر والواجع الربية اذت بالصفوة قيا: اقار: وانزاجا وتري اناس يد...
الاسيد العلية والواجع الربية اذت بالصفوة قيا: اقار: وانزاجا وتري اناس يد...
فان في دين الله اتوا جايتم قصد لتعريف هذه الجاه انا بعد ان وعده الى سذنة...
في المواقف زمانا بعد زمان فافترس من ارك امواله واخلى املاك هذه الاوقات...
الى الابد من ذكرها وقتها وحسبنا لوجه الله نتج باسرها على الساجد والركب...
وقطبا نعلنا بعد قتل وجعل زوايدها لاولاده الصلبة فيها مهدا على لها انا...
انصون في تفصيل الاوقات بجللتنا وتصبح الشرايط برتزا ويا الله الصداقة وهو...
مالك انزعا وقت وصحس الفاه معروف الحق الكائن الذي تاه واسى قواعده...
راة في محرمه او كسب المريرة تقبل الله ما سعيه المتكورة في كلته بكر...
بريشي نصيب سيد الفاسح المهدود المظين العام وهرم السهم من نقة برت...
برجام الوفاء الذي ذكره المعروف بشكل حامي من جانب وهو شتم على قنار...
وميات متعددة فوقانية وتناخية وساحة وانجيل واقع في المودد المتكورة وقت...
وحسبنا ايضا قناه انا التي حفرها وحمرها بجمع خدمتها ورايقا وحقوقها وانزعا...
للملئ الشاوره انه الواقع في الجاه والجاه وهي في الاصل قناه واس احد امانف...
ارض ملكته له شذاة من حاجي محمود به لجان محدودة بدار اوسنه بلديت...
والاكونين ونعلينا المدين ويدر البايح المرقم واضربها في ارض حالية في موضع...
مردود بقاضي حاجي بجان واريحي انا وهو محدود بدار اوسنه بدار اوسنه بلديت...
الشهية في كلله المردود بجان انا وهو محدود بدار اوسنه بدار اوسنه بلديت...
وزوجه نعلينا بنت ويدر الاكونين بجان وبالطريق العام وشروطه لا يدع...

497

496

Muslihuddin B. Abdulgani 632-494-209-1

Muslihuddin B. Abdulgani-632-494-209-2

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Mumin OMEROV
Tez Adı	Vakfiyelere Göre XV-XVIII. Asırlarda Makedonya'da Vakıflar ve İşlevleri
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Yrd. Doç. Dr. Saadet MAYDAER
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 12/07/2016

İmza :